

27. jún 1978

EKONOMICKÝ ČASOPIS

26 | 1978 | 6

8.— Kčs

Ing. Krutá

Z OBSAHU

SLÁVIKOVÁ, Zdenka – ŠVAJDLEROVÁ, Frída: Dvadsaťpäť rokov Ekonomického časopisu – KUBÁČKA, Jozef: Ekonomické funkcie odvodov a daní v súčasnej etape rozvoja socialistického národného hospodárstva – KRČ, Rudolf:

Dlhodobý vývoj obnovovacích a rozvojových investícií v ČSSR a v národných republikách – ŠIMKOVIC, Ján: Aplikácia metód systémového prístupu v ekonómii – ŠIBL, Drahoš: Krízový vývoj EHS a neúspešné úsilie buržoázie o jeho prekonanie – BACHAR, Vladislav: Na okraj prvej ekonomickej správy prezidenta J. Cartera – Recenzie – Správy

S-I-C

Ekon. Čas., 26, 1978, č. 6, s. 505–600

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

895 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonómie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedecko-technickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoázných ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, bibliografiu a správy z vedeckého života.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономики, планового управления и развития социалистического национального хозяйства, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, библиография и новости из научной жизни.

Ekonomický časopis brings articles and discussion on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory of the economic policy, finances, industrial economics, economics of agriculture and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific-technical revolution and applying of the economico-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, bibliography and news about the scientific life.

Výkonná redaktorka Frída Švajdlerová, poverená dočasným zastupovaním hlavného redaktora
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ivan Figura, Štefan Fišera, Vladislav Garaj, Štefan Heretik, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Milan Kodaj, Ján Kúkel, Adam Laščíak, Ivan Okáli, Jan Příklad, Pavol Rapoš, Štefan Samson, Eduard Šarmír, Ladislav Unčovský, Libor Zátopek, Ján Zervan.

Adresa redakcie: ul. Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava, telefón 335761-5

Číslo bolo redakčne spracované vo februári 1978

ОБСАH

State

SLAVIKOVÁ, Zdenka – ŠVAJDLEROVÁ, Frída: Dvadsaťpäť rokov Ekonomického časopisu	507
KUBAČKA, Jozef: Ekonomické funkcie odvodov a daní v súčasnej etape rozvoja socialistického národného hospodárstva	516
KRČ, Rudolf: Dlhodobý vývoj obnovovacích a rozvojových investícií v ČSSR a v národných republikách	533
ŠIMKOVIC, Ján: Aplikácia metód systémového prístupu v ekonómii	548

Prehľady a glosy

ŠÍBL, Drahoš: Krízový vývoj EHS a neúspešné úsilie buržoázie o jeho prekonanie	562
BACHAR, Vladislav: Na okraj prvej ekonomickej správy prezidenta Jamesa Cartera	576

Recenzie

ABALKIN, L. I.: Hospodársky mechanizmus rozvinutej socialistickej spoločnosti – J. Sokira	581
BAVLNKA, Josef: Úloha a postavení výrobních hospodárskych jednotek – Z. Jaura	585
MARTINES SOLER, F. – ČERNÁK, V. I.: Modelirovanije planovych rasčetrov – Z. Jurzová	588

Správy

Medzinárodná konferencia o efektívnosti a intenzifikácii rozšírenej reprodukcie (J. Markuš)	591
Otázky kvantifikácie príspevku vedecko-technického pokroku k efektívnosti spoločenskej výroby (L. Zátapek)	594

СОДЕРЖАНИЕ

Статьи

СЛАВИКОВА, З. — ШВАЙДЛЕРОВА, Ф.: Двадцать пять лет Экономического журнала	507
КУБАЧКА, Йозеф: Экономические функции отчислений и налогов на современном этапе развития социалистического народного хозяйства	516
КРЧ, Рудольф: Долгосрочное развитие инвестиций предназначенных для восстановления и развития в ЧССР и в народных республиках	533
ШИМКОВИЦ, Ян: Применение методов системного подхода в экономике	548

Обзоры и глоссы

ШИБЛ, Драгош: Кризисная эволюция ЕЭС и неуспешные попытки её преодоления со стороны буржуазии — — — — — — — — — —	562
БАХАР, Владислав: Хозяйственная политика США в течение первого года правительства Й. Картера — — — — — — — — — —	576

Рецензии

АБАЛКИН, Л. И.: Хозяйственный механизм развитого социалистического общества — Й. Сокира — — — — — — — — — —	581
БАВЛНКА, Й.: Роль и место производственных хозяйственных единиц — З. Яура — — — — — — — — — —	585
МАРТИНЕС СОЛЕР, Ф. — ЧЕРНЯК, В. И.: Моделирование плановых расчетов — З. Юрзова — — — — — — — — — —	588

Сообщения

Международная конференция по проблемам эффективности и интенсификации расширенного воспроизводства (Й. Маркуш) — — — — — — — — — —	591
Вопросы квантификации вносов научно-технического прогресса к эффективности общественного производства (Л. Зatóпек) — — — — — — — — — —	594

CONTENTS

Articles

SLAVIKOVÁ, Z. — ŠVAJDLEROVÁ, F.: 25 Years of the Economic Journal — — —	507
KUBAČKA, Jozef: Economic Function of Conscripton and Taxes in the Contemporary Stage of the Socialist National Economy Development — — — — — — — —	516
KRČ, Rudolf: Longterm Development of Renovation and New Investments in the ČSSR and in National Republics — — — — — — — — — —	533
ŠIMKOVIC, Ján: Application of Systems Approach Methods in Economics — — —	548

Outlines and Glossary

ŠIBL, Drahoš: Crisis Development in the European Economic Community and Unsuccessful Efforts of Bourgeoisie for its Overcoming — — — — — — — — — —	562
BACHÁR, Vladislav: Economic Policy of the USA in the First Year of Carter-Government — — — — — — — — — —	576

Book Reviews

ABALKIN, L. I.: Economic Mechanism of the Developed Socialist Society — J. Sokira	581
BAVLNKA, J.: The Role and Position of the Productive Economic Units — Z. Jaura	585
MARTINES SOLER, F. — ČERNÁK, V. I.: Modelling of Plan-Calculation — Z. Jurzová	588

Reports

International Conference on Effectiveness and Intensification of Extended Reproduction (J. Markuš) — — — — — — — — — —	591
Problems of Quantification of the Scientifico-Technical Progress' Contribution to the Effectiveness of the Social Production (L. Zatóпек) — — — — — — — — — —	594

Dvadsaťpäť rokov Ekonomického časopisu

SLÁVIKOVÁ, Zdenka — ŠVAJDLEROVÁ, Frída

Rok 1978 je dvadsiatym piatym rokom činnosti Slovenskej akadémie vied — úspešnej organizátorky a reprezentantky rozvoja vedy na Slovensku. Jej založením roku 1953 prispelo sa k realizovaniu politického programu Komunistickej strany Slovenska na ekonomické a kultúrne povznesenie krajiny.

Budovanie socializmu sa opiera o poznatky všetkých vedných odborov, predovšetkým však o poznanie objektívnych zákonov a mechanizmu ich pôsobenia. Ekonomická veda odvíja svoje poznanie zo zákonov a zákonitostí rozvoja ekonomiky, ktoré sa snaží postihnúť, a tým poskytuje hospodárskym a riadiacim orgánom podklady pre plánovanie a riadenie ekonomickej činnosti. Vývin ekonomickej vedy svedčí o tom, že je zo všetkých spoločenskovedných disciplín najtesnejšie spojená so základnými spoločensko-ekonomickými zmenami v našom spoločenskom zriadení a s celou výstavbou socializmu.

Keď dnes bilancujeme výsledky dosiahnuté v uplynulom období, môžeme konštatovať, že v prvom rade sa splnila úloha postaviť ekonomickú vedu dôsledne na základňu marxisticko-leninskej ekonomickej teórie. Na tejto báze slovenskí ekonómi pristupovali k objasňovaniu a riešeniu teoretických problémov rozvíjania socialistickej ekonomickej základne. Pri tom závažné podnety pre rozvoj ekonomickej vedy vyplývali z konkrétnych potrieb samej praxe socialistickej výstavby. Rast našej ekonomickej vedy bol rastom vednej disciplíny, rozvíjajúcej sa takmer od samých základov, až po riešenie mnohotvárných a zložitých úloh rozvinutej výstavby socializmu.

V rámci Slovenskej akadémie vied bol pred dvadsiatimi piatimi rokmi založený Ekonomický ústav SAV ako jeden z prvých ústavov akadémie. So založením ústavu je tesne spätý vznik a vydávanie Ekonomického časopisu SAV. Ekonomický časopis má aj predchodcu — Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, ktorý vychádzal v rokoch 1949—1952. V jeho štyroch ročníkoch sa uverejnilo 13 pôvodných prí-

spevkov domácich autorov a taký istý počet prekladov, najmä zo sovietskych vedeckých časopisov. Boli to prvé priekopnícke štúdie, ktoré sa zameriavali na teoretické otázky politickej ekonómie socializmu a kapitalizmu vo všeobecnosti, ako aj na problémy ich aplikácie v hospodárskej praxi.

V roku 1953 vyšli štyri čísla Ekonomického časopisu, čo zodpovedalo vtedajším potrebám a aj možnostiam. Rozvoj ekonomickej teórie, vedeckých pracovísk, rast mladých adeptov vedy na školách, vo výskumných ústavoch a v praxi vyžadoval zvýšenie periodicity na šesť čísel ročne už od roku 1954 a desať čísel ročne od roku 1966.

Ekonomický časopis plní úlohu základného teoretického časopisu slovenských ekonómov. Predovšetkým prispieval k rozpracúvaniu teoretických ekonomických problémov, k rozvíjaniu politickej ekonómie socializmu. Oboznamoval s novými závažnými výsledkami vedeckého výskumu, a zameriavaním sa na aktuálne problémy hospodárskej politiky prenikal časopis s vedeckými poznatkami aj do riadiacej a výrobnjej sféry. Poslaním časopisu bolo ďalšie tvorivé rozpracúvanie marxisticko-leninských princípov ekonomickej teórie, dôsledný boj s revizionistickými názormi a antikomunizmom, ako aj kritika buržoáznych ekonomických teórií. Publikovaním výsledkov ekonomického výskumu napomáhal vyzbrojovať teoretickú základňu ekonomickej propagandy novými poznatkami a presvedčivými dôkazmi. Časopis vykonal záslužné dielo aj tým, že spolupôsobil pri výchove mladej generácie ekonómov, z ktorej vyrastali vedeckí pracovníci a autori.

Ekonomický časopis bol dlhé roky jediným orgánom na Slovensku, ktorý dával ekonóm možnosť publikovať. Dnes už existuje celý rad časopisov s ekonomickým zameraním, napr. Ekonomické rozhľady, Ekonomika poľnohospodárstva, Životná úroveň, Syntéza, Ceny, Ekonomika stavebníctva, ale Ekonomický časopis zostáva i naďalej teoretickým orgánom a základňou tvorivého rozvoja slovenskej ekonomickej vedy.

Vydávanie časopisu riadi redakčná rada. Viacerí jej členovia sa v priebehu vydávania časopisu vystriedali, niektorí v nej pracujú od samého začiatku. Boli a sú v nej zastúpení pracovníci výskumných pracovísk, najmä Ekonomického ústavu SAV, pedagogickí pracovníci vysokých škôl a pracovníci riadiacich hospodárskych orgánov. Redakčná rada riadila vydávanie časopisu s veľkou aktivitou a zodpovednosťou, venovala starostlivosť celkovému zameraniu časopisu a pri posudzovaní príspevkov náročne pristupovala k ich kvalitatívnej úrovni. Zvyšovanie aktívnej spoločenskej úlohy Ekonomického časopisu kládlo veľké nároky na prácu redakčnej rady. Náročná bola aj práca výkonných pracovníkov časopisu, ktorí obstarávajú celú redakčnú prácu, zodpovednú prípravu čísel, styk s autormi.

Okolo časopisu sa vytvoril široký okruh autorov. Niektorí autori sú stálymi prispievateľmi od prvého ročníka až doteraz, k nim pribúdali celý rad nových autorov. Hlavný káder autorov pochádzal z Ekonomic-

kého ústavu SAV a ďalších výskumných pracovísk na Slovensku, ako aj z vysokých škôl, osobitne z Vysokej školy ekonomickej. Do časopisu prispievalo približne 80 až 90 domácich autorov a pozoruhodný počet 5 až 7 zahraničných autorov ročne. Uverejňovaním týchto príspevkov sa udržiavali kontakty s ekonomickou vedou a čitatelia sa oboznamovali s poznatkami ekonomického výskumu v zahraničí, najmä v socialistických štátoch. A naopak, niektoré články boli z Ekonomického časopisu preberané do zahraničných časopisov v socialistických krajinách.

Z prehľadu štruktúry časopisu za 25 rokov podľa rubriík vyplýva, že najväčšiu váhu mali rubriky *STATE*, *DISKUSIA* a *KONZULTÁCIE*, v ktorých sa publikovalo spolu 968 príspevkov. Redakčná rada usporiadala niekoľko diskusií k naliehavým teoretickým problémom. Tejto forme rozvíjania a kryštalizovania teoretických názorov bude potrebné venovať systematickú pozornosť. Postupne sa uplatňoval význam rubriky *PREHLADY*, ktoré čitateľov informujú o ekonomických javoch v ČSSR a na Slovensku, v socialistickom tábore a v jednotlivých socialistických krajinách, o vývine určitých javov v kapitalistických krajinách. V časopise bolo uverejnených 127 prehľadov. Osobitná rubrika *ZO ZAHRANIČNEJ VEDY* prinášala preklady z cudzojazyčných časopisov predovšetkým sovietskych, v počte 98. Pôvodné state zahraničných autorov napísané pre náš časopis — približne 50 — boli publikované v iných rubrikách.

Informatívnu a vedecko-organizačnú funkciu časopis splnil uverejňovaním recenzií, bibliografických prehľadov a správ. V priebehu svojho vydávania časopis publikoval 499 recenzií. Redakčná rada sa usilovala o to, aby recenzie nielen informovali čitateľov o prácach vydávaných u nás i v zahraničí, ale aby ich súčasne kriticky hodnotili, a tak napomáhali orientáciu výskumných pracovníkov a bližšie oboznamovanie s rozpracovanou problematikou. 295 uverejnených správ informovalo o vedeckých ekonomických podujatiach domácich i medzinárodných.

Významnú súčasť obsahovej štruktúry časopisu od prvopočiatku tvorili uznesenia zjazdov KSČ i KSSZ a teoretické problémy súvisiace s plnením úloh jednotlivých päťročných plánov hospodárskeho rozvoja. Už v roku 1953 sa uverejnil článok o úlohách ekonómov po X. zjazde KSČ a v roku 1959 o mierovom hospodárskom súťažení s kapitalizmom a o mohutnom nástupe svetových síl komunizmu, ako ich formuloval XXI. zjazd KSSZ. Ekonomickým problémom Programu KSSZ, prijatému XXII. zjazdom KSSZ, časopis venoval sériu článkov, ktoré okrem rozsiahlej palety otázok rozvoja svetovej socialistickej sústavy tvorivo rozpracúvali nastolené teoretické otázky ďalšieho budovania socializmu, relevantné priamo pre naše pomery. Osobitne sa analyzovali úlohy hospodárskeho rozvoja Slovenska v zmysle uznesení XIV. zjazdu KSČ a úlohy ekonomickej vedy po XV. zjazde KSČ. K ďalším dôležitým udalostiam a výročiam — výročia Februárového víťazstva, SNP, RVHP, vznik KSČ, ale aj výročia vydání základných diel klasikov marxizmu-leninizmu — pripravili sa teoreticky fundované príspevky, ktoré rozoberali ekono-

mickú problematiku z historického pohľadu i z hľadiska súčasného rozvoja ekonomickej vedy. Mali svoje nezastupiteľné miesto aj v ideologickej propagande.

V prvých rokoch vydávania Ekonomického časopisu medzi najsilnejšie zastúpené tematické okruhy patrili problémy socialistickej industrializácie, ako aj otázky rozvoja socialistickeho poľnohospodárstva a ekonomickeho upevňovania JRD.

Problematiky socialistickej industrializácie sa v rokoch 1954–1958 bezprostredne dotýkalo 25 článkov; zaoberali sa najmä rozpracúvaním metód zvyšovania ekonomickej efektívnosti investičnej výstavby a najzávažnejších odvetví priemyselnej výroby, uplatňovaním chozrasčotu v národnom hospodárstve a vnútro podnikového chozrasčotu, znižovaním vlastných nákladov, lepším využívaním surovinovej a energetickej základne. Procesu industrializácie sa dotýkali aj články koncipované širšie na otázky rozvoja národného hospodárstva a jeho plánovania, na štrukturálne zmeny a technický rozvoj československého priemyslu.

Poľnohospodárska problematika bola zastúpená 36 príspevkami, ktoré boli zamerané na plánovitý rozvoj poľnohospodárstva, produktivitu a intenzitu práce v poľnohospodárskej výrobe, uplatňovanie chozrasčotu a realizačné podmienky na štátnych majetkoch, pôsobenie zákona socialistickej akumulácie a efektívnosť investícií v družstevnej výrobe. Rozpracúvaním teoretických problémov socialistickeho poľnohospodárstva reagoval časopis na úlohy stanovené X. zjazdom KSČ, ktorý označil za hlavný článok rozvoja národného hospodárstva v najbližších rokoch podstatný rozvoj poľnohospodárskej výroby.

Toto zameranie svedčí o tom, že Ekonomický časopis pružne reagoval na naliehavé aktuálne otázky výstavby socializmu. Pritom užší úsekovo-ekonomický prístup upozorňoval na potrebu širšieho prístupu z aspektov politickej ekonómie socializmu, k čomu redakčná rada zvlášť viedla autorov.

Tematickým ťažiskom časopisu sa čoraz viac stávali teoretické problémy politickej ekonómie socializmu. V súlade so svojím poslaním redakčná rada usmerňovala autorov a vyberala state spracované predovšetkým na základe komplexných i čiastkových výsledkov, získaných pri riešení štátneho plánu ekonomickeho výskumu. Tak sa dosahovala obsahová nadväznosť so spoločensky najzávažnejšími ekonomickými problémami. Publikovali sa state, ktoré teoreticky objasňovali problém vymedzenia predmetu politickej ekonómie socializmu, boli analyzované fundamentálne teoretické otázky na základe poznatkov diel klasikov marxizmu-leninizmu a rozvíjalo sa ich riešenie z hľadiska potrieb socialistickej výstavby. V článkoch sa objasňoval zákon súladu výrobných síl a výrobných vzťahov v socialistickej spoločnosti, pôsobenie ekonomickeho zákona prednostného rastu výroby výrobných prostriedkov pri rozšírenej reprodukcii, zákona tovarovej výroby v prechodnom období a

jeho charakter, ako aj nevyhnutnosť tovarovej výroby za socializmu, rôzne názory na jej miesto a poslanie. Medzi dôležité otázky, ktoré sa v časopise riešili, patrili i problémy okolo čistého dôchodku spoločnosti, nutného produktu i nadproduktu v socializme, teoretické otázky vlastníckych vzťahov a ich vplyv na vytváranie súladu spoločenských a individuálnych záujmov a pod.

Riešenie naliehavých otázok spojených s odvetvovou štruktúrou rozvoja národného hospodárstva si vyžiadalo adekvátne teoretické rozpracovanie tejto problematiky, počnúc vyjasňovaním predmetu jednotlivých úsekových ekonomík a skúmanie širokej palety konkrétnych problémov jednotlivých odvetví národného hospodárstva ČSSR, ako aj problémy rozmiestňovania výrobných síl s osobitným pohľadom na Slovensko. Odvetvové pohľady boli dopĺňané makroekonomickými pohľadmi, pričom sa sledovali zákonitosti a tendencie vývoja v ostatných vyspelých krajinách, úspechy dosiahnuté v socialistickej výstavbe boli zovšeobecňované a v tejto súvislosti sa nastoľovali problémy nevyhnutne vznikajúce pri dosahovaní kvalitatívne vyšších stupňov vývoja.

Požiadavka zvyšovania vedeckosti riadenia ekonomických procesov v plánovanom hospodárstve posilnila realizačnú funkciu vedy a viedla k hlbšiemu rozpracúvaniu teoretických otázok plánovania a riadenia. Tomu zodpovedalo vzrastajúce zastúpenie článkov zameraných na túto problematiku. Narastal počet článkov, ktoré sa zaoberali priamo úlohami ekonomickej vedy pri zvyšovaní úrovne riadenia. V tejto súvislosti boli významné články, ktoré rozoberali využívanie ekonomických zákonov pri riadení a plánovaní, zaoberali sa takou špecifickou črtou socialistickeho zriadenia, akou je účasť nás na riadení, vzťah plánovitého riadenia a využívania ekonomických nástrojov v riadení. Zvláštna pozornosť sa venovala problémom charakteru práce za socializmu, otázkam rozdeľovania, ako aj skúsenostiam socialistickej krajín v uvedenej oblasti. Stranícke dokumenty z posledných rokov upozorňujú na to, že zdokonaľovanie plánovitého riadenia socialistickej ekonomiky je jedna z najdôležitejších rezerv rozvoja národného hospodárstva. Úlohou ekonomickej vedy, a teda aj Ekonomického časopisu je ukázať — na základe analýzy doterajších metód plánovitého riadenia a jeho jednotlivých prvkov — ako sa vedome využívajú ekonomické zákony a ako riadenie ovplyvňuje hospodársky mechanizmus pri dosahovaní plánovaných cieľov. Na základe syntézy ekonomickej vedy pomáhať vytvárať komplexný prístup, ktorý zabezpečuje všetky väzby a vnútorné vzťahy ukazovateľov plánu.

Redakčná rada Ekonomického časopisu usmerňovala autorov k angažovanému teoretickému riešeniu uvedených základných problémov rozvoja nášho národného hospodárstva, aby tak podporovali hospodársku politiku. Rozpracúvaním teoretických otázok ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby a vedecko-technického pokroku ako hlavného in-

tenzifikačného faktora rozvoja ekonomiky, ktorý osobitne pôsobí na jej ekonomickú efektívnosť, teória pomáha hospodárskej praxi pri riešení úloh usmerňovania dynamického rozvoja našej ekonomiky.

Primerané zastúpenie na stránkach Ekonomického časopisu mali i ďalšie zákony, kategórie a zložité otázky politickej ekonómie socializmu, ako sú: problematika pracovných síl a odmeňovania za socializmu, otázka cien a ich aktívnych funkcií, vývoj životnej úrovne, ochrana životného prostredia a ďalšie. Svojím podielom 41 až 45 %, ktorý tematický okruh politickej ekonómie socializmu predstavuje v celkovej náplni obsahu v rokoch po XIV. zjazde, časopis dokumentuje zameranie ekonomickej vedy na jej fundamentálne otázky.

Popri tom, že rástol počet článkov, ktoré sa zaoberali základnými otázkami politickej ekonómie socializmu, začali sa v časopise objavovať závažné tematické okruhy, ktoré sa usilovali o nové teoretické prístupy k ekonomickým procesom. Boli to napríklad: priestorový pohľad na rozvoj ekonomiky, ktorý sa začínal presadzovať popri odvetvových prístupoch; prenikanie ekonomicko-matematických metód do metodológie skúmania ekonomických javov.

Priestorová problematika začala nadobúdať čoraz väčší význam, lebo pri riešení hospodárskych a sociálnych problémov, oblastných problémov rozvoja výrobných síl, ekonomického vyrovnávania oblastí, otázok životnej úrovne, využívania pracovných zdrojov a pod., bolo potrebné čoraz viac uplatňovať poznatky priestorovej teórie. Boli publikované články týkajúce sa priestorového rozvoja socialistického hospodárstva, ako aj efektívnosti využívania oblastných zdrojov rozvoja. Niektoré články spájali problematiku oblastného ekonomického rastu s otázkou riešenia zamestnanosti, ako aj jej oblastnej optimalizácie, priestorovú štruktúru národného hospodárstva s efektívnosťou rozmiestnenia investícií; ďalšie sa venovali metodologickým otázkam makroekonomického prístupu k rozmiestňovaniu výrobných síl a princípom lokalizácie investícií, problematike riadenia hospodárskych organizácií národnými výbormi a rozboru názorov sovietskych teoretikov na priestorové problémy, ako aj analýze hlavných smerov vývinu buržoázných priestorových teórií. Táto problematika bola zastúpená najviac v rokoch 1965—1974, a to 4—6 článkami v ročníku.

Použitie ekonomicko-matematických metód stalo sa frekventovanou problematikou v časopise už od roku 1961. Príspevky z tejto oblasti sprvu oboznamovali čitateľa s rôznymi modelmi a metódami (štruktúrne modely, iteratívne prístupy, metódy operačnej analýzy, používanie produkčných funkcií, mnohostupňový systém optimálneho plánovania, dynamické modelovanie a i.). Neskôr sa prezentovalo modelové riešenie viacerých problémov vo všeobecnej rovine i otázok národohospodárskeho rozvoja Slovenska. Popri príspevkoch opisujúcich modely, začínajú sa presadzovať také, ktoré rozpracúvajú možnosti aplikácie ekonomicko-matematických metód pri riešení konkrétnych národohospodárskych

problémov. Išlo predovšetkým o riešenie čiastkových problémov (dopravné úlohy, analýza spotreby obyvateľstva, energetická bilancia, údržba strojového parku, obnova a vyradovanie základných fondov a pod.). Významnejšie boli príspevky venované vzťahu matematických metód a ekonomickej teórie a použitiu modelových prístupov v základnom ekonomickom výskume. Koncom 60. rokov kulminovalo zastúpenie týchto článkov počtom 9—12 v ročníku. I v nasledujúcich rokoch poskytoval časopis dostatočný priestor širokej palete problémov z tejto oblasti, kládol sa však väčší dôraz na uverejňovanie komplexnejších statí teoretického zamerania spojeného s aplikáciou v praxi a na state s priamou nadväznosťou na ekonomickú teóriu.

Treba sa osobitne zmieniť o rozpracúvaní otázok svetovej socialistickej sústavy a ekonomiky krajín socialistického tábora. Až do začiatku 60. rokov publikoval časopis príspevky o hospodárskom vývoji jednotlivých socialistických krajín, potom sa začali ojedinele objavovať články všímajúce si niektoré otázky a aspekty socialistickej ekonomickej integrácie. V širšom zábere i hlbšie sa teoretickými otázkami socialistickej ekonomickej integrácie začal zaoberať náš ekonomický front v sedemdesiatych rokoch, čo sa prejavilo aj v silnejšom zastúpení tohto tematického okruhu v Ekonomickom časopise. V zmysle uznesení XIV. zjazdu KSČ sa v štátnom pláne ekonomického výskumu vytvoril predpoklad pre to, aby sa náš výskum stal súčasťou integrovaného ekonomického výskumu socialistických krajín v Rade vzájomnej hospodárskej pomoci, čoho dôsledkom bolo, že uvedený tematický okruh bol najviac zastúpený zvlášť po roku 1974. Od tohto roku až do roku 1977 sa publikovalo 46 článkov s uvedenou tematikou. Autori článkov rozpracúvali otázky teórie medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie, venovali sa otázkam zdokonaľovania foriem a metód spolupráce a koordinácie plánov krajín RVHP, problémom formovania socialistického trhu, vyrovnávania úrovne jednotlivých krajín, rozvoja osobnej spotreby, devízovo-finančných vzťahov a cenových otázok. Kritizovali buržoázne názory na socialistickú integráciu, zaoberali sa ekonomickými vzťahmi medzi RVHP na jednej strane a rozvojovými krajinami, príp. kapitalistickými krajinami na druhej strane. Význam tejto problematiky je zdôraznený aj tým, že tvorí obsah troch monotematických čísel Ekonomického časopisu: číslo 2/1974 k 25. výročiu založenia RVHP, číslo 2/1975 k príležitosti IV. svetového kongresu ekonómov v Budapešti a číslo 9/1977 vydané k 60. výročiu VOSR.

Osobitnú skupinu tvorí okruh otázok, ktoré sa zaoberajú problematikou kapitalizmu. V jej rámci sa črtajú tri smery zamerania: sú to teoretické otázky politickej ekonómie kapitalizmu, ekonomika kapitalistických rozvojových krajín a kritika buržoáznych ekonomických teórií. Články tohto zamerania sa objavovali na stránkach časopisu počas celého obdobia jeho doterajšieho vychádzania, tvorili dôležitú súčasť náplne časopisu. Vcelku bolo uverejnených 177 článkov, zvlášť silne boli zastúpené

v polovici 60. rokov. Rozoberali základné ekonomické diela klasikov marxizmu-leninizmu a odhaľovali buržoázne a revizionistické falzifikácie marxisticko-leninského učenia. Zaoberali sa teoretickou analýzou závažných ekonomických javov, teóriou hospodárskych kríz, zbedačovaním robotníckej triedy, formovaním a dôsledkami štátnomonopolistického kapitalizmu a jeho hospodárskej politiky všeobecne i v jednotlivých kapitalistických krajinách. Väčší počet článkov sa zaoberal výkladom kapitalistickej integrácie, jej formami a metódami, najmä konkrétne v EHS, ako aj rozličnými aspektmi jej realizácie a dopadom na hospodársky vývoj pracujúcich. Široký záber mala kritika buržoáznych ekonomických teórií. Popri predmete a metóde venovali sa autori metodológii buržoáznych ekonomických teórií, prejavom antikomunizmu buržoáznych ekonómov a kritike nových vývinových tendencií v týchto teóriách v rôznych obdobiach. Predmetom kritiky bola teória Keynesa a zameranie neokeynesovstva, ako aj nemarxistické teórie socializmu. Niekoľko článkov bolo zameraných na kritiku buržoáznych teórií o problematike rozvojových krajín, venovali sa vplyvu hospodárskej politiky vyspelých kapitalistických krajín na rozvojové krajiny i ďalším problémom prebiehajúcej etapy krízy kapitalizmu.

Tematický rozbor obsahu Ekonomického časopisu za 25 rokov, podaný v hlavných črtách, svedčí o tom, že časopis odrážal prudký rozvoj ekonomickej vedy na Slovensku. Išlo nielen o kvantitatívny rast vedeckého bádania, ale i o jeho kvalitatívne zmeny, čo je zjavné aj v postupnom raste teoreticko-odbornej úrovne a ideologickej prieraznosti publikovaných článkov. Avšak krízové roky, poznačené revizionistickými nánosmi v ekonomickej vede, zanechali určité stopy aj v našom časopise v tom období. Časopis sa však nestal tribúnou revizionistických názorov, ale v záujme tvorivej diskusie a pod tlakom celkovej spoločenskej atmosféry sa pripustil aj články s nesprávnymi názormi. Boli, pravda, odmietnuté nesprávne koncepcie niektorých princípov ekonomickej reformy, najmä pokiaľ ide o vzťah plánu a trhu, o podceňovanie úlohy centra a plánu. Časopis uverejnil príspevky niektorých českých ekonómov, kritizujúce Šikovu koncepciu. Po hlbokom rozbere príslušných ročníkov Ekonomického časopisu pracovníci ekonomickej vedy na Slovensku i na stránkach časopisu rýchlo prekonávali zvyšky revizionistických názorov, vyrovnávali sa s náznakmi pasivity a úniku do neangažovaných tém a plne sa zapojili do riešenia teoretických otázok dôležitých pre naše národné hospodárstvo. Vyjadrením spoločenského uznania teoretickej úrovne a politickej angažovanosti príspevkov v našom časopise je udeľovanie prémie Slovenského literárneho fondu, sekcie pre vedeckú a odbornú literatúru, za vybraný článok v každom polroku od roku 1972.

Pred československou ekonomickou vedou stojí veľa náročných problémov. Strana ako vedúca sila našej spoločnosti v záveroch zjazdov načrtla základné prístupy k ich riešeniu, v Jednotnom programe spoločenských vied po XV. zjazde zamerala úsilie vedeckého frontu na kľúčové

otázky rozvoja našej spoločnosti. Pri ich riešení bude mať nezastupiteľné miesto i ekonomická veda. Ekonomický časopis bude prispievať k ozrejmovaniu, k nastoľovaniu a riešeniu prijatých úloh. V uplynulých 25 rokoch sa vytvoril základný profil časopisu, jeho zameranie na rozvíjanie teoretického výskumu v základných oblastiach rozvoja a fungovania ekonomickej sústavy socializmu a plnenie publicisticko-výchovného poslania. Nový stupeň rozvoja našej spoločnosti však kladie na časopis kvalitatívne vyššie požiadavky. Pri ďalšom rozvíjaní marxistickej ekonomickej teórie sa bude musieť hlbšie venovať teoretickým problémom budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti. Pôjde o naliehavé zásadné teoretické alebo praktické problémy perspektívneho dosahu, o aktuálne otázky našej ekonomiky, ktoré pred nás kladú súčasné i budúce spoločenské potreby. Dosiahnutý stupeň rozvoja výrobných síl, rozvoj modernej vedy prinášajú so sebou požiadavku zintenzívňovania vzťahov celého spoločenskovedného výskumu, ba i prehlbovania interakcií za hranice spoločenských vied, čo by mal Ekonomický časopis aktívne napomáhať. V celej budúcej činnosti bude jedným zo základných poslání časopisu prehlbovať straníckosť a posilňovať ideologickú funkciu ekonomickej vedy.

Ekonomické funkcie odvodov a daní v súčasnej etape rozvoja socialistického národného hospodárstva

KUBAČKA, Jozef

Socialistická finančná teória a prax sa jednoznačne zhodujú v tom, že v socialistickom plánovitom hospodárstve finančná a v tom odvodová a daňová sústava nemá byť len pasívnym odrazom naturálno-vecných proporcií a normatívnych opatrení. Sústava finančných plánov je totiž organickou zložkou národohospodárskeho plánu a finančné nástroje, teda i odvody a dane majú tvoriť vzájomne spätú a aktívne pôsobiacu súčasť zásad a nástrojov riadenia a plánovania národného hospodárstva.

Aktívnu funkciu financií nemožno však absolutizovať. Financie, a teda i odvody a dane nemôžu pôsobiť živelne, bez plánu ako hlavného ekonomického nástroja riadenia, ale majú účinne pomáhať k dosiahnutiu plánovaných cieľov spolu s komplexom nástrojov riadenia a plánovania.

Možno povedať, že v socialistických krajinách sú všeobecne zhodné názory na úlohu financií a v nich odvodov a daní. Majú plniť dve základné funkcie: rozdeľovaciu a kontrolno-stimulujúcu.

Zatiaľ nie je však jednotnosť v názoroch na funkcie odvodov a daní v ich konkrétnej a praktickej aplikácii. Potvrďuje to prehľad odvodových a daňových systémov v socialistických krajinách, ich rôznorodosť z hľadiska foriem odvodov a daní, ich konštrukcie, ale aj pokiaľ ide o ich funkcie, ktoré by mali plniť. I pri plnom rešpektovaní národných zvláštností ekonomík socialistických krajín nemožno nevidieť niektoré rozdiely v názoroch na funkciu toho-ktorého odvodu alebo dane. Niekedy sa odvodom a daniam pripisujú aj také funkcie, ktoré nemôžu plniť. Napríklad štrukturálne premeny ekonomiky nemôžu riešiť odvody, ale plán. Vyskytujú sa prípady, že odvody a dane dostatočne neplnia svoje ekonomické funkcie, napr. preto, že pri schvaľovaní ich zásad sa neprihliadalo na východiskový stav ekonomiky, nesprávne sa určila sústava odvodov, ich základ, a dostatočne sa nezvážilo odvodové-daňové zaťaženie podnikov so zreteľom na ich dôchodkovú situáciu, nesprávne sa kon-

štruovali sadzby odvodov, resp. daní a pod. Názorným príkladom bol systém hrubého dôchodku v ČSSR. Správne vymedzenie funkcií odvodov a daní a z toho vyplývajúca voľba odvodovej a daňovej sústavy, ich vhodná konštrukcia, najmä sadzieb, môže podnietiť hospodársky rozvoj. V opačnom prípade môže prehĺbiť existujúce disproporcie v národnom hospodárstve, prípadne i brzdiť fungovanie celej sústavy riadenia. Preto z hľadiska jej ďalšieho rozvoja a zdokonaľovania má riešenie teoretických otázok ekonomických funkcií odvodov a daní, zvlášť v etape rozvinutej socialistickej ekonomiky svoje opodstatnenie.

Vychádzajúc z týchto všeobecne uznávaných postulátov, v rozvinutej socialistickej ekonomike možno formulovať tieto ekonomické funkcie odvodov a daní: rozdeľovacia (centralizačná), stimulačná, regulačná a kontrolná funkcia.

1. Rozdeľovacia funkcia (centralizačná)

Považuje sa za jednu zo základných funkcií odvodov a daní. Prostredníctvom nej sa rozdeľuje a centralizuje časť čistého dôchodku do štátneho rozpočtu na zabezpečenie celospoločenských potrieb.

Pri prvotnom rozdeľovaní čistého dôchodku v socializme prechádza jeho časť, zodpovedajúca v zásade nutnému produktu, priamo do osobnej spotreby pracovníkov podnikov vo forme mzdy, naturálnych a peňažných dôchodkov družstevníkov v poľnohospodárstve zo spoločného hospodárenia, príjmov družstevníkov, robotníkov a zamestnancov z osobného záhumienkového hospodárstva. Druhá časť čistého dôchodku, ktorá v podstate zodpovedá nadproduktu, ako aj časť nutného produktu (vystupujúca ako národný dôchodok), ide na potreby spoločnosti. Prechádza do centralizovaného fondu štátneho rozpočtu vo forme odvodov zo zisku, odvodu z majetku, príspevku na sociálne zabezpečenie, dane z obratu, poľnohospodárskej dane, dôchodkovej dane a ďalších platieb.

Na základe prvotného rozdelenia sa uskutočňuje znovurozdeľovanie národného dôchodku, ktoré sa robí preto, lebo v štádiu prvotného rozdelenia nemožno ešte v celom rozsahu pokryť potreby spoločnosti: nevyhnutnosť rozšírenia socialistickej výroby, uspokojovanie spoločenských potrieb. Znovurozdeľovanie národného dôchodku v socialistickej spoločnosti sa uskutočňuje sústreďovaním peňažných prostriedkov v rukách štátu a podnikov, organizovaním plánovitého vynakladania týchto prostriedkov v procese rozšírenej reprodukcie na krytie výrobných a nevýrobných potrieb. Túto úlohu plní štátna a finančná a úverová sústava. Z národného dôchodku sa v procese jeho znovurozdeľovania a použitia vytvára fond akumulácie a spotreby.

Najdôležitejším článkom finančnej sústavy za socializmu je štátny rozpočet. Je formou plánovitého vytvárania centralizovaného fondu finančných prostriedkov a ich využívania na zabezpečovanie rozšírenej socialistickej reprodukcie, ako aj uspokojovanie ďalších potrieb celej spoločnosti. Štátny rozpočet vystupuje ako určitá sústava finančných vzťahov medzi spoločnosťou a jednotlivými podnikmi i členmi spoločnosti. Opiera sa o plánovitú a rozvíjajúcu sa výrobu, pričom zabezpečuje plánovité vytváranie nevyhnutných proporcií rozvoja národného hospodárstva. Je základným finančným plánom socialistického štátu a bilanciou štátnych príjmov a výdavkov.

Hlavným zdrojom príjmov štátneho rozpočtu je čistý dôchodok vytvorený vo sfére materiálnej výroby. Príjmy rozpočtu sa vytvárajú predovšetkým z platieb socialistických podnikov a organizácií (odvody, daň z obratu a dane od družstevného sektora) a len v nepatrnej časti od obyvateľstva. Napríklad roku 1971 v ZSSR dane od obyvateľstva predstavovali 8,6 %, v ČSSR 11,5 %, v RSR 9,31 % z celkových príjmov štátneho roz-

počtu.¹ Tento podiel možno v podstate zaznamenať i v nasledujúcich rokoch, a to aj v ostatných krajinách RVHP.

Pre celkový objem a výšku platieb od socialistického sektora, ktoré sa majú dosiahnuť rozdelením čistého dôchodku a vo všetkých formách odviesť do štátneho rozpočtu, podstatný význam má rozsah potrieb zabezpečovaných z rozpočtových prostriedkov, najmä to, aká tendencia rastu podielu príjmov štátneho rozpočtu na národnom dôchodku sa v danom období považuje za žiadúcu.

Sústava štátnych a miestnych rozpočtov zabezpečuje v socialistických krajinách širší okruh úloh ako v kapitalistických krajinách. Odlišuje sa nielen preto, že v socializme sa na štátne orgány kladú oveľa väčšie požiadavky na úseku sociálneho zabezpečenia, zdravotníctva, školstva a kultúry, ale aj preto, že sa sprostredkuje prelievanie finančných prostriedkov medzi jednotlivými odvetviami národného hospodárstva. V dôsledku toho je aj podiel štátnych príjmov a výdavkov na národnom dôchodku oveľa vyšší ako v kapitalistických krajinách. Pre naše úvahy nie je potrebné túto skutočnosť číselnými údajmi bližšie dokazovať. Nesporné je, že vývoj výdavkov zo štátneho rozpočtu na verejné potreby má i v kapitalizme stúpajúcu tendenciu. Prechod k socializmu bol ešte silnejším impulzom k rastu podielu štátnych výdavkov na vytvorenom národnom dôchodku.

Vzniká otázka, či a v akej miere i v rozvinutej socialistickej ekonomike (keď socialistický štát čiastočne decentralizuje časť svojej právomoci vo finančnej sfére na podniky, ktoré majú niektoré svoje potreby uhradzovať z vlastných zdrojov) by mal rásť podiel výdavkov a tým aj príjmov štátneho rozpočtu na vytvorenom národnom dôchodku. Názory na uvedenú problematiku nie sú ujednotené.²

Pre bližšie objasnenie tejto problematiky uvádzame prehľad o podiele príjmov štátneho rozpočtu na národnom dôchodku v niektorých socialistických krajinách (tab. 1).

V údajoch o podiele príjmov štátneho rozpočtu na národnom dôchodku je však premietnutý aj veľký rozsah redistribúcie prostriedkov hospodárskej sféry, prebiehajúcich cez štátny rozpočet, ktorý dnes výrazne zvyšuje uvedený podiel, a tým ho skresľuje.

Pre stanovenie ďalšieho vývoja podielu štátneho rozpočtu na národnom dôchodku je potrebné znížiť rozsah uvedenej redistribúcie, a tým dosiahnuť racionálnu východiskovú základňu. To znamená riešiť predovšetkým otázku dotácií do podnikovej sféry, najmä dotácií cenových, prípadne dotácií na preklopenie dočasnej neefektívnosti podnikov.

Úvahy o vývoji objemu štátneho rozpočtu môžu byť ovplyvnené aj prí-

¹ Ukazatele hospodárského vývoje v zahraničí. Praha, UTEIN 1972, s. 836–839; 1974, s. 772–775.

² Niektoré z nich rozvádzame vo výskumnej štúdii Proces zblížovania odvodových a daňových sústav, ich funkcie pri riadení hospodárstva socialistických krajín. [Výskumné štúdie a informácie EÚ SAV, č. 61.] Bratislava 1975, s. 60–62.

Tabuľka 1

Podiel príjmov štátneho rozpočtu na národnom dôchodku (v %)

Krajina	Rok			
	1971	1972	1973	1974
ČSSR*	66,8	64,5	66,5	67,5
NDR**	70,6	72,4	74,9	77,6
PER*	47,2	46,1	45,4	44,6
ZSSR*	54,4	55,8	55,6	57,0

Prameň: Ukazatele hospodárskeho vývoje v zahraničí. Praha, UTEIN 1976, s. 72–75 a 689–690.

* V bežných cenách (cenách realizácie).

** V stálych cenách (r. 1967 pretože údaje v bežných cenách nie sú v citovanom prameni uvedené).

padným vytvorením samotného fondu sociálneho a nemocenského zabezpečenia, čím by sa značná časť výdavkov na túto oblasť nemusela hradíť zo štátneho rozpočtu, ale priamo z uvedeného fondu. A napokon sú tu reálne predpoklady v budúcnosti dosiahnuť určitý prebytok štátneho rozpočtu, ktorým by sa tiež čiastočne kompenzoval neočakávaný výkyv rastu podielu štátneho rozpočtu na národnom dôchodku.

Stanovenie kritérií pre určenie podielu štátneho rozpočtu na národnom dôchodku je veľmi zložitá, a preto stanovisko, či tento podiel má byť stabilný alebo menlivý, možno zaujať len na základe konkrétnej situácie, možnosti ekonomiky, úloh národohospodárskeho plánu a úrovne uspokojovania potrieb spoločnosti v oblasti sociálnej, zdravotníctva, školstva, kultúry, vedy a i.

Urobiť podrobnú analýzu, ktorá by bola podkladom pre určenie podielu štátneho rozpočtu na národnom dôchodku už len v ČSSR, presahuje rámec tejto state.

Abstrahujúc od daní platených obyvateľstvom, ktoré tvoria len nepatrný podiel v štátnych rozpočtoch socialistických krajín, zostáva ďalšia otázka, v akom rozsahu na celkových príjmoch štátneho rozpočtu má participovať daň z obratu a v akom rozsahu odvody podnikov. Na objasnenie tejto problematiky uvádzame prehľad o podiele dane z obratu a odvodov na štátnom rozpočte v ČSSR a v ZSSR (tab. 2 a 3).

Z uvedených čísel vyplýva, že výnos dane z obratu v absolútnej sume v ČSSR a ZSSR sa neustále zvyšuje, čo je spôsobené hlavne rastom výroby a odbytu v národnom hospodárstve. K poklesu výnosu dane z obratu došlo v ČSSR len v roku 1967 následkom zvýšenia hladiny veľkoobchodných cien k 1. 1. 1967, a to asi o 30 %.

Podiel dane z obratu na celkových príjmoch štátneho rozpočtu v ČSSR sa však znížil zo 44,4 % roku 1965 na 25,5 % v roku 1976.³ Je to preto, že tempo rastu výnosu dane z obratu je pomalšie ako tempo rastu obje-

³ Citovaná ročenka ČSSR a vlastný výpočet.

Tabuľka 2

Vývoj dane z obratu a odvodov hospodárskych organizácií

Krajina	rok	Mld Kčs		Podiel (%) na celkových príjmoch štátnych rozpočtov	
		daň z obratu	odvody hospodárskych organizácií	daň z obratu	odvody hospodárskych organizácií
ČSSR	1965	47,3	20,1	44,4	18,7
	1966	47,4	52,5	34,1	37,8
	1967	36,2	53,8	29,1	43,2
	1968	38,0	54,5	29,6	42,4
	1969	43,2	70,2	27,1	44,1
	1970	46,0	83,0	25,8	46,5
	1972	48,8	87,3	25,4	45,5
	1973	51,4	96,8	25,0	47,1
	1975	61,6	112,1	25,7	46,9
	1976	64,0	123,2	25,5	49,2

Prameň: Statistická ročenka ČSSR. Praha, SNTL 1976, s. 174 a vlastný výpočet.

Tabuľka 3

Krajina	rok	Mld Kčs		Podiel (%) na celkových príjmoch štátnych rozpočtov	
		daň z obratu	odvody hospodárskych organizácií	daň z obratu	odvody hospodárskych organizácií
ZSSR	1965	38,7	30,9	37,8	30,2
	1970	49,4	54,2	31,5	34,6
	1971	54,5	55,6	32,8	33,5
	1972	55,6	60,6	31,7	34,3
	1973	59,1	60,0	31,5	32,0

Prameň: Narodnoje chozjajstvo SSSR g. Statističeskij ježegodnik. Moskva, Statistika 1974, s. 778-779.

mu celkových príjmov štátneho rozpočtu. To platí i pre zníženie dane z obratu v ZSSR. Zvýšil sa však význam odvodu zisku a absolútne i relatívne vzrástol v príjmoch štátneho rozpočtu.

Osobitný vývoj sa zaznamenal v RSR, PLR, BLR.⁴ Porovnanie ukazuje, že výnos dane z obratu a jej vývojové tendencie nemožno hodnotiť izolovane, ale predovšetkým so ziskom a odvodmi zo zisku. Ich vzájomný pomer sa mení podľa toho, ako sa znižujú náklady a menia veľkoobchodné a maloobchodné ceny, závisí od rozsahu decentralizácie finančných prostriedkov na podniky, spôsobu financovania investícií, splácania investičného úveru a pod.

⁴ Charakterizujeme ho v našej citovanej štúdií, s. 67.

Tabuľka 4

Rozdelenie zisku v krajinách RVHP

Krajina	Rok	Zisk ponechávaný podnikom v %	Odvody zo zisku do štátneho rozpočtu celkom v %
BLR	1964	13,1	86,9
	1969	42,0	58,0
MLR	1965	12,5	87,5
	1969	41,0	59,0
PLR	1965	16,6	83,4
	1970	21,0	79,0
RSR	1965	10,6	89,4
	1970	14,7	85,3
ZSSR	1965	30,0	70,0
	1969	37,6	62,4

Prameň: MAREŠ, S.: Rozbor finančního hospodaření podniku. Praha, SNTL 1972, s. 27.

Tabuľka 5

Rozdelenie zisku v ČSSR

Rok	Zisk ponechaný podnikom, vrátane dotácií	Dotácie zo štátneho rozpočtu v %	Odvody do štátneho rozpočtu celkom v %
1970	42,3	13,8	57,7
1971	45,6	13,5	54,4
1972	45,9	19,5	54,1
1973	47,3	18,3	52,7

Prameň: Statistická ročenka ČSSR. Praha, SNTL 1974, s. 179.

2. Stimulačná funkcia

Rozdeľovacia funkcia odvodov a daní je nevyhnutne spojená so stimulačnou funkciou. Sleduje v podstate dva základné ciele:

a) delením čistého dôchodku ponechať časť prostriedkov v podnikovej sfére, a tak vytvoriť určitý priestor pre relatívnu ekonomickú samostatnosť a hmotnú zainteresovanosť podnikov;

b) pôsobiť na efektívnosť hospodárenia celej chozrasčotnej sféry.

Ak hodnotíme tento kvalitatívne nový obsah a ciele stimulačnej funkcie odvodov a daní v ekonomických reformách, môžeme všeobecne konštatovať, že prvý cieľ, t. j. vytváranie určitého priestoru pre relatívne ekonomickú samostatnosť podnikov sa postupne uskutočňuje. Ukazujú to i niektoré číselné údaje v rozdelení zisku medzi štátny rozpočet a podniky (tab. 4 a 5).

Z uvedeného prehľadu vyplýva, že podiel zisku ponechaného podnikom na celkovom zisku vyprodukovanom v podnikoch sa v priebehu ekonomických reforiem zvyšuje, a naopak, podiel zisku do štátneho rozpočtu klesá, čo je v súlade so zámerom rozširovania relatívnej ekonomickej samostatnosti podnikov a s rozširovaním stimulačnej funkcie odvodov a daní.

Pokiaľ ide o druhý cieľ, ktorý sa stimulačnou funkciou odvodov a daní sleduje, je ním zefektívnenie chozrasčotnej sféry, a to buď celej, čo odráža zisk, alebo len výrobných fondov prostredníctvom odvodu z výrobných fondov, alebo so zameraním na racionálnejšie využívanie pracovných síl prostredníctvom odvodu z miezd. Pritom v otázke, čo a ako by sa malo odvodmi a daňami stimulovať, vyskytuje sa veľká pestrosť názorov. Napríklad v ZSSR a v PĽR sa akcentuje stimulácia zefektívnenia výrobných fondov a odvod z nich je kľúčový, v iných socialistických krajinách sa kladie dôraz na zefektívnenie celej chozrasčotnej sféry rovnako. Takto je to napr. v ČSSR, v MLR, kde odvod zo zisku je základný, avšak odvod z výrobných fondov má mať tiež stimulačnú funkciu. V RSR a v BER neprípisujú odvodu z výrobných fondov významnejšiu stimulačnú funkciu, a preto ho buď nezaviedli (v RSR), alebo ho zrušili (v BER). Zhodnotiť ten-ktorý odvodový a daňový systém z hľadiska jeho stimulačnej funkcie a urobiť z toho úplné zovšeobecňujúce závery nie je zatiaľ možné, pretože každý odvodový systém organicky zapadá do sústavy riadenia národného hospodárstva a do komplexu ekonomických nástrojov príslušnej krajiny, z čoho ešte nemáme úplné zovšeobecňujúce závery. Napriek tomu sa nazdávame, že z uvedených odvodových a daňových systémov možno vytypovať niektoré základné tendencie stimulačnej funkcie odvodov a daní.

Bez ohľadu na názory o sústave odvodov a daní, konštrukcií ich základu a sadzieb, dôležité je na národohospodárskej úrovni správne určiť únosnú mieru daňového zaťaženia, ako aj tzv. *individuálnu únosnosť daňového zaťaženia* v mikrosfére. Bez nej nie je možné hovoriť o stimulujucej funkcii odvodov a daní ako ekonomických nástrojov riadenia. Individuálna únosnosť odvodov a daní je také rozvrhnutie celkového objemu výdavkov štátneho rozpočtu do jednotlivých foriem odvodov a daní na hospodárske jednotky, pri ktorom sa nevyčerpá ich zdroj a nepodlamuje hmotná zainteresovanosť pracujúcich. Inými slovami, po splnení celkovej odvodovej a daňovej povinnosti do štátneho rozpočtu by priemerne hospodáriacim podnikom malo zostať toľko finálnych prostriedkov, koľko potrebujú pre svoj rozvoj, pre hmotnú zainteresovanosť pracujúcich a podnik by mohol s nimi podľa určitých pravidiel disponovať.

Ďalšou dôležitou otázkou stimulovania je spôsob rozdelenia zisku medzi štátny rozpočet a podniky. Z rozdielneho určovania podielu zisku do štátneho rozpočtu v socialistických krajinách vyplýva aj odlišný prístup k tvorbe podnikových fondov a podľa toho sa vytvára aj priestor pre pôsobenie stimulačnej funkcie odvodu zo zisku. Stimulačná funkcia

tohto odvodu v socialistických krajinách sa uplatňuje v podstate v dvoch formách rozdelenia zisku:

a) odvod zo zisku — ako voľný zostatok — odvádza sa do štátneho rozpočtu až po normatívnych prídelloch do podnikových fondov;

b) odvod do štátneho rozpočtu sa odvádza pred normatívnymi prídelmi do podnikových fondov.

Prvý typ sa uplatňuje v ZSSR; zisk ako základ podnikovej hmotnej zainteresovanosti a odvod voľného zostatku zisku nie je tu prvoradý a rozhodujúci.

I napriek mnohým kladom, ktoré odvodová sústava v ZSSR nesporne má, napr. zabezpečenie potrebných proporcií čistého dôchodku pre štátny rozpočet a podniky, zabezpečenie ich plánovaných potrieb, plynulé prídely do podnikových fondov, odčerpávanie prebytočných prostriedkov z podnikov, nemožno, podľa názorov niektorých sovietskych ekonómov,⁵ nevidieť určité nedostatky odvodu voľného zostatku zisku. Je to najmä obmedzovanie priestoru pre rozvíjanie plného chozrasčotu a širšieho ekonomického stimulovania výroby. Odvod voľného zostatku zisku zaviedli v ZSSR pred 12 rokmi, keď bola objektívne nevyhnutná maximálna centralizácia používania prostriedkov pre fond akumulácie a spotreby. To viedlo k znovurozdeľovaniu veľkej časti národného dôchodku a k sústreďovaniu časti zdrojov v štátnom rozpočte, čo umožnilo tieto prostriedky použiť na rozvoj určených odvetví a podnikov, nezávisle od výsledkov chozrasčotnej činnosti. Financie vtedy plnili v podstate rozdeľovaciu a kontrolnú funkciu, a menej funkciu stimulačnú. I keď z roka na rok objem voľného zostatku zisku v štátnom rozpočte absolútne stúpa, postupne čím ďalej tým viac sa ponecháva väčší podiel zisku podnikom. Napriek tomu odvod voľného zostatku zisku v roku 1971 predstavoval ca 35 % z úhrnného zisku výrobných podnikov, resp. 56 % ich odvodov do štátneho rozpočtu. Rozsah odvodu voľného zostatku zisku nemá priamu súvislosť s dosiahnutou efektívnosťou hospodárskej činnosti podnikov.

So zreteľom na to, že v systéme odvodov odvod voľného zostatku zisku z hľadiska stimulovania nie je prvoradý, stáva sa kľúčovým odvod z výrobných fondov. I keď účinnosť základných fondov v ZSSR v minulých rokoch vzrástla, predsa sa ozývajú hlasy po zdokonalení odvodu z výrobných fondov, najmä v tom smere, aby sa zvýšili jeho sadzby až na 20–40 % zo zisku. Proti zvýšeniu odvodu na navrhovanú výšku je napr. A. V. Bačurin⁶ a V. I. Sitnin⁷.

⁵ Napríklad BOGOMOLOV, V.: Nekotoryje voprosy soveršenstvovanija isčislenija platežej svobodnogo ostatka pribyli. ZSSR, Finansy, 1972, č. 7, s. 115.

GERCOVIČ, G. — PARUL, E.: Povyšeniej stimulirujuščej roli pribyli v sisteme chozrasčotu. In: Obščije principy upravlenija socialističeskoj ekonomikoj i osobnosti ich primenenija v otdelnych stranach. [Sbornik.] Moskva, 1973, s. 114.

⁶ BAČURIN, A. V.: Metody plánovitého ekonomického řízení. Praha, SNTL 1974, s. 222.

⁷ SITNIN, V. I.: Raspredelenija pribyli i effektivnosť proizvodstva. Vopr. Ekon., 1973, č. 9, s. 22–31.

V. I. Sitnin argumentuje takto: „Rozdelenie zisku medzi štátny rozpočet a chozrasčotné fondy sa nemôže zakladať len na platbách analogických odvodom z fondov, pretože zmena masy platieb takéhoto typu nezávisí od pohybu zisku. Rozsah odvodov z fondov sa môže napr. zväčšovať pri znížení masy zisku, ak sa zvyšuje masa využívaných fondov, a znižovať pri raste zisku, ak rastie efektívnosť výrobných fondov. To vyvoláva nevyhnutné odchýlky od plánovaných proporcií rozdeľovania čistého dôchodku. Okrem toho prostriedky, ktoré po úhrade platieb typu odvodov z fondov zostanú k dispozícii podnikom, môžu mať rôzny vzájomný vzťah s plánovanými potrebami reprodukcie. Jedny podniky môžu mať nedostatok prostriedkov a v druhých sa bude vytvárať ich nadbytok. V dôsledku toho rozširovanie chozrasčotného princípu financovania rozšírenej reprodukcie nebude možné, alebo nebude v súlade s centrálnym plánovaním.“

V. I. Sitnin zvýšenie stimulačnej funkcie odvodu voľného zostatku zisku vidí v inej, zásadnejšej úprave, a to v určení odvodovej povinnosti relatívnym vzťahom. Tento spôsob rozdelenia zisku sa uplatňuje v MLR, ČSSR, BLR a RSR. Výška odvodu sa určuje podľa osobitných sadziieb v percentách z celého zisku, ktorý zostáva po odpočte odvodu z výrobných fondov a iných odpočítateľných položiek, čím sa ponúka väčší priestor pôsobeniu stimulačnej funkcie odvodu zo zisku pre hmotnú zainteresovanosť.

Podľa nášho názoru nie je však vec taká jednoduchá, ako sa na prvý pohľad zdá. Problém treba vidieť v širších súvislostiach, ako sú napr. vzťah odvodov a plánu, tvorba ich základu, konštrukcia sadziieb a i. Odvody a dane nemajú pôsobiť živelne, bez plánu a majú aktívne vplývať na jeho splnenie i prekročenie. V tejto súvislosti niektorí ekonómi síce nepopierajú stimulačnú úlohu relatívneho rozdelenia zisku medzi štátny rozpočet a podniky, avšak namietajú, že takýmto spôsobom sa oslabí centrálné plánovanie. Nazdávame sa, že ak sa sadzby odvodu zo zisku neurčia odtrhnute od plánu, ale pri zostavovaní päťročného plánu, vychádzajúc z plánovaných potrieb každého odvetvia (na investície, hmotnú zainteresovanosť, obežné prostriedky a pod.), nemusí relatívne rozdelenie zisku oslabiť centrálné plánovanie a riadenie ekonomiky. Skôr to umožní pružnejšie — ako v systéme odvodu voľného zostatku zisku — regulovať proporcie rozdelenia zisku medzi štátny rozpočet a podniky, a tým súčasne vytvorí pevnú perspektívu pre zosúladenie celospoločenských, podnikových a individuálnych ekonomických záujmov.

Pokiaľ ide o tvorbu základu odvodu a dane, i tu si musíme uvedomiť, že účtovnícky vykázaný bilančný zisk nemôže byť jeho púhym základom. V zisku sa premieta celý rad činiteľov, ako sú ceny, rentové a iné vzťahy. Záujmom spoločnosti je však nielen podporovať, ale i brzdiť niektoré nežiadúce vplyvy na celkovú masu zisku, ktorá má byť aj zdrojom hmotnej zainteresovanosti. Pri prekročení platných cien treba toto pre-

kročenie zisku osobitne odčerpať. V ČSSR sa to uskutočňuje napr. dodatkovými odvodmi. Pri rentových vzťahoch treba odčerpať časť mimoriadnych ziskov daňou. Napríklad v priemysle, stavebníctve, obchode v MLR je to výrobná, stavebno-montážna a obchodná daň, v poľnohospodárstve ČSSR, NDR, MLR, PLR pozemková daň a pod.

Úprava bilančného zisku sa napokon môže korigovať o určité odpočítateľné a pripočítateľné položky, ktorých cieľom by malo byť:

— Stimulovať podniky formou daňového zvýhodnenia pri výdavkoch, ktoré napomáhajú plniť úlohy celospoločenského významu, alebo podporujú efektívny rozvoj podnikov. Medzi takéto výdavky — ako odpočítateľné položky — možno zahrnúť napr. príspevok na podnikovú bytovú výstavbu, na závodné materské školy, jasle, závodné stravovanie, príspevok do fondu škôd a náhrad v baníctve, príspevok do odborového fondu technického rozvoja a pod.

— Nestimulovať podniky formou daňového zvýhodnenia pri tých výdavkoch, ktoré sú v rozpore s celospoločenskými záujmami a nežiadúcim spôsobom znižujú úroveň hospodárenia. Sú to najmä tieto výdavky a pripočítateľné položky: pokuty a penále, zúčtované prirážky k náhrade za vypúšťanie znečistených vôd alebo nedostatočné čistenie odpadových vôd, zúčtované poplatky za znečistenie ovzdušia a i.

— Zamedziť dvojitému zdaneniu. Napríklad odvod z výrobných fondov je odpočítateľnou položkou od bilančného zisku, lebo je súčasne samostatným odvodom do štátneho rozpočtu.

Uvedené úpravy bilančného zisku sa uskutočňujú vo všetkých socialistických krajinách, kde sa odvod zo zisku určuje relatívnym vzťahom.

Ďalšou otázkou rozdelenia zisku sú odvodové a daňové sadzby.

So zreteľom na to, že otázka jednotnosti, či diferencovanosti sadzieb je otázka zásadného chápania odvodov v sústave plánovitého riadenia, bola v posledných rokoch predmetom širokej diskusie ekonómov vo všetkých socialistických krajinách. Rôznosť názorov na túto problematiku odráža sa i v jednotlivých odvodových a daňových systémoch. V záseade sa formulujú tri základné tendencie:

- uplatňovať jednotné sadzby odvodu zo zisku;
- uplatňovať diferencované sadzby podľa jednotlivých odvetví alebo skupín odvetví;
- uplatňovať diferencované sadzby až na podnik, t. j. zaviesť napr. progresívne zdanenie zisku.

V podstate prevládajú názory, že jednotné odvody majú kritériálny charakter a hodia sa skôr pre odvody z výrobných fondov ako kritérium ich efektívnosti. Pre odvody dôchodkového typu sa nehodia. V hospodárskej praxi sa nevyskytujú podniky, ktoré vykonávajú hospodársku činnosť v rovnakých podmienkach, a to sa musí odraziť aj na ich dôchodkovej situácii a v poslednom dôsledku aj na hmotnej zainteresovanosti.

Preto niektorí autori, napr. sovietsky ekonóm B. Belčev,⁸ navrhujú, aby sa nerovnosť podmienok v zdaňovaní riešila progresívnym odvodom zo zisku, pričom progresívna stupnica odvodu by sa mala konštruovať podľa rentability, počítanej ako pomer zisku k výrobným fondom. Podobné stanovisko zaujíma i D. D. Butakov.⁹ Podľa neho by postavenie podnikov pred rovnaké podmienky v zdaňovaní (jednotné odvody zo zisku) pri nerovnakých podmienkach hospodárskej činnosti bolo iluzórne. Pokiaľ by sa táto skutočnosť nebrala do úvahy, mohli by vzniknúť „bohaté“ a „chudobné“ podniky. Z jeho názorov vyplýva, že nie je za jednotné odvody zo zisku. Za diferencované sadzby, aspoň podľa odvetví, je V. I. Sitnin. Konštrukciu progresívneho odvodu zo zisku považuje síce za zložitú, ale za aplikovateľnú i v socialistickom plánovanom hospodárstve. Uvádza: „Platby dane zo zisku podľa progresívnych sadzieb pomáhajú v mnohých prípadoch riešiť problémy približného vyrovnávania podmienok k vytvoreniu chozrasčotných fondov, čo dáva možnosť širokého použitia odvetvových (skupinových) normatífov — prídelov do fondov stimulovania podnikov a tým aj stimulovania činnosti výrobných kolektívov v závislosti od individuálnych výsledkov a priemerných výsledkov odvetví.“¹⁰

Okrem uvedených autorov je celý rad ekonómov, ktorí sú proti jednotným sadzbám odvodov dôchodkového typu. Aj tí, ktorí sú za jednotné odvody zo zisku, navrhujú takto konštruované odvody doplniť ďalším odvodom, resp. daňou rentového typu.

Zostáva problémom, ako a pokiaľ diferencovať sadzby odvodu zo zisku: či len na jednotlivé odvetvia, skupiny odvetví, alebo až na podnik. Nazdávame sa, že z hľadiska diferencovaných podmienok každého podniku by bolo najsprávnejšie uplatniť diferencované sadzby až na podnik. Možno však súhlasiť so Sitninom, že je to problém zložitý, najmä vtedy, ak nemáme celkom spoľahlivú základňu pre výpočet rentability, ktorá vplyvom jestvujúcej cenovej hladiny je ešte stále skreslená. Nemožno však paušálne tvrdiť, ako sa to niekedy robí, že určenie odvodovej povinnosti podľa podmienok každého podniku formou progresívneho zdanenia pôsobí na hmotnú zainteresovanosť negatívne. Treba hľadať metódy a formy ako konštruovať progresívnu daňovú krivku, ktorá by v žiadnom prípade neuzatvárala podnikom priestor pre hmotnú zainteresovanosť, ak budú svoje hospodárske výsledky sústavne zlepšovať. Podľa nášho názoru nejde v danom prípade o tlmenie, resp. brzdenie v negatívnom zmysle, ale o určité regulovanie dôchodkov, o ktorom sa bližšie zmienime pri regulačnej funkcii odvodov a daní.

⁸ BELČEV, B.: O niektorých otázkach tvorby a rozdelenia zisku hospodárskych organizácií a vzájomných vzťahoch medzi hospodárskymi organizáciami a štátnym rozpočtom. *Finansy i kredit*, 1971, č. 3 [v preklade VÚF].

⁹ BUTAKOV, D. D.: Finansovo-kreditnyje ryčagi upravlenija socialističeskoj ekonomikoje. In: *Obščije principy upravlenija socialističeskoj ekonomikoje i osobennosti ich primenenija v otdelnych stranach*. [Sborník.] Moskva, 1973, s. 107.

¹⁰ Pozri SITNIN, V. I.: C. d., s. 22-31.

Ako príklad, že aj diferenciácia sadzieb odvodu zo zisku podľa odvetví, ktorá sa uplatňuje v ČSSR, dostatočne nestimuluje niektoré podniky, možno uviesť záver, ku ktorému došlo Ministerstvo priemyslu SSR (MP SSR) na základe analytického rozboru hospodárenia z viacerých rokov: „Platný odvodový systém nie je vyhovujúci pre podniky MP SSR so zreteľom na pomerne nižšiu rentabilitu v porovnaní v ČSR a ich mimoriadny rozvoj. Potvrdením tohto záveru je skutočnosť, že aj v roku 1974, tak ako v predchádzajúcich rokoch, podniky mohli pokryť svoje plánované finančné potreby len pri poskytovaní úľav zo zákonných sadzieb odvodov. Počet podnikov, ktoré uplatnili roku 1974 úľavy z odvodov, dosiahol číslo 53, čo znamená, že viac ako polovica žiadala z platného systému výnimky.“¹¹

V ekonomických reformách socialistických krajín sa uplatňuje v stimulačnej funkcii aj *zdanenie výrobných činiteľov*. Zamerané je na stimulovanie racionálneho využívania výrobných činiteľov a na podporu substitúcie určitých výrobných činiteľov inými, napr. prednostné využívanie techniky pred pracovnými silami, efektívnejšie využívanie výrobných fondov a pod. V podstate ide o zdanenie týchto výrobných činiteľov:

1. základných fondov (majetku) — formou odvodu z majetku;
2. pracovnej sily — formou príspevku na sociálne zabezpečenie;
3. pôdy — formou pozemkovej dane.

Racionálne rozhodovanie podnikov v reprodukčnom procese si vyžaduje, aby všetky prostriedky, ktoré podniky používajú, mali určitú „cenu“, s ktorou (minimálny výnos) musí každý podnik počítať. V socialistickej ekonomike nemožno však predpokladať fungovanie peňažného trhu a formovanie „ceny kapitálu“ na ňom, ako je to v ekonomike kapitalistickej, lebo sociálno-ekonomická štruktúra a nositelia záujmov i celý systém riadenia sa podstatne líšia. Napriek tomu i v socializme musia mať „cenu“ všetky prostriedky (základné, obežné), lebo bez toho by nebolo možné racionálne rozhodovanie podnikov. Takéto chápanie vyúsťuje k záveru, že v sústave podnikových odvodov bolo potrebné zaviesť samostatný odvod z prostriedkov podniku (majetku).

Stimulačná funkcia odvodu z výrobných fondov by mala spočívať v ekonomickom tlaku na racionálne a efektívne využívanie výrobných fondov. Vo všetkých socialistických krajinách sa však ukazuje, že tento odvod nevyvíja v plnom rozsahu potrebný tlak na efektívnejšie využívanie výrobných fondov, a preto sa hľadajú spôsoby a formy ako ho zdokonaľiť. Zmieňujeme sa o ňom v našej citovanej výskumnej štúdií, s. 76—77.

Pôsobenie odvodu na ocenenie ďalšieho výrobného činiteľa, pracovnej sily — formou príspevku na sociálne zabezpečenie, bolo v socialistickej krajinách motivované týmito dôvodmi:

- a) správne vymedzenie nákladov na pracovnú silu v podnikových

¹¹ Správa o výsledkoch hospodárenia za rok 1974. Ministerstvo priemyslu SSR, s. 60.

kalkuláciách (s prihliadnutím na náklady pracovnej sily, ktoré nesie spoločnosť); zdanením miezd sa vytvára príslušný finančný zdroj na úhradu týchto nákladov;

b) vytvorenie priaznivejších hodnotových vzťahov pre substitúciu živej práce modernou technikou;

c) ovplyvnenie podnikov pri rozhodovaní o použití prostriedkov na mzdy so zameraním i na ovplyvnenie rastu priemernej mzdy.

Z hodnotenia československého odvodového a daňového systému vyplýva, že 25 % príspevkov na sociálne zabezpečenie bol jednou z najvyšších platieb, ktorú podnik odvádza do štátneho rozpočtu. Ako nákladová položka spôsoboval v niektorých podnikoch vážne problémy pri tvorbe zisku a tým aj finančnej základne podnikov s nepriaznivým dopadom i na hmotnú zainteresovanosť. V ČSSR od 1. 1. 1977 sa znížil z 25 % na 20 %. Zníženie tohto príspevku súvisí s prestavbou veľkoobchodných cien.

Zdanením pôdy, ktoré sa uskutočňuje v ČSSR, MLR, NDR a PNR, pozemkovou daňou sa sleduje cieľ vnieť reálnejší pohľad do kalkulácie podnikov pri využívaní pôdy (ktorá v našich podmienkach nemá „cenu“) ako objektu hospodárenia. Preto i podniky platia z pôdy zásadne pozemkovú daň. Tá sa dosiaľ vzťahovala v ČSSR len na takú poľnohospodársku pôdu, ktorá sa viedla v evidencii nemovitostí. Od 1. 1. 1975 sa daňová povinnosť rozšírila na všetku pôdu, ktorú využívajú podniky i občania. Výnimky, t. j. oslobodenia od dane sú veľmi nepatrné (napr. oslobodené sú dočasne rekultivované pozemky a pozemky národných výborov). Zdanením pôdy sa sleduje aj cieľ racionálneho a efektívneho využívania pôdy. Časť diferenciálnej renty I. z pôdy sa síce odčerpáva pozemkovou daňou, avšak druhá časť sa ponecháva v poľnohospodárstve na tvorbu podnikových fondov. Tým pozemková daň plní aj funkciu ekonomického stimulovania hospodárskych výsledkov poľnohospodárskych podnikov.

3. Regulačná funkcia

Regulačná funkcia odvodov a daní spočíva predovšetkým v tom, že prostredníctvom nich štát reguluje dôchodky podnikov a obyvateľstva. Tým ovplyvňuje kúpyschopný dopyt, teda i spotrebu a sprostredkovane pôsobí na reprodukčný proces.

Medzi hlavné úlohy odvodov a daní patrí regulácia podnikových dôchodkov. Podstata regulačnej funkcie spočíva v tom, že odvody a dane sa majú konštruovať tak, aby pôsobili ako jeden z faktorov na stabilizáciu ekonomiky. Pritom ich stabilizačné účinky by nemali oslabovať racionalitu hospodárenia podnikov. To znamená, že odvody a dane by sa teda mali konštruovať tak, aby v období, keď podniky dosahujú vysoké dôchodky, rýchlejšie sa zvyšovali i výnos odvodov a daní, a v obdo-

bí, keď podniky dosahujú nižšie dôchodky, tento výnos by sa znižoval. Takéto účinky nemá kritériálna odvodová a daňová sústava. Pritom si treba uvedomiť, že aj najdokonalejšia konštrukcia odvodov a daní nemôže zabezpečiť celkovú stabilizáciu národného hospodárstva, ak štát nebude dôsledne vykonávať cieľavedomú rozpočtovú a hospodársku politiku.

S požiadavkou regulačnej funkcie odvodov a daní súvisí, aby na prvé miesto nastúpilo dôchodkové chápanie podnikových odvodov a daní. Vyplýva to i z prehľadu odvodových a daňových sústav v socialistických krajinách, kde sa zaviedli samostatné regulačné dane a odvody.¹² Boli zavedené prevažne v družstevnom sektore ZSSR, MLR, NDR a ČSSR. Len v MLR a ČSSR sa uplatňovali aj v štátnych podnikoch.

Skúsenosti zo socialistických krajín ukazujú, že zavedenie regulačných daní v družstevnom sektore sa osvedčilo. Vysvetlenie treba vidieť v tom, že v družstevnom sektore, so zreteľom na odlišný charakter vlastníctva, mzdovú reguláciu prostredníctvom štátnych záväzných mzdových taríf a ďalších opatrení v mzdovej oblasti nie je možné celkom uskutočňovať. Preto bolo potrebné zaviesť regulačné nástroje daňového charakteru.

Problém zostáva v regulácii dôchodkov štátnych podnikov, kde sa takáto regulácia zaviedla osobitným odvodom — odvodom z objemu miezd. Navyše, regulácia dôchodkov sa tu uskutočňuje i progresívnou daňou zo mzdy, ktorú platia všetci pracovníci. Oprávnené sa preto napr. v ČSSR namietalo proti rozsiahlej regulácii dôchodkov, ktorá sa stala vážnou zábranou rastu produktivity práce, a preto od 1. 1. 1978 sa odvod z objemu miezd zrušuje.

S regulačnou funkciou odvodov a daní úzko súvisí aj otázka progresívneho zdaňovania zisku. Vyvolala široké diskusie, najmä pri zavedení podnikových daní v ČSSR roku 1970. Nestratila svoju aktuálnosť ani v súčasnosti. Spomíname ju aj preto, lebo progresívne zdaňovanie zisku je jedným z návrhov na zdokonalenie našej odvodovej sústavy, ktorý vypracovalo Ministerstvo financií SSR, Výskumný ústav finančnej a úverovej sústavy a podporujú ho aj ďalšie slovenské ministerstvá a inštitúcie. Vychádzajú z podrobných analýz o pôsobení platnej sústavy odvodov a z hodnotenia i experimentujúceho progresívneho odvodu zo zisku. Pre úplnosť celkového zhodnotenia odvodu zo zisku, t. j. i jeho experimentujúcej formy, citujeme podstatnú časť ich záveru: „Celkom iný obraz poskytujú obchodné podniky, projektové organizácie a i., kde výkyvy v rentabilite sú vyrovnané progresívnymi sadzbami. Tu odvod zo zisku rovnomernejšie reguluje dôchodky a vytvára aj podmienky pre uplatnenie princípov chozrasčotu. Dotácie z centralizovaných peňažných zdrojov sú tu výnimkou.“¹³

¹² Uvádza me ich v našej citovanej výskumnej štúdií, s. 52.

¹³ ELIÁŠ, J.: Sústava odvodov pre 6. päťročnicu rozvoja národného hospodárstva ČSSR. II. variant. Bratislava, VÚFUS 1974, s. 60.

Ďalej by sme chceli poukázať na zásadný rozpor v prístupe k takýmto otázkam. Roku 1970 sa neprijalo progresívne zdaňovanie zisku, hoci podľa nášho názoru si to vyžadoval vtedajší stav ekonomiky (inflačné tendencie, hlboké rozpory v dôchodkovej situácii podnikov a i.) a v roku 1975 v štátnych poľnohospodárskych podnikoch i v JRD sme ho zaviedli. Vo výrobných, spotrebných družstvách progresívne zdaňovanie zisku existuje už celý rad rokov a osvedčilo sa. Nazdávame sa, že takýto rozpor by v našej odvodovej a daňovej sústave nemal byť. Ak progresívne zdaňovanie potrebujeme na reguláciu dôchodkov podnikov, potom nemôžeme hovoriť o tlmení tohto odvodu pri dosahovaní lepších hospodárskych výsledkov podnikov, ale ide o nástroj, prostredníctvom ktorého regulujeme dôchodky a tým sa usilujeme o praktické zosúladovanie celospoločenských, podnikových a individuálnych ekonomických záujmov. A v tom má progresívne zdaňovanie svoje klady i zmysel. Súčasne môže byť aj významným stabilizátorom v našej ekonomike.

V prípade, že by výpočet rentability v podnikoch, v ktorých sa v súčasnosti uplatňuje lineárny a do určitého, pomerne úzkeho rozsahu diferencovaný odvod zo zisku, nebol celkom spoľahlivý, riešenie by sme videli v tomto: diferencovaný odvod zo zisku podľa odvetví by sa mohol doplniť ďalším odvodom rentového typu. Takýto systém by vylúčil, resp. obmedzil vplyvy, ktoré nezávisia od hospodárskej činnosti podnikov, a tým by vytváral približne rovnaké podmienky pre hmotnú zainteresovanosť podnikov. Z uvedeného vyplýva, že regulačná funkcia odvodu zo zisku nie je v rozpore so stimulačnou funkciou, naopak, vytvára priaznivé podmienky pre jej širšie uplatnenie.

4. Kontrolná funkcia odvodov a daní

Spočíva v sústavnej previerke tvorby a rozdelenia finančných zdrojov pre štátny rozpočet a podniky. Odvody a dane tvoria v podstate celkové príjmy štátneho rozpočtu a ich kontrolná funkcia sa uplatňuje predovšetkým pri zostavovaní štátneho rozpočtu. Tu treba vychádzať nielen z celospoločenských potrieb, ale i z únosného (možného) odvodového a daňového zaťaženia podnikov. Kontrolou plnenia plánu odvodov a daní, ktorý je organickou časťou štátneho rozpočtu, preveruje sa, ako odvody zabezpečujú plynulé finančné krytie celospoločenských potrieb vybilancovaných a schválených centrom.

V podnikovej sfére sa kontrolná funkcia odvodov a daní uplatňuje pri previerke základu, t. j. pri tvorbe bilančného zisku, upraveného o pripočítateľné a odpočítateľné položky pre výpočet odvodov a daní, pri previerke príslušných sadzieb, zákonných úľav a oslobodení, včasných a v správnej výške určených preddavkov a celoročného vyúčtovania odvodov a daní, finančného vyrovnania so štátnym rozpočtom, pri tvorbe

normatívov prídeltov do podnikových fondov a pod. Pri dani z obratu sa navyše jej kontrolná funkcia uskutočňuje tým, že sa preveruje, či sú ňou zdaňované všetky nakupované a predávané výrobky podľa príslušných predpisov, či sa plní plán dane z obratu v súlade s plánom odbytu, ako sa tento plní pre výrobnú spotrebu, trhové fondy a export. V tejto súvislosti sa ďalej preveruje, či plán odbytu je zabezpečený hospodárskymi zmluvami a či jeho neplnenie nie je spôsobené neplnením plánu výroby, nekvalitnými výrobkami, prípadne či tu nie sú iné dôvody. Kontrolná funkcia odvodov a daní zasahuje teda do všetkých oblastí hospodárenia podnikov, a preto pri previerke sa skúmajú aj údaje vo výsledkoch a v súvahe podniku.

Kontrolná funkcia odvodov a daní sa uskutočňuje v bežnej finančno-účtovníckej a ekonomickej kontrole. V prvej sa skúma dodržiavanie finančno-účtovných predpisov o odvodoch a daniach. Úlohou ekonomickej kontroly je poskytovať účelnejší a hlbší pohľad na hospodárenie podnikov, odhaľovať a odstraňovať nedostatky v ekonomike kontrolovaného podniku, ktoré nepriaznivo vplyvajú na plnenie hospodárskeho plánu a prácu podniku. Napokon ekonomickou kontrolou sa má získať pohľad na podnik z hľadiska vývojových tendencií celkovej jeho hospodárskej činnosti.

Význam kontrolnej funkcie odvodov a daní sa v ekonomických reformách podstatne prehľbil a tomu boli prispôbené i systém a vnútorná štruktúra odvodov a daní, metodika tvorby a rozdelenia finančných zdrojov, ako aj účtovná evidencia.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ОТЧИСЛЕНИЙ И НАЛОГОВ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА

КУБАЧКА, Йозеф

Приведенная статья содержит некоторые теоретические выводы из исследовательской работы автора «Процесс сближения систем отчисления и налогов, их функции при управлении хозяйством социалистических стран». На основе сравнения и критической оценки отчислений и налогов в странах-членах СЭВ автор старался формулировать их экономические функции. Одновременно он уделяет внимание ряду практических проблем дальнейшего развития экономического механизма на этапе развитого социалистического общества. Кроме двух основных функций — функции распределения и контрольно-стимуляционной — постепенно образуются и важное место при повышении эффективности процесса производства приобретают стимуляционная и регуляционная функции отчислений и налогов.

Значение экономических функций отчислений и налогов по этапу развитой социалистической экономики в сущности углубилось и для этой цели была приспособлена также и система, внутренняя конструкция отчислений и налогов и методика образования и распределения, финансовых ресурсов между национальным бюджетом и предприятиями.

ECONOMIC FUNCTIONS OF CONSCRIPTION AND TAXES IN THE CONTEMPORARY STAGE OF THE SOCIALIST NATIONAL ECONOMY DEVELOPMENT

KUBAČKA, Jozef

This article contains some theoretical conclusions from the author's research work „Equalization process of conscriptional and taxation systems and their functions in management of economies in socialist countries“. On the basis of observations and a critical evaluation of conscriptions and taxes in CMEA countries the author attempts to formulate their economic functions. At the same time he indicates on a number of practical problems concerning further development of economic mechanism at the stage of a developed socialist society. Along with two basic functions — distributional and control — stimulative, independent functions — stimulative and regulative functions of conscriptions and taxes are gradually formed and play an important role in the efficiency of the production process.

The importance of economic functions of conscriptions and taxes at a stage of a developed socialist economy has essentially deepened and to this purpose the system, internal construction of conscriptions and taxes, as well as the methodology of the formation and distribution of financial resources between the state budget and enterprises were also adapted.

Dlhodobý vývoj obnovovacích a rozvojových investícií v ČSSR a v národných republikách

KRČ, Rudolf

Z hľadiska vzťahu investícií k reprodukčnému procesu rozoznáva teória investícií obnovovacie a rozvojové investície podľa toho, či zabezpečujú jednoduchú alebo rozšírenú reprodukciu.

Teoreticky i prakticky je však dostatočne známa problematickosť takéhoto delenia práve z toho dôvodu, že spočíva na dvoch možných kritériách: kapacitnom a zdrojovom. Zdrojom pre obnovu opotrebených základných prostriedkov sú odpisy, kým nové kapacity sa tvoria z nadproduktu. Avšak v praxi, najmä pri normálnom priebehu reprodukčného procesu, slúži aj časť investícií hrađených z odpisového fondu k rozvoju. Nemalú úlohu tu má aj priemerná životnosť základných prostriedkov, fyzická i morálna, tempo rastu celkových investícií, spôsob odpisovania, výška odpisovej normy atď. Na druhej strane investície z nadproduktu majú pri normálnom priebehu reprodukčného procesu charakter rozvojových investícií. V reálnom reprodukčnom procese je však veľmi ťažko oddeliť obnovovacie investície od rozvojových a zistiť, ktoré investície sú financované z odpisov a ktoré z nadproduktu. Uvedené delenie sa preto považuje za konvenčné, čo sa zdôvodňuje tým, že investície z odpisov sa považujú za obnovovacie a investície z akumulácie za rozvojové.

Určité východisko sa vidí v tom, že za vhodnejšie sa považuje používať termíny hrubé a čisté investície (brutto a netto investície). Za hrubé sa potom považujú všetky investície, za čisté iba tie, ktorých zdrojom je fond akumulácie, teda prakticky hrubé investície po odpočítaní odpisov.¹

Pri takomto vymedzení ide v podstate tiež o konvenciu. Za odôvodnenejšie, ale nie najjednoduchšie možno považovať delenie, ktoré vychádza z uplatnenia makroekonomického a mikroekonomického pohľa-

¹ Takto vymedzuje hrubé a čisté investície napr. aj Ekonomická encyklopédia (AN) I. Praha, Svoboda 1972, s. 326.

du. Štruktúra investícií vyplýva z toho, že pri makroekonomickom pohľade na investície nás zaujímajú zdroje financovania, t. j. koľko prostriedkov na investície sa vynaložilo z bežného rozdelenia národného dôchodku a koľko z fondu amortizácie. Tá časť, ktorá sa financuje z bežného rozdelenia národného dôchodku, tvorí netto investície, a tá, ktorá sa financuje zo súčtu bežného rozdelenia národného dôchodku a z fondu amortizácie, tvorí btto investície. Pri mikroekonomickom pohľade kritériom štruktúry investícií nie sú zdroje investovania, tie sú irelevantné, ale rozhodujúce je, či investície sú určené na zámenu existujúcich základných prostriedkov alebo na vytvorenie nových základných prostriedkov.²

Samo rozlišovanie makroaspektu a mikroaspektu nie je pri tomto prístupe celkom vhodné; aj na makroúrovni môže byť z určitého dôvodu irelevantné hľadisko financovania a naopak, aj na makroúrovni môže byť dôležité členenie investícií na nové investície a investície určené na zámenu, podobne ako aj na mikroúrovni môže byť rozhodujúce hľadisko financovania. Domnievame sa preto, že pri delení investícií na rozvojové a obnovovacie je najpresnejšie vychádzať z kapacitného a zdrojového kritéria, aspektu, ako je to pri spôsobe, ktorý sme si všimli ako prvý, ale s malými odchýlkami. Z hľadiska kapacitného možno rozpoznávať nové investície a investície určené na zámenu (obnovovacie) a z hľadiska zdrojového btto a netto investície. Pritom celkové investície pri oboch kritériách budeme považovať za btto investície (napokon takýto charakter majú celkové investície pri všetkých troch uvádzaných prístupoch) a za netto celkové investície po odpočítaní odpisov.

Československá štatistika neposkytuje dostatok údajov potrebných pre skúmanie dlhodobého vývoja investícií z hľadiska ich zdrojov. Viac-menej vyhovujúce údaje existujú pre skúmanie investícií z hľadiska kapacitného kritéria, teda pre skúmanie dlhodobého vývoja nových investícií a investícií určených na zámenu opotrebovaných základných fondov (obnovovacích investícií).

Pre našu analýzu dlhodobého vývoja nových investícií a investícií určených na zámenu (obnovovacích) sme používali údaje štatistických ročeniek ČSSR v stálych cenách z roku 1967, tak ako boli publikované v Štatistických ročenkách z roku 1957 a 1977.

Za roky socialistického budovania Československa (1948—1976), ako ukazuje tabuľka 1, vzrástli základné prostriedky v národnom hospodárstve na 294,20 %. Oveľa rýchlejšie za toto obdobie rástli ročné prírastky základných prostriedkov (nové investície). Ak v roku 1949 predstavoval ročný prírastok 12 364 mil. Kčs, tak v roku 1976 dosahoval 114 800 mil. Kčs (v stálych cenách z r. 1967), teda vzrast na 928,5 %. Najviac však vzrástol ročný objem btto investícií: v roku 1948 boli btto investície 12 197 mil. Kčs, kým v roku 1976 až 136 055 mil. Kčs, teda viac ako je-

² Takéto stanovisko zastáva napr. i Dragomir Vojnič v Investicije i ekonomski razvoj. Zagreb, Ekonomski institut 1970, s. 10—11.

Tabuľka 1

Rozvojové (nové) a obnovovacie investície celkom v ČSSR v rokoch 1948—1976 [v mil. Kčs a stálych cenách z roku 1969]

Rok	Základné prostriedky celkom k 31. 12.	Základné prostriedky celkom k 1. 1.	Prírastok základných prostriedkov (nové investície)	Btto investície celkom	Obnovovacie investície	Podiel nových investícií z btto investícií v %	Podiel obnovovacích investícií z btto investícií v %	% obnovovaných základných prostriedkov
a	1	2	3	4	5	6	7	8
1948	702 022			12 197				
1949	714 386	702 022	12 364	15 951	3 587	77,51	22,49	0,50
1950	726 626	714 386	12 240	19 186	6 946	63,80	36,20	0,96
1951	749 597	726 626	22 971	23 246	275	98,82	1,18	0,04
1952	772 790	797 446	23 193	27 663	4 470	83,84	16,16	0,58
1953	797 446	772 790	24 656	28 863	4 207	85,42	14,58	0,53
1954	822 391	749 597	24 945	28 342	3 397	88,01	11,99	0,41
1955	847 752	822 391	25 361	30 378	5 017	83,48	16,52	0,59
1956	875 911	847 752	28 159	34 372	6 213	81,92	18,08	0,71
1957	905 499	875 911	29 588	37 457	7 869	78,99	21,01	0,87
1958	938 794	905 499	33 295	42 214	8 919	78,87	21,13	0,95
1959	978 595	938 794	39 801	50 553	10 752	78,73	21,27	1,10
1960	1 021 146	978 595	42 551	56 626	14 075	75,14	24,86	1,38
1961	1 065 810	1 021 146	44 664	60 519	15 855	73,80	26,20	1,49
1962	1 110 822	1 065 810	45 012	58 803	13 791	76,55	23,45	1,24
1963	1 153 532	1 110 822	42 710	52 252	9 542	81,74	18,26	0,83
1964	1 201 584	1 153 532	48 052	58 162	10 110	82,62	17,38	0,84
1965	1 241 921	1 201 584	40 337	62 595	22 258	53,22	35,56	1,79
1966	1 278 433	1 241 921	36 512	68 610	32 098	64,44	46,78	2,51
1967	1 326 478	1 278 433	48 045	70 446	22 401	68,20	31,80	1,69
1968	1 374 647	1 326 478	48 169	76 207	28 038	63,21	36,79	2,04
1969	1 425 817	1 374 647	51 170	83 573	32 403	61,23	38,77	2,27
1970	1 499 352	1 425 817	73 535	88 475	14 940	83,11	16,89	1,00
1971	1 573 272	1 499 352	73 920	93 484	19 564	79,07	20,93	1,24
1972	1 649 809	1 573 272	76 537	101 641	25 104	75,30	24,70	1,52
1973	1 740 557	1 649 809	90 748	110 981	20 233	81,77	18,23	1,16
1974	1 839 322	1 740 557	98 765	121 261	22 496	81,45	18,55	1,22
1975	1 950 519	1 839 322	111 197	131 328	20 131	84,67	15,33	1,03
1976	2 065 319	1 950 519	114 800	136 055	21 255	84,38	15,62	1,03

denásťnásobok (1115,5 %). Podstatne pomalšie rástla obnova základných prostriedkov: ročný objem obnovovacích investícií vzrástol iba šesťnásobne (592,56 %), z 3587 mil. Kčs v r. 1949 na 21 255 mil. Kčs v r. 1976.

Pokiaľ ide o absolútny rast, údaje ukazujú, že základné prostriedky absolútne rástli v každom roku. Iná situácia bola v nových investíciách, ktoré znamenali vlastne rozšírenú reprodukciu základných prostriedkov. K spomaleniu rozšírenej reprodukcie došlo v rokoch 1950, 1963, keď úroveň nových investícií bola nižšia ako v predchádzajúcom roku a v rokoch 1965 a 1966, v ktorých sa ročný objem nových investícií pohyboval pod úrovňou roku 1963.

Relatívne údaje — prírastky v % ukazujú, že základné prostriedky rástli najrýchlejšie, viac ako o 5 % ročne v rokoch 1970, 1973—1976. Prírastky medzi 3 až 5 % ročne boli v rokoch 1951—1965. Najnižšie tempo rastu medzi 0,1—3 % sa zaznamenalo v roku 1949—1950. Btto investície oproti tomu vykazovali aj tempá rastu nižšie ako 100 %, a to v rokoch 1954, 1962 a 1963. Najčastejšie prírastky btto investícií sa pohybovali v rozpätí 0,1—10 % (tempá rastu 100,1—110 %) predovšetkým v rokoch 1953, 1955, 1957, 1961 a v súvislom období rokov 1965—1976. Najvyššie prírastky btto investícií nad 20 % boli v prvých rokoch socialistickej industrializácie, t. j. v rokoch 1949—1951.

Zaujímavý obraz poskytuje aj analýza podielov nových a obnovovacích investícií na celkovom objeme btto investícií. 80 až 100 % podiel nových investícií bol v období 1951—1956 (6 rokov), 1963 a 1964, 1970, 1973—1976. Prakticky by sa tieto roky mohli hodnotiť ako roky vysokého rozširovania základných prostriedkov. Najnižší podiel nových investícií na btto investíciách pod 60 % bol iba v roku 1966. Ak si všimneme, že v 13 rokoch bol podiel obnovovacích investícií nižší ako 20 % a v 14 rokoch nižší ako 40 % (t. j. od 20,1 do 40 %), potom možno formulovať záver, že na obnovu základných prostriedkov sa v rokoch 1948—1974 poskytovalo prakticky menej ako 40 % objemu btto investícií.

Pohľad na podiel obnovovacích investícií z objemu základných prostriedkov ukazuje, že tempo obnovovania prakticky do roku 1959 predstavovalo menej ako 1 % základných prostriedkov a až do tohto roku sa pohybovalo (s výnimkou rokov 1963 a 1964) medzi 1 až 2 %. Najvyššia intenzita obnovovania bola v rokoch 1966 a 1968—1969, keď podiel obnovovacích investícií bol vyšší ako 2 % objemu základných prostriedkov.²

³ Ukazovateľ percenta obnovovaných základných prostriedkov používaný v tejto stati sa líši od koeficienta obnovy základných prostriedkov známeho v ekonomickej štatistike, ktorý predstavuje podiel vytvorených základných prostriedkov počas roku k hodnote základných prostriedkov na konci roku. Pri jeho konštrukcii sa vychádza z rovnice

$$PS + P - U = KS$$

a koeficient obnovy základných prostriedkov $= \frac{P}{PS + P - U}$, kým v nami použitej kon-

Tabuľka 2

Rýchlosť rastu základných prostriedkov, bto investícií, nových a obnovovacích investícií v ČSSR v rokoch 1948—1976

Rok	Tempo rastu základných prostriedkov v %	Zrýchlenie v mil. Kčs	Tempo rastu bto investícií v %	Zrýchlenie v mil. Kčs	Tempo rastu zámeny v %	Zrýchlenie v mil. Kčs
a	1	2	3	4	5	6
1948	100	—	100,	—	—	—
1949	101,76	—	130,78	—	100	—
1950	101,71	-124	120,28	-519	193,64	—
1951	103,16	10 731	121,16	825	3,96	-10 030
1952	103,09	222	119,00	357	1625,45	10 866
1953	103,19	1 463	104,34	-3 217	94,12	-4 458
1954	103,13	289	98,19	-1 721	80,75	-547
1955	103,08	416	107,18	2 557	147,69	2 430
1956	103,32	2 798	113,15	1 958	123,84	-424
1957	103,38	1 429	108,98	-909	126,65	460
1958	103,68	3 707	112,70	1 672	113,34	-606
1959	104,24	6 506	119,75	3 582	120,55	783
1960	104,35	2 750	112,01	-2 266	130,91	1 490
1961	104,37	2 113	105,87	-2 180	112,65	-1 543
1962	104,22	348	97,16	-5 609	86,98	-3 844
1963	103,84	-2 302	88,86	-4 835	69,26	-2 185
1964	104,17	5 342	111,31	12 461	105,84	4 817
1965	103,36	-7 715	107,62	-1 477	220,16	11 590
1966	102,94	-3 825	109,61	1 582	144,21	-2 308
1967	103,76	11 533	102,68	-4 179	69,79	-19 537
1968	103,63	124	108,18	3 925	125,16	15 334
1969	103,72	3 001	109,67	1 605	115,57	-1 272
1970	105,16	22 365	105,87	-2 464	46,11	-21 828
1971	104,93	385	105,66	107	130,95	22 087
1972	104,86	2 617	108,73	3 148	128,32	916
1973	105,50	14 211	109,19	1 183	80,60	-10 411
1974	105,67	8 017	109,26	940	111,18	7 134
1975	106,05	12 432	108,30	-213	89,49	-4 628
1976	105,89	3 603	103,60	-5 340	105,58	3 489

V skúmaných rokoch bola aj rôzna rýchlosť rastu skúmaných veličín (tab. 2). Pri základných prostriedkoch bolo výrazné spomalenie — pokles (merané diferenciami medzi absolútnymi prírastkami) v rokoch 1950 a 1963 a v jednom dvojročnom období — v rokoch 1965—1966 ako priamych dôsledkov rokov, v ktorých sa rast národného dôchodku neza-

cepcii percento obnovených základných prostriedkov predstavuje podiel čistého prírastku základných prostriedkov na konečnom stave, teda

$$\frac{P - U}{PS + P - U}$$

V pravom zmysle slova preto nami použitý ukazovateľ neodráža skutočnú obnovu základných prostriedkov v celom rozsahu. Nami vypočítané hodnoty percenta obnovených základných prostriedkov sú, pochopiteľne, nižšie ako hodnoty koeficientov obnovy.

znamenal (1963, 1964). Spomalený rast bol aj v rokoch 1952, 1954–1955, 1962, 1968 a 1971.

Iná situácia bola v rýchlosti rastu btto investícií. Výrazné sú obdobia poklesu v rokoch 1953–1954, v rokoch 1960–1963 a v rokoch 1975–1976. Okrem toho spomalenie rýchlosti rastu bolo v rokoch 1950, 1957, 1965, 1969 a 1970. S týmito obdobiami zhruba korešponduje aj spomalenie rastu obnovovacích investícií v rokoch 1953–1954. Súvislé spomalenie rastu obnovovacích investícií bolo najmä v rokoch 1961–1963, 1966–1967, 1969–1970, ako aj v roku 1951, 1956.

V Českej socialistickej republike takisto ako v celej ČSSR neprišlo v skúmanom období k poklesu objemu základných prostriedkov (tab. 3). Údaje o rýchlosti rastu btto investícií ukazujú pokles v r. 1954 a v rokoch 1962–1963 (tab. 4). Obdobia výrazného spomalenia rastu základných prostriedkov v ČSR boli v rokoch 1950, 1954, 1962–1963, 1965–1966 a 1968. V nových investíciách vidieť veľmi výrazné obdobie poklesu v rokoch 1965–1966, v ktorých nové investície boli nižšie ako v roku 1959. Tieto roky možno hodnotiť ako obdobie modernizácie základných prostriedkov, pretože obnovovacie investície napríklad v roku 1966 boli najvyššie za celých 27 rokov. Zvrat nastal v roku 1970, odkedy v ČSR každoročne rástol objem nových investícií, teda znovu dochádza k rozšírenej reprodukcii.

V obnovovacích investíciách prišlo v ČSR v skúmaných rokoch k absolútnemu poklesu v roku 1951.

Absolútny ročný objem základných prostriedkov v Českej socialistickej republike vzrástol v roku 1976 oproti roku 1948 viac ako dvaaplnásobne (2,60), ročný objem nových investícií viac ako 8-násobne (8,32), btto investície (roku 1976 oproti roku 1948) viac ako 10-násobne a objem obnovovacích investícií viac ako 6-násobne (index 1976/49). Aj z tohto porovnania možno formulovať záver, že vcelku zaostávala obnova existujúcich základných prostriedkov (rekonštrukcia a modernizácia).

V Slovenskej socialistickej republike sa v rokoch 1948–1976 vyvíjali jednotlivé ukazovatele rýchlejšie (tab. 5). Základné prostriedky vzrástli 4,5-násobne, teda rýchlejšie ako v celom československom národnom hospodárstve. Ročný objem nových investícií (prírastkov základných prostriedkov) stúpol oproti objemu v roku 1949 viac ako 11-násobne (11,78), ročný objem btto investícií viac ako 12-násobne (12,73); pomalšie ako v ČSSR a ČSR rástli iba obnovovacie investície, a to 4,62-krát. Štatistika (tab. 5) ukazuje, že v sledovanom období nedošlo k absolútnemu poklesu základných prostriedkov. Absolútny pokles btto investícií (pod úroveň predchádzajúceho roku) v sledovanom období bol iba v rokoch 1962 a 1963.

Spomalenie tempa rastu základných prostriedkov v SSR bolo výraznejšie predovšetkým v rokoch 1956, 1963, 1965–1966 a 1971 (tab. 6). V btto investíciách boli z hľadiska rýchlosti rastu výraznejšie štyri obdobia spomalenia: roky 1951–1953, 1956–1957, 1960–1963, a 1965–1967.

Rozvojové (nové) a obnovovacie investície celkom v ČSR v rokoch 1948—1976 (v mil. Kčs v stálych cenách z roku 1967)

Rok	Základné prostriedky celkom k 31. 12.	Základné prostriedky celkom k 1. 1.	Prírastok základných prostriedkov (nové investí- cie)	Btto inves- tície cel- kom	Obnovova- cie inves- tície	Podiel no- vých inves- tícií z btto investícií v %	Podiel obno- vovacích in- vestícií z btto investícií v %	% obnove- ných zá- kladných prostried- kov
a	1	2	3	4	5	6	7	8
1948	575 856			8 558				
1949	584 766	575 856	8 910	11 274	2 364	79,03	20,97	0,40
1950	593 446	584 766	8 680	12 977	4 297	66,89	33,11	0,72
1951	609 751	593 446	16 305	15 850	—455	102,87	—2,87	—0,07
1952	626 071	609 751	16 320	19 208	2 888	84,96	15,04	0,46
1953	643 602	626 071	17 531	20 334	2 803	86,22	13,78	0,44
1954	661 080	643 602	17 478	19 686	2 208	88,78	11,22	0,33
1955	678 868	661 080	17 788	20 499	2 711	86,77	13,23	0,40
1956	698 014	678 868	19 146	23 483	4 337	81,53	18,47	0,62
1957	718 458	698 014	20 444	26 129	5 685	78,24	21,76	0,79
1958	742 370	718 458	23 912	30 041	6 129	79,60	20,40	0,83
1959	770 602	742 370	28 232	35 795	7 563	78,67	21,13	0,98
1960	801 051	770 602	30 449	39 596	9 147	76,90	23,10	1,14
1961	832 821	801 051	31 770	41 599	9 329	76,37	23,63	1,18
1962	864 199	832 821	31 378	40 405	9 027	77,66	22,34	1,04
1963	894 477	864 199	30 278	35 438	5 160	85,44	14,56	0,58
1964	927 563	894 477	33 086	38 982	5 896	84,88	15,12	0,64
1965	953 277	927 563	25 714	41 782	16 068	61,54	38,46	1,69
1966	975 644	953 277	22 367	46 198	23 831	48,42	51,58	2,44
1967	1 007 690	975 644	32 046	47 413	15 367	67,59	32,41	1,52
1968	1 039 600	1 007 690	31 910	51 356	19 446	62,13	37,87	1,87
1969	1 074 044	1 039 600	34 444	56 061	21 617	61,44	38,56	2,01
1970	1 122 475	1 074 044	48 431	60 329	11 899	80,28	19,72	1,06
1971	1 171 422	1 122 475	48 947	62 318	13 371	78,54	21,46	1,14
1972	1 222 721	1 171 422	51 299	67 236	15 937	76,30	23,70	1,30
1973	1 281 757	1 222 721	59 036	74 028	14 992	79,75	20,25	1,17
1974	1 346 771	1 281 757	65 014	80 440	15 426	80,82	19,18	1,15
1975	1 420 373	1 346 771	73 602	87 786	14 184	83,84	16,16	1,00
1976	1 494 496	1 420 373	74 123	89 732	15 609	82,60	17,40	1,04

Tabuľka 4

Rýchlosť rastu základných prostriedkov, bto investícií, nových a obnovovacích investícií v ČSSR v rokoch 1948—1976

Rok	Tempo rastu základných prostriedkov v %	Zrýchlenie v mil. Kčs	Tempo rastu bto investícií v mil. Kčs	Zrýchlenie v mil. Kčs	Tempo rastu nových investícií v %	Tempo rastu zámény v %	Zrýchlenie v mil. Kčs
a	1	2	3	4	5	6	7
1948	100,00	—	100,00	—	—	—	—
1949	101,55	—	131,74	—	100,00	100,00	—
1950	101,48	-230	115,11	-1013	97,42	181,77	—
1951	102,75	7 625	122,14	1170	187,85	—	-6 685
1952	102,68	15	121,19	485	100,09	—	8 095
1953	102,80	1 211	105,86	-2232	107,42	97,06	-3 428
1954	102,72	-53	96,87	-1774	99,70	78,77	-510
1955	102,69	310	104,13	1461	101,77	122,78	1 098
1956	102,82	1 358	114,56	2171	107,63	159,98	1 123
1957	102,93	1 298	111,27	-338	106,78	131,08	-278
1958	103,33	3 468	114,97	1266	116,96	107,81	-904
1959	103,80	4 320	119,15	1842	119,07	123,40	990
1960	103,95	2 217	110,62	-1953	107,85	120,94	150
1961	103,97	1 321	105,06	-1798	104,34	107,46	-902
1962	103,77	-392	97,13	-3197	98,77	91,84	-1 484
1963	103,50	-1 100	87,71	-3773	96,49	57,16	-3 065
1964	103,70	2 808	110,00	8511	109,27	114,26	4 603
1965	102,77	-7 372	107,18	-744	77,72	272,52	9 436
1966	102,35	-3 347	110,57	1616	86,98	148,31	-2 409
1967	103,28	9 679	102,63	-3201	143,27	64,48	-16 227
1968	103,17	-136	108,32	2728	99,58	126,54	12 543
1969	103,31	2 534	109,16	762	107,94	111,16	-1 908
1970	104,51	13 987	107,61	-437	140,61	55,04	-11 890
1971	104,36	516	103,30	-2279	101,07	112,38	11 192
1972	104,38	2 352	107,89	2929	104,81	119,19	1 093
1973	104 93	7 737	110,10	1874	115,08	94,07	-3 511
1974	105,07	5 978	108,66	-380	110,13	102,89	1 379
1975	105,47	8 588	109,13	934	113,21	91,95	-1 676
1976	105,22	521	102,22	-5400	100,71	110,05	2 667

Tabuľka 5

Rozvojové (nové) a obnovovacie investície celkom v SSR v rokoch 1948—1976 [v mil. Kčs v stálych cenách z roku 1967]

Rok	Základné prostriedky celkom k 31. 12.	Základné prostriedky celkom k 1. 1.	Prírastok základných prostriedkov (nové investície)	Btto investície celkom	Obnovova- cie investície	Podiel no- vých inves- tícií z btto investícií v %	Podiel obno- vovacích in- vestícií z btto investícií v %	% obnove- ných zá- kladných prostried- kov
a	1	2	3	4	5	6	7	8
1948	126 166	—	—	3 639	—	—	—	—
1949	129 620	126 166	3 454	4 677	1 223	73,85	26,15	0,94
1950	133 180	129 620	3 560	6 209	2 649	57,34	42,66	1,99
1951	139 846	133 180	6 666	7 396	730	90,13	9,87	0,52
1952	146 719	139 846	6 873	8 455	1 582	81,29	18,71	1,08
1953	153 844	146 719	7 125	8 529	1 404	83,54	16,46	0,91
1954	161 311	153 844	7 467	8 656	1 189	86,26	13,74	0,74
1955	168 884	161 311	7 573	9 879	2 306	76,66	23,34	1,37
1956	177 897	168 884	9 013	10 889	1 876	82,77	17,23	1,05
1957	187 041	177 897	9 144	11 328	2 184	80,72	19,28	1,17
1958	196 424	187 041	9 383	12 173	2 790	77,08	22,92	1,42
1959	207 993	196 424	11 569	14 758	3 189	78,39	21,61	1,53
1960	220 095	207 993	12 102	17 030	4 928	71,06	28,94	2,24
1961	232 989	220 095	12 894	18 920	6 026	68,15	31,85	2,59
1962	246 623	232 989	13 634	18 398	4 764	74,11	25,89	1,93
1963	259 055	246 623	12 432	16 814	4 382	73,94	26,06	1,69
1964	274 021	259 055	14 966	19 180	4 214	78,03	21,97	1,54
1965	288 644	274 021	14 623	20 813	6 190	70,26	29,74	2,14
1966	302 789	288 644	14 145	22 412	8 267	63,11	36,89	2,73
1967	318 788	302 789	15 999	23 033	7 034	69,46	30,54	2,21
1968	335 047	318 788	16 259	24 851	8 592	65,43	34,57	2,56
1969	351 773	335 047	16 726	27 512	10 786	60,80	39,20	3,07
1970	376 877	351 773	25 104	28 146	3 042	89,19	10,81	0,81
1971	401 850	376 877	24 973	31 166	6 193	80,13	19,87	1,54
1972	427 088	401 850	25 238	34 405	9 167	73,36	26,64	2,15
1973	458 800	427 088	31 712	36 953	5 241	85,82	14,18	1,14
1974	492 551	458 800	33 751	40 821	7 070	82,68	17,32	1,44
1975	530 146	492 551	37 595	43 542	5 947	86,34	13,66	1,13
1976	570 823	530 146	40 677	46 323	5 646	87,81	12,19	0,99

Tabuľka 6

Rýchlosť rastu základných prostriedkov, btto investícií, nových a obnovovacích investícií v SSR v rokoch 1948—1976

Rok	Tempo rastu základných prostriedkov v %	Zrýchlenie v mil. Kčs	Tempo rastu btto investícií v %	Zrýchlenie v mil. Kčs	Tempo rastu nových investícií v %	Tempo rastu zámény v %	Zrýchlenie v mil. Kčs
a	1	2	3	4	5	6	7
1948	100,00	—	100,00	—	—	—	—
1949	102,74	—	128,52	—	100,00	100,00	—
1950	102,75	106	132,76	494	103,07	216,60	—
1951	105,01	3106	119,12	-345	187,25	27,56	-3 345
1952	104,91	207	114,32	-128	103,11	216,71	2 771
1953	104,86	252	100,88	-985	103,67	88,75	-1 030
1954	104,85	342	101,49	53	104,80	84,69	-37
1955	104,69	106	114,13	1096	101,42	193,94	1 332
1956	105,34	1440	110,22	-213	119,01	81,35	-1 547
1957	105,14	131	104,03	-571	101,45	116,42	738
1958	105,02	239	107,51	406	102,61	127,75	298
1959	105,89	2186	121,24	1740	123,30	114,30	-207
1960	105,82	533	115,40	-313	104,61	154,53	1 340
1961	105,86	792	110,10	-382	106,54	122,28	-641
1962	105,85	740	97,24	-2412	105,74	79,06	-2 360
1963	105,04	-1202	91,39	-1062	91,18	91,98	880
1964	105,88	2534	114,07	3950	120,38	96,17	214
1965	105,34	-343	108,51	-733	97,71	146,89	2 144
1966	104,90	-478	107,68	-34	96,73	133,55	101
1967	105,28	1854	102,77	-978	113,11	85,09	-3 310
1968	105,10	260	107,89	-1197	101,63	122,15	2 791
1969	104,99	467	110,71	843	102,87	125,54	636
1970	107,14	8378	102,30	-2027	150,09	28,20	-9 938
1971	106,63	-131	110,73	2386	99,48	203,55	10 895
1972	106,28	265	110,39	219	101,06	148,05	-177
1973	107,43	6474	107,41	-691	125,68	57,09	-6 900
1974	107,36	2039	110,47	1320	106,40	135,10	5 755
1975	107,63	3844	106,67	-1147	111,39	84,12	-2 952
1976	107,67	3082	106,39	60	108,20	94,94	822

T a b u l k a 7

Priemerné podiely nových a obnovovacích investícií z btto investícií v rokoch 1949—1976

Ukazovateľ	ČSSR	ČSR	SSR
index základných prostriedkov 1976/1948	294,2	259,5	452,4
priemerný podiel nových investícií v rokoch 1949—1976 (na btto investíciách)	77,1	76,8	77,6
priemerný podiel obnovovacích investícií v rokoch 1949—1967 (na btto investíciách)	22,9	23,2	22,4
% obnovených základných prostriedkov v rokoch 1949—1976	1,18	1,05	1,60

V rokoch 1970, 1973—1976, hoci išlo o absolútny rast btto investícií, nastalo takisto spomalenie. Rýchlosť rastu nových investícií a obnovovacích investícií bola na Slovensku nerovnomernejšia a rozkolísanejšia ako v ČSR a v celej ČSSR.

Porovnanie období, keď v ČSSR a v národných republikách došlo k spomaleniu vývoja, ukazuje, že tieto obdobia sa nie celkom kryli. Napríklad k spomaleniu tempa rastu základných prostriedkov došlo v ČSSR v rokoch 1950, 1963 a 1965—1966. V ČSR spomalenie rastu objemu základných prostriedkov nastalo aj v roku 1950, ale aj v roku 1954, rokoch 1962—1963, 1965—1966 a 1968. V SSR bol priebeh spomalenia rastu základných prostriedkov iný. Spomalenie bolo v rokoch 1956, 1963, 1965—1966 a v roku 1971.

Tempo rastu ročných btto investícií sa vo všetkých troch celkoch — ČSR, SSR a ČSSR spomalilo iba v rokoch 1960—1963. Spomalenie v roku 1950 nastalo iba za ČSSR a ČSR, podobne ako spomalenie v rokoch 1953—1954. Naproti tomu však spomalenie rastu btto investícií v rokoch 1951—1953 bolo iba v SSR. Spomalenie v roku 1957 bolo iba v ČSSR a ČSR, kým v SSR začalo o jeden rok skôr — v rokoch 1956—1957. Podobné spomalenie rastu v roku 1965 a 1967 bolo iba v ČSSR a ČSR, kým v SSR trvalo v tých rokoch spomalenie rastu od roku 1965 do r. 1967. Avšak dlhšie bolo spomalenie rastu v ČSR v roku 1970—1971, kým v SSR trvalo iba rok — 1970. K veľmi výraznému spomaleniu rastu btto investícií v ČSR došlo v roku 1976, hoci absolútne i v tomto roku btto investície vzrastali.

Odchýlene sa vyvíjal i rast obnovovacích, zámenných investícií. Zhodné spomalenie zámenných investícií prebiehalo vo všetkých troch republikách v roku 1951, v r. 1953—1954. Zo sledovaných 29 rokov v 13 rokoch sa tempo obnovy investícií oproti predchádzajúcemu roku spomaľovalo, kým v 16 rokoch zrýchľovalo. Rozdielny vývoj v národných republikách bol zaznamenaný niekoľkokrát, i keď išlo iba o jednoročné obdobia. Na-

příklad v roku 1956 sa v ČSR záměna zrychlila, kým v SSR spomaľovala. Podobne to bolo v rokoch 1958, 1960, 1966, 1969, 1970, 1976 a pod.

Určité dokreslenie dlhodobého vývoja základných prostriedkov v ČSSR, ČSR a SSR za obdobie rokov 1948 až 1976 dáva tabuľka 7. Z nej vidieť, že základné prostriedky najrýchlejšie rástli na Slovensku: od r. 1948 vzrástli takmer na 4,5-násobok, kým za celú ČSSR len na 2,9-násobok a v ČSR na 2,6-násobok.

V skúmanom období bol podiel nových investícií z btto investícií v SSR a ČSR takmer rovnaký, vyše 75 %. Podiel nových investícií z btto investícií sa v ČSSR pohyboval v rozpätí 53,2–98,8 % (variačné rozpätie 43,6 %), v ČSR v rozpätí 48,4–102,9 % (variačné rozpätie 54,5 %) a v SSR v rozpätí 57,3–90,1 % (variačné rozpätie 32,8 %). Priemerný podiel nových investícií za celé obdobie bol v ČSSR 77,1 %, v ČSR 76,8 % a v SSR 77,6 %. Z celkových btto investícií vynaložených v ČSSR od roku 1948 do roku 1976 pripadlo na ČSR 67,6 % a na SSR 32,4 %. Pritom v dlhodobom priemere tvorilo obyvateľstvo v SSR ca 30 % obyvateľstva ČSSR. Takmer rovnaká situácia bola v nových investíciách. Týchto pripadlo na ČSR 67,4 % a na SSR 32,6 %. O niečo vyšší bol podiel obnovovacích investícií. V ČSSR predstavoval 68,3 % z btto investícií a v SSR 31,7 %. Z týchto údajov tiež vidno, že v rokoch 1948–1976 sa v SSR presadzovalo o niečo viac nových investícií ako v ČSR a o niečo menej investícií ako v ČSR bolo určených na záměnu. Napriek tomu, vzhľadom na absolútne nižší objem základných prostriedkov, percento obnovovaných základných prostriedkov v SSR bolo vyššie o 0,42 % ako v ČSSR a o 0,58 % vyššie ako v ČSR. Na ilustráciu: štatistické skúmanie v podnikoch v okrese Ústí nad Orlicí ukázalo, že pri súčasnom tempe obnovy základných prostriedkov (13 % investícií) by posledný stroj z roku 1974 bol likvidovaný za 109 rokov (t. j. až v roku 2083).⁴ Naše údaje ukazujú, že aj za celé republiky sú tieto tempá obnovy veľmi nízke. Priemerný ročný objem základných prostriedkov pripadajúcich na 1 obyvateľa tvoril v SSR v rokoch 1948–1976 ca 66 tis. Kčs, zatiaľ čo celoštátny priemer bol vyše 86 tis. Kčs, v ČSR vyše 94 tis. Kčs (tab. 8). Tieto rozdiely boli ovplyvnené nízkou východiskovou úrovňou v roku 1948, keď objem základných prostriedkov na 1 obyvateľa na Slovensku tvoril iba 56 % objemu základných prostriedkov na 1 obyvateľa v Čechách. V roku 1974 podiel objemu základných prostriedkov na 1 obyvateľa na Slovensku predstavoval viac ako 80 % objemu v Čechách.

Priemerný ročný prírastok základných prostriedkov (nové investície) na 1 obyvateľa bol v dlhodobom priemere vyšší o 12,4 % (3705 oproti 3295 Kčs v ČSR), podiel btto investícií na 1 obyvateľa bol vyšší v dlhodobom priemere o 11,0 % (4764 oproti 4290). Vyššie boli aj investície

⁴ MATOUŠ, J.: Brzdy rozvoje: se stroji z roku 1974 až do roku 2083? Hospodárske noviny, 1976, č. 23, s. 7.

Tabuľka 8

Ročné priemerné objemy základných prostriedkov a investícií na 1 obyvateľa v rokoch 1948—1976 v Kčs

Územie	Rok	Základné prostriedky	Nové investície	Btto investície	Obnovovacie investície
ČSSR	1948	56 895	1002*	988	291*
	1976	137 927	7667	9086	1419
	index	242,4	765,2	919,6	487,6
	Ø za sledované obdobie	86 288	3425	4444	1020
ČSR	1948	64 754	1002*	962	266*
	1976	147 125	7297	8834	1357
	index	227,2	728,2	918,3	577,8
	Ø za sledované obdobie	94 404	3295	4290	995
SSR	1948	36 612	1002*	1056	355*
	1976	118 551	8448	9621	1173
	index	323,8	843,1	911,1	330,4
	Ø za sledované obdobie	66 621	3705	4764	1069

* rok 1949

Tabuľka 9

Vplyv rastu obyvateľstva na rast investícií a základných prostriedkov v ČSSR, ČSR a SSR v rokoch 1949—1976

Ukazovateľ	Index rastu príslušných ukazovateľov			Rozdiel medzi SSR a ČSR
	ČSSR	ČSR	SSR	
a	1	2	3	4
základné prostriedky celkom	2,94	260	4,52	1,92
základné prostriedky na 1 obyvateľa	2,42	2,27	3,24	0,97
nové investície celkom	9,29	8,32	11,78	3,46
nové investície na 1 obyvateľa	7,65	7,28	8,43	1,15
btto investície celkom	11,15	10,49	12,73	2,24
btto investície na 1 obyvateľa	9,20	9,18	9,11	-0,07
obnovovacie investície celkom	5,93	6,60	4,62	-1,98
obnovovacie investície na 1 obyvateľa	4,88	5,78	3,30	-2,48

na obnovu, kde dlhodobý priemer obnovovacích investícií na 1 obyvateľa bol tiež ca o 7 % vyšší ako v ČSR (tab. 8).

V dôsledku takéhoto vývoja bolo možné zvýšiť kapacity hospodárstva v SSR, reprezentované základnými prostriedkami. V roku 1948 podiel základných prostriedkov v SSR bol iba 18 % základných prostriedkov v ČSSR, kým v roku 1976 predstavoval tento podiel už 27,6 % celoštátnych základných prostriedkov. Podstatne klesol aj rozdiel medzi podielom SSR na počte obyvateľov ČSSR a podielom na základných prostriedkoch ČSSR. V roku 1948 bol tento rozdiel ca 10 % (podiel na obyvateľstve ČSSR 27,9 %, na základných prostriedkoch 18,0 %), kým v roku 1976 iba ca 5 % (32,2 % oproti 27,6 %).

Z nasledujúceho prehľadu vidieť, ako rozdielny demografický vývoj v oboch republikách ovplyvnil rozdiely medzi rastom objemov základných prostriedkov, btto investícií, nových investícií, obnovovacích investícií a objemov týchto veličín na 1 obyvateľa (tab. 9).

Vidieť, že rozdielny demografický vývoj — rýchlejší na Slovensku — veľmi výrazne vplýval na vývoj príslušných ukazovateľov. Po zohľadnení vplyvu rastu obyvateľstva sa rozdiely medzi tempami rastu v oboch republikách znížili. Tempo rastu btto investícií na 1 obyvateľa bolo na Slovensku dokonca o 7 % nižšie ako v ČSR, hoci tempo rastu celkových btto investícií bolo v SSR o 224 % vyššie ako v ČSR. Tento záver možno formulovať aj obrátene: za predpokladu, že by v SSR bolo rovnaké tempo populačného vývoja ako v ČSR, priemery na 1 obyvateľa by boli vzrástli oveľa viac ako v ČSR a celej ČSSR (jednoduchý dôkaz by sa dal urobiť metódou štandardizácie váh).

Analýzy uvedené v tomto príspevku nám ukázali nielen obrovský vzrast základných prostriedkov, btto investícií, nových a obnovovacích investícií v rokoch socialistického budovania, ale aj rozdiely vo vývoji za celú ČSSR i v národných republikách, ako aj výrazný vplyv rozdielneho populačného vývoja.

ДОЛГОСРОЧНОЕ РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИЙ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫХ ДЛЯ ВОССТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ В ЧССР И В НАРОДНЫХ РЕСПУБЛИКАХ

КРЧ, Рудолф

В статье анализируется развитие брутто инвестиций расчлененных на инвестиции предназначенные для восстановления и развития от 1948 по 1976 г. в ЧССР в совокупности и в Чешской и Словацкой республиках. Показывается, что долгосрочно приблизительно 75 % брутто инвестиций составляли новые инвестиции и приблизительно 25 % составляли инвестиции предназначенные для восстановления. Ежегодно в ЧССР в исследованном периоде было восстановлено приблизительно 1,2 % основных средств. Доля восстановленных основных средств относительно значительно отличается по отдельным рес-

публикам — средняя величина в исследованном периоде была 1,69 % и в ЧСР только 1,06 %, что вызвано правдоподобно более низким исходным уровнем в ССР (год 1948) вопреки высокого ударения на расширение производственной базы в ССР. В статье показывается, каким образом раздельное демографическое развитие в отдельных республиках оказывало влияние на темпы роста. Темпы роста анализированных показателей вычисленных на душу населения значительно ниже темп роста совокупных объемов и разницы между темпами роста в отдельных республиках при учитывании развития популяции значительно понижаются.

LONGTERM DEVELOPMENT OF RENOVATION AND NEW INVESTMENTS IN THE C.S.S.R. AND IN NATIONAL REPUBLICS

KRČ, Rudolf

This article analyzes the development of gross investments divided into renovation and development investments from 1948 till 1976 in the whole Czechoslovak Socialist Republic (C.S.S.R.) as well as in the Czech Socialist Republic (C.S.R.) and the Slovak Socialist Republic (S.S.R.). It is shown, that about 75 % of gross investments were formed by new investments and about 25 % were formed by renovation investments. Yearly in the C.S.S.R. during the considered period about 1,2 % of capital means were renovated. The share of renovated investments considerably differs in the individual republics — the average for the considered period in the S.S.R. was 1,69 % and in the C.S.R. only 1,06 %, which was probably caused by a lower starting level (of 1948) although by a greater emphasis on extension of the production base in the S.S.R. The article also indicates how a different demographical development in the individual republics has affected growth rates. Growth rates of analyzed indicators calculated per inhabitant are considerably lower than growth rates of the whole volumes and differences between growth rates of the Republic in considering the population development are expressively decreased.

Aplikácia metód systémového prístupu v ekonómii

ŠIMKOVIC, Ján

1. Charakteristika procesu modelovania systémovým prístupom

Výraz *systémový prístup* sa v ostatnom čase používa pomerne často a už bez toho, žeby sa venovala zvláštna pozornosť vymedzeniu jeho vlastného obsahu. Spravidla označuje myšlienkový postup, ktorý má pevnú logickú štruktúru a kde jednotlivé javy sú analyzované vo svojich vnútorných a vonkajších súvislostiach.

Zároveň sa používa na označovanie takého postupu pri analýze problémov, ktorý sa opiera o určitú metodológiu vo forme systémových pojmov a systémových metód. Myslí sa tým spôsob riešenia rôznymi metódami, od verbálnych po vysoko formálne, ktoré ako inštrumentárium môžu pomôcť pri zaobstarávaní dát a informácií, pri ich ďalšom spracúvaní, až po transformáciu do tvaru modelov.

Toto chápanie nie je v rozpore s prvým. Okrem rýdzo teoretického, ktoré úzko nadväzuje na všeobecnú teóriu systémov, existuje aj smer orientovaný viac na potreby praxe. Z hľadiska požiadaviek ekonómie sa pole jeho pôsobnosti rozširuje, a to treba zdôrazniť, na analýzu a správanie zložitejších ekonomických systémov. Orientuje sa aj na rozvoj metód použiteľných vo forme aplikácie.

V našich úvahách nás zaujíma práve druhý naznačený aspekt.

V prvom štádiu systémového myslenia prevládala formálna stránka, teda myšlienky o usporiadanom celku prvkov, o ich väzbách a zákonitostiach, ktoré sa na tento celok vzťahujú. Systémové myslenie najprv prispelo k rozvoju množiny systémových pojmov, teórie a logiky systémov. Vplyvom orientácie na prax sa objavujú ďalšie poznatky a metódy, ktoré sa vo svojej stavbe opierajú o túto východiskovú množinu pojmov a využívajú ju. K uvedenej problematike sa pokúsime z hľadiska vytvorenia postupnosti myšlienkového procesu pri analýze zložitých ekonomických úloh rozviesť niekoľko poznatkov.

Postup prác a úkonov v rámci systémového prístupu k riešeniu zlo-

žitého ekonomického problému, teda celková myšlienková aktivita sa rozkladá na niekoľko etáp. Myslíme si, že je účelné hovoriť o týchto častiach celého myšlienkového procesu systémového prístupu.

1. Prvý predstavuje rozpoznávanie a formulovanie problému. Sám osebe je zložitým procesom. Na vymedzenie každého problému je potrebná znalosť celkovej situácie, konkrétnych faktov a cieľov, ktoré sú navzájom konfliktné; so zreteľom na ne sa pristupuje k analyzovanému objektu.

2. Proces pokračuje ďalej definovaním konkrétneho systému na zvolenom objekte. Podľa formulácie problému a metodologických premís sa identifikuje systém. To znamená, že vo forme hypotéz a predpokladov sa zavedie vecný problém. Pritom sa berie do úvahy iba tá časť vlastností prvkov, väzieb a podmienok, ktoré sú pre riešenie relevantné.

Uvedené etapy prác, spojené s vymedzením problému, vrátane vymedzenia cieľových kritérií, nesmú sa podceňovať. Je dostatočne známy výrok, že úloha dobre vyjadrená, je spoločne vyriešená, a na ten netreba nikdy zabúdať.

3. Vyjadrenie identifikovaného systému-originálu umelým systémom predstavuje obsah ďalšej etapy. Ako umelý systém prichádzajú do úvahy rôzne formy. V tomto smere nebudeme zachádzať do podrobností. Obmedzíme sa iba na krátku všeobecnú poznámku o modeloch. Chápeme ich ako nejaký hmotný alebo formálnymi prostriedkami vyjadrený obraz originálu. Význam tohto zobrazenia treba vidieť v tom, že je ľahšie analyzovateľný ako originál.

Ako sme už zdôraznili, reálne úlohy zo sféry ekonómie bývajú zložité a nedajú sa opísať v plnom rozsahu vlastností a vzájomných väzieb prvkov. Pri ich analýze sa spravidla zisťuje len tá ich časť, ktorá charakterizuje špecifický problém z pohľadu určitých cieľových kritérií. Prírodným pokračovaním tohto procesu je ďalšia abstrakcia predchádzajúca do zobrazovania modelom.

Komplex otázok spojený s procesom modelovania je v značnej miere determinovaný tým, že a) model vystupuje ako substitút originálu a b) prostredníctvom modelu sa pristupuje k analýze originálu.

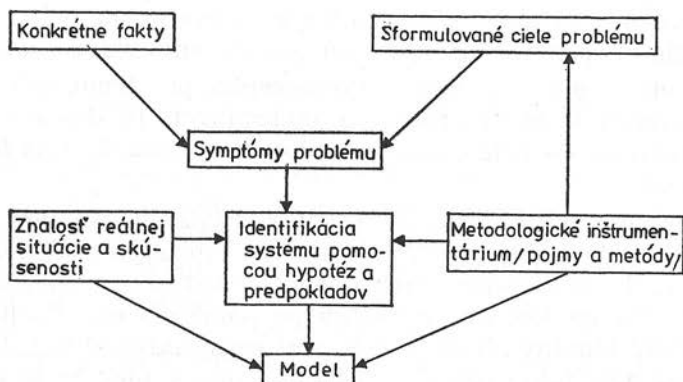
Model musí teda poskytovať požadované informácie o originále. Preto je nevyhnutná existencia primeranej podobnosti medzi modelom a systémom originálom. Uvedenú podobnosť možno chápať ako súčasnú vecnú odlišnosť dvoch systémov — zobrazovaného a zobrazujúceho, ale zároveň ako ich funkčnú totožnosť. Takúto funkčnú analógiu možno predpokladať len pri potrebnom zohľadnení vnútorných a vonkajších väzieb.

Hlavný obsah našich úvah predstavuje práve priebeh prác v rámci doteraz spomínaných etáp. Preto považujeme za účelné premietnuť si ho pomocou obrázku, ktorý má zvýrazniť úlohu zapájania systémových pojmov a metód pri a) vymedzení cieľov, b) identifikácii konkrétneho systému a c) pri zobrazovaní modelom.

Na postupnosti prác spojených s úplným riešením problémov majú podiel, pochopiteľne, ďalšie etapy, s ktorými treba všeobecne uvažovať. Nebudeme sa o nich rozpisovať. Stačí vari poznamenať, že sa zvyknú subsumovať pod názvy

- kvantifikácia,
- experimentovanie spojené s využívaním výpočtovej techniky (programovanie atď.),
- a napokon aj interpretácia a realizácia.

Potrebnú predstavu o obsahovej stránke týchto etáp do určitej miery poskytujú aj uvedené názvy.

Obr. 1.

Tieto krátke prípravné poznámky sme považovali za účelné vsunúť z dvoch navzájom súvisiacich dôvodov.

Postupnosť prác sme sa usilovali naznačiť, po prvé, ako cyklus modelovania, ktorý si ďalej rozložíme. Na rôzne — tak teoretické, ako aj operatívne — účely možno spravidla paušálne predpokladať, že tento cyklus pozostáva z troch fáz:

- abstrakcie,
- dedukcie,
- realizácie.

Na vytvorenie potrebnej predstavy použijeme obrázok 2.

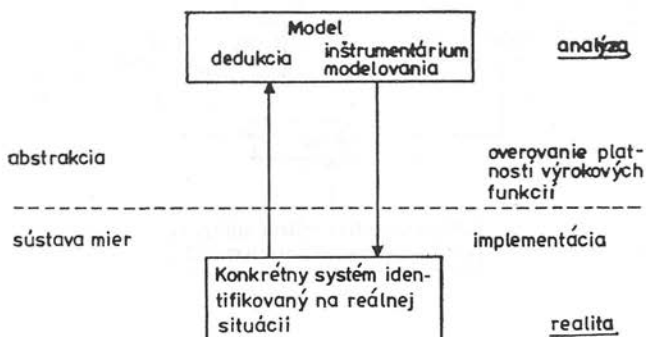
Uvedený obrázok má upozorniť na tieto myšlienky: vychádzajúc z nejakého konkrétneho systému, identifikovaného na zložitej objektívnej realite, subjekt (resp. množina subjektov), ktorý je pôvodcom celého procesu, vyberá si na základe informácií získaných prostredníctvom sústavy mier (bázy dát a pod.) relevantné veličiny a spája ich podľa určitých predpokladov do modelu.

Na abstrakciu nadväzuje ďalšia časť procesov, vrátane algoritimizácie, experimentov, analýzy, ktorá tvorí fázu dedukcie, a prác spojených s výberom a narábaním s inštrumentárium modelovania.

Akonáhle sa výsledky prenesú do tvaru testovateľných výrokov, prechádzajú práce do tretej, realizačnej fázy. Pozostáva z dvoch častí: a) overovania platnosti výrokov a b) implementácie.

Rôzne formy, ktorými sa dajú analyzovať výsledky procesu dedukcie,

Obr. 2.

označme si ako testy. Pri pozitívnych testovacích výsledkoch dochádza k ich implementovaniu do konkrétneho vecného systému. V prípadoch, že rozdiely a výsledky sa nezhodujú s určenými kritériami, treba znovu uvažovať s naštartovaním celého cyklu.

Zvyčajne sa ani neočakáva, že by sa podarilo doviesť celú úlohu do úspešného konca na prvý raz. Postupnosť prác v rámci naznačeného cyklu treba preto chápať ako iteratívny proces s mnohými spätnými väzbami a miestami rozhodovania. K tejto otázke sa ešte vrátíme.

Prerušovaná čiara na obrázku 2 má oddelovať časť procesov nadväzujúcich priamo na reálny objekt, resp. na ňom indentifikovaný systém, od ďalšej časti. Súčasne má naznačiť aj určité rozlíšenie medzi priamou a nepriamou transformáciou.

Etapy prác, skrývajúce sa za názvom sústava mier a implementácia (zaobstarávanie, prenos a príprava dát, ich opätovné dekódovanie), možno nazvať *priamou transformáciou*.

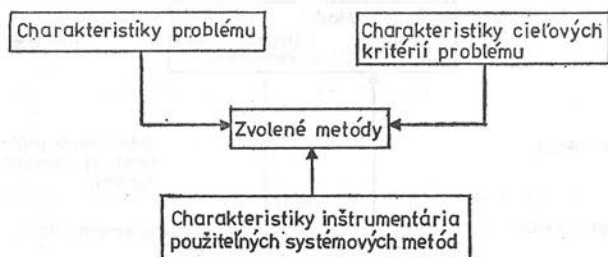
Za *nepriamou transformáciou* zase treba vidieť ďalšiu časť z postupnosti prác v rámci cyklu modelovania, ktorá prebieha počas dedukcie.

S naznačeným procesom transformácie [či už prebieha jednoduchou konverziou, logickými operáciami alebo operáciami korekcie] možno spájať všeobecnú systémovú metodológiu. Táto využíva v dost značnej miere pomocné prostriedky z oblasti logiky, štatistiky, matematiky, výpočtovej techniky atď.

Neobmedzuje sa však iba na takúto časť inštrumentária. K výrazným vývojovým tendenciám v smere vytvárania vhodných techník systémového prístupu patria práve kombinácie intuitívnych a exaktných postupov.

Pre každý proces zobrazovania konkrétne riešeného problému možno, po prvé, vytvárať techniky, ktorých základ tvoria *verbálne metódy* (slovného opisu).

Tieto sa však ďalej rozvíjajú zapájaním už spomenutého pomocného

Obr. 3.

formálneho aparátu. Prispievajú tak k tvorbe inej podmnožiny celého inštrumentária, ktoré reprezentujú *semiformálne metódy*.

Napokon tretiu skupinu tvoria *formálne metódy*, napríklad z oblasti operačnej analýzy a kybernetiky.

Tieto skupiny spoločne tvoria inštrumentárium transformačných procesov pri riešení zložitých problémov.

Na základe doterajších úvah možno povedať, že je dôležité pristupovať k riešeniu problému z dvoch stránok. Prvú predstavujú rôzne charakteristiky vlastné samotnému problému, spolu s charakteristikou cieľov určených pre danú úlohu. Druhú predstavuje využívanie systémových metód, ktoré umožňujú odhaliť určité vlastnosti a zákonitosti charakteristické pre špecifický problém. Túto myšlienku si opäť naznačíme pomocou obrázku 3.

Treba zdôrazniť, že systémová metodológia sa síce rozvíja nešpecificky pre konkrétne problémy. Musí však spĺňať tieto predpoklady:

a) umožňovať zobrazovanie reálnych javov, ktorých štruktúra sa vyznačuje zložitou a mnohými interakciami;

b) umožniť vyčísľovanie variantov pre proces rozhodovania, či už formou vymedzenia množiny prijateľných riešení, alebo optimalizáciou.

Možno povedať, že na inštrumentáriu majú podiel tieto štyri jeho súčasti:

- pojmy systémového myslenia (teória systémov, informácií, regulácie a rozhodovania),

- systémové metódy,

- formálne modely, ktoré dáva k dispozícii operačná analýza, kybernetika, ekonometria, matematická štatistika atď.,

- elektrické spracovanie dát, pretože len v spojení so samočinným počítačom je spravidla možné účinne realizovať proces riadenia.

2. Systémovo-technické metódy použiteľné pri riešení zložitých problémov

V nadväznosti na predchádzajúce prípravné poznámky chceme rozvíňať niektoré z myšlienok v tej forme, že celý pracovný postup podrobíme určitej systemizácii. Súčasne dávame priestor aj úvahám o použiteľných systémových metódach. Chceme tak upozorniť na možnosti ich využívania v praxi. Táto systematizácia celého procesu iteráciou má naznačiť spôsob postupu v rámci čiastkových procesov, ktoré sa zúčastňujú na celkovom prístupe.

V ostatnom čase aj viaceré príspevky v literatúre akcentujú potrebu sprostredkovať prehľad o metódach vhodných na spracovanie celého priebehu prác na probléme. Nejde nám o takýto prehľad, skôr o úsilie podať na základe poznatkov z literatúry určitý paušálny obraz priradenia systémovo-technických metód k jednotlivým etapám celého procesu riešenia.

Vužijeme možnosť všeobecného rozčlenenia celého pracovného postupu do etáp, ktoré zostavíme do orientačnej pomôcky (diagramu). Dostaneme tak určitú schému prepojenia jednotlivých pracovných etáp, vrátane bodov regulácie a spätných väzieb. Pritom vychádzame z predpokladu, že zložité problémy sa skladajú zo subproblémov, z ktorých má každý určité vlastné cieľové kritériá. (Máme na mysli problémy podobné oblastnej problematike a pod.).

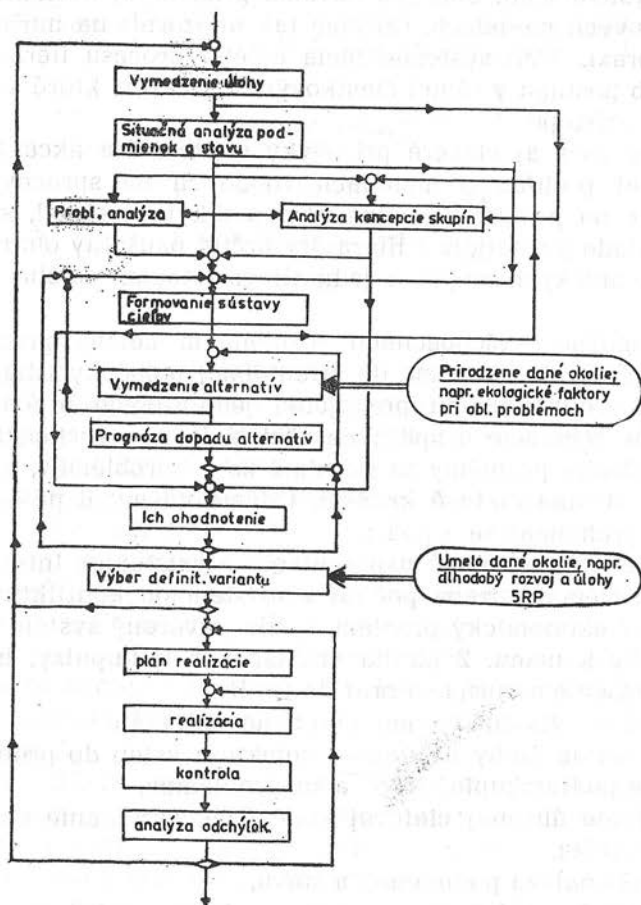
Vzhľadom na hierarchické usporiadanie a existujúce interakcie medzi týmito subproblémami treba počítať s existenciou konfliktných situácií. Navyše, každý ekonomický problém — ako otvorený systém — má svoje okolie a väzby k nemu. Z okolia prichádzajú aj impulzy, ktoré takisto ovplyvňujú riešenie a musia sa brať do úvahy.

Považujeme za výhodné členenie do trinástich etáp:

1. formulovanie úlohy na danom objekte a vstup do problému,
2. analýza podľa skupín cieľov a subproblémov,
3. formovanie úhrnnej cieľovej koncepcie, vytvorenie sústavy cieľov a ich syntéza,
4. situačná analýza podmienok a stavu,
5. problémová analýza,
6. vymedzenie alternatív,
7. prognóza realizačného dopadu vybraných alternatív,
8. etapa vyhodnocovania,
9. etapa rozhodovania (výber definitívneho variantu),
10. etapa plánovania realizácie rozhodnutia,
11. realizácia,
12. kontrola a testovanie,
13. analýza odchýlok.

Toto rozdelenie je zvolené tak, aby zodpovedalo procesu modelovania, ktorý uvažuje s určitou sústavou modelov, ale aj jednoduchším formám

problémovo orientovaného systémového prístupu. Súčasne má obsiahnuť aj celý proces predchádzajúci vlastnému modelovaniu. Má brať do úvahy celú postupnosť prác, naznačenú etapizáciou v prvej časti našej state, začínajúcu identifikáciou, cez abstrakciu, dedukciu, až po realizáciu.

Obr. 4.

Týchto trinásť etáp navzájom súvisí logickými operáciami aj operáciami korekcie. Sú spojené viacerými spätnými väzbami. Vývojový diagram o postupnosti jednotlivých etáp, o miestach, kde dochádza k regulácii (znak ○ v diagrame), o miestach spätných väzieb (znak ◇ v diagrame), ktorý má prispieť k lepšej orientácii, vyzerá takto (obr. 4):

(V diagrame je naznačené aj okolie, pričom sa rozlišuje medzi prírodnými a umelo vytvorenými podmienkami. Nepriamo má naznačiť exi-

stenciu ďalších zložitých úloh, ktoré si žiadajú zapojenie do väčších komplexov.)

Členenie uvedené v diagrame poskytuje súčasne aj pohľad na celý proces z hľadiska rozhodovania. Možno ho deliť na

- a) prípravu rozhodnutia,
- b) výber definitívneho variantu a
- c) jeho realizáciu.

Tieto tri fázy sa líšia jednak vo svojej štruktúre, jednak stupňom vzájomného ovplyvňovania cieľmi čiastkových subproblémov.

Podľa rozsahu, v akom sa skupiny cieľových kritérií subproblémov križujú, podliehajú pracovné procesy v menšom alebo väčšom rozsahu požiadavke vzájomnej kooperácie. Preto v jednej časti procesov možno hovoriť o strategickej činnosti, ktorá má za úlohu uvažovať s konfliktnými situáciami a riešiť ich.

Ďalšiu časť charakterizuje znak operatívosti v tom zmysle, že zosúladovanie rôznorodých záujmov vo forme účelových cieľov je uzavreté.

Strategická forma prístupu je intenzívna pri definovaní sústavy cieľov a pri výbere alternatív prichádzajúcich do úvahy pre analýzu a vyhodnotenie. Nastupuje všade tam, kde treba odhaliť rozdielne požiadavky a predstavy o riešení problému a brať zreteľ na rôzne existujúce podmienky.

Strategická forma činnosti má logicky väčší význam v počiatočnej fáze celého priebehu pracovného postupu. (Na grafe by sa pomerne široký akčný priestor strategickej aktivity postupne zužoval.)

Z hľadiska systémových prístupov je myšlienka rozlíšenia strategickej a operatívnej formy činnosti dôležitá. Možno ju uviesť ako argument v prospech záveru o potrebe zvýšiť intenzitu využívania systémového prístupu, najmä pri formulovaní problému a jeho identifikovaní ako systému. Systémový prístup tu môže prispieť, aby sa dosahovali cieľovo aj problémovo adekvátnejšie výsledky.

Pre všeobecný prípad uplatňovania strategických a operatívnych foriem činnosti možno uviesť niekoľko typických prípadov.

Strategická forma činnosti

- existujú konfliktné záujmy z hľadiska čiastkových cieľov
- predstavy o cieľoch sú väčšinou ešte hmlisté a revidovateľné
- problém presahuje kompetenciu jedného úseku
- prebieha ešte proces paralelného vymedzovania cieľov

Operatívna forma činnosti

- oponenti už boli presvedčení alebo prehlasovaní
- ciele sú dostatočne upresnené, aj ekonomicky kvantifikované
- problém je jednoznačne rozdelený medzi viaceré úseky
- aj keď sa na vymedzení cieľov zúčastňuje viacero subjektov, vlastný rozhodovací proces je

	— ide o proces so stochastickým výsledkom	— bud' sekvenčný, alebo jednoznačne koordinovaný	— proces je kontrolovateľný podľa vopred určených cieľov a podmienok
	— hľadajú sa nové riešenia (proces inovácie)	— vychádza sa z doterajších skúseností, dáva sa prednosť osvedčeným formám	— postup prác v tíme je odsúhlasený
	— začínajú prácu v tíme	— ide o prístup jednorázový pre konkrétny problém	— zväčša cyklický, opakuje sa

Uvedený prehľad má súčasne poukazovať na to, že obidva druhy činnosti sú úzko späté a využívajú sa vo vzájomnej nadväznosti.

So systémovým prístupom k celkovému procesu prác na nejakom komplexnom probléme možno spájať celý rad techník a metód, ktorým sa dá pripisovať, že sú systémové. Znovu pripomíname, že nemusia byť vyvinuté výlučne z hľadiska systémovo orientovaných princípov. Treba len, aby predstavovali metodický pomocný prostriedok pre systémový prístup a využívali sa v kombinácii s inými prostriedkami. Môžu pochádzať zo všetkých troch podmnožín spomínaného inštrumentária.

Pre každú z etáp prác vyznačených v diagrame prichádzajú do úvahy viaceré metódy použiteľné pri systémových prístupoch. Všeobecná klasifikácia ich použiteľnosti, ktorá by zodpovedala reálnym podmienkam, je dosť problematická. Obsahová stránka každého prístupu totiž úzko závisí od jeho dôkladnej znalosti, od vnútorného usporiadania problému, od jeho rozsahu a pod. Preto je ťažko možné aplikovať nejaký všeobecný recept.

Možno však spomenúť niektoré z takých metód, uplatňovanie ktorých má pri systémových prístupoch svoje štandardné miesto. [Napríklad existujú údaje o percentuálnom zložení ich využívania na vedeckých inštitúciách v USA — pozri [4].]

Medzi tie, ktoré sa bežne uvádzajú, patria:

- metóda interview
  - písania scenárov
  - anonymné ankety expertom
- metóda DELFI
  - metóda mozgového vypätia pri diskusii s vymedzeným okruhom jej účastníkov (brainstorming)
- metóda morfolologickej skrinky (morfologická analýza)
  - modely kauzálnych väzieb
  - rozhodovacie tabuľky
  - diagramy

- analýza prínosov a nákladov (benefit-cost analysis)
- analýza efektívnosti
- analýza krížového pôsobenia javov (cross-impact analysis)
- prognózy na báze počtu pravdepodobnosti
- extrapolačné metódy
- teória grafov
- metódy sieťovej analýzy
- stromy
- simulácia
- niektoré modely teórie hier a rozhodovania za rizika a neistoty
- štatistické modely
- štruktúrna analýza medziodvetvových vzťahov
- niektoré modely matematického programovania.

Podľa charakteru sme sa pokúsili o určité zatriedenie do skupín. Ich výpočet nie je úplný. Každá z uvedených metód má navyše aj určité modifikované formy.

Do prvých štyroch skupín sú zahrnuté také metódy, ktoré v prepracovanej forme možno považovať za semiformálne, lebo podiel využívania formálnych prostriedkov zobrazovania sa zvyšuje.

K celkovej charakteristike treba poznamenať, že uvedené metódy majú síce svoje kladné stránky, ale súčasne aj hranice svojej aplikovateľnosti. Vhodnou kombináciou a zvyšovaním podielu matematických a štatistických prostriedkov, pokiaľ ide o ich obsahovú stránku, možno ich ďalej prispôsobovať a rozvíjať.

Existujúce poznatky umožňujú každej z uvedených etáp procesu prác naznačených v diagrame (obr. 4) priradiť z týchto metód tie, ktoré sú pre ňu najtypickejšie.

Na základe informácií o vstupoch a o výsledkoch prác v každej etape celého pracovného procesu dajú sa vytypovať metódy a techniky, ktoré sú potenciálne použiteľné pre tú-ktorú etapu. Považujeme za účelné, kvôli lepšej predstave, aspoň námatkovo upozorniť na niektoré z nich bez toho, žeby sme sa podrobnejšie zaoberali ich vecným obsahom, alebo sa pokúšali o zostavenie nejakého prehľadu.

1. Prvá etapa prác je spojená s formuláciou úlohy. Zahŕňa inventarizáciu prvkov, ich vlastností a vzájomných väzieb v skúmanom systéme. Vstupom je zrejme opis problému prostredníctvom jeho symptómov, jej výstupom zase vlastné vymedzenie. Náplň práce charakterizujú rôzne formy, najmä diskusie medzi osobami a inštitúciami zúčastnenými na riešení problému, ktoré môžu prebiehať pri zložitých ekonomických úlohách na rôznej úrovni.

Napríklad jeden zo spôsobov inventarizácie prvkov a ich relevantných väzieb, ktorá sa uskutočňuje pomocou nejakého vytvoreného katalógu štandardných otázok (napríklad: za akých podmienok funguje systém a jeho podsystémy?, do akej polohy treba systém, resp. podsystémy vzhľadom na ich okolie umiestňovať? a pod.). Takýto katalóg môže predsta-

vovať jednu z báz použiteľných na vymedzenie problému. V tomto prípade prichádza do úvahy skupina metód vhodná na štruktúrovanie a členenie problémov, metóda mozgového vypätia — konštruktívnej diskusie vo vymedzenom okruhu účastníkov, metóda interview a pod.

2. Pri analýze podľa subproblémov predstavujú vstup rôzne informácie kvantitatívneho a kvalitatívneho charakteru, opisujúce tieto jednotlivé podsystémy. Výsledkom prác býva určitá schéma väzieb medzi prvkami, teda skupinami záujmov, usporiadaná z aspektu vytýčeného problému a podľa rôznych znakov hospodársko-organizačnej povahy.

Vlastná pracovná činnosť je orientovaná na výber, zatriedenie skupín cieľov podľa subproblémov z funkčného hľadiska a podľa ekonomických a organizačných predpokladov.

Okrem metódy mozgového vypätia pri diskusii s vymedzeným okruhom účastníkov, písania scenárov, metódy DELFI, vyhovujú aj ďalšie metódy. Ukazuje sa, že vhodnými prostriedkami sú štruktúrna analýza, modely teórie hier, funkčná analýza. Netreba zavrňovať ani spôsob získavania informácií od subjektov zúčastňujúcich sa na riešení problému (metóda interview).

3. Proces vytvárania súhrnnej sústavy cieľov ich syntézou pozostáva prakticky z troch štádií:

- upresnenie predstavy o cieľoch,
- overenie pravdepodobnosti týchto predstáv,
- vlastné zostavenie sústavy cieľov.

Toto rozdelenie už nepriamo informuje o vstupoch, výsledkoch a o pracovnej činnosti a poukazuje aj na oblasť použiteľných metód.

Netreba sa rozširovať o vstupoch do tejto etapy, ktorými sú výstupy z predchádzajúcich pracovných etáp. Z jej výstupov však treba spomenúť najmä vytváranie určitej hierarchie cieľov podľa ich významnosti, ako aj prehľad o stupni ich konfliktnosti. Takýto prehľad vytvára určité východisko pre informácie o vzájomnej závislosti cieľov a slúži ako podklad pre tvorbu predstavy o situácii podľa možných variantov. Súčasne je aj scenárom možných presunov a zmien v sústave cieľov podľa týchto variantov.

Škála metód, ktorá sa núka na použitie, je síce široká, avšak mnohé z nich nemusia vždy vyhovovať. Pri získavaní adekvátnych informácií technické pomôcky, akými sú extrapolácie trendov, často zlyhávajú. Príliš sa opierajú o históriu a neberú zreteľ na vývoj a invenciu. Aspekty vedecko-technického rozvoja, inovácií a ďalšie, predstavujú dôležitú zložku z hľadiska opodstatnenosti záverov. Z množiny vhodných techník často najväčší úspech preukazujú verbálne a semiformálne metódy. Treba uviesť hlavne metódu mozgového vypätia — konštruktívnej diskusie vo vymedzenom okruhu jej účastníkov, písanie scenárov, metódu DELFI, analýzu krížového pôsobenia cieľov (cross-impact analysis).

4. Situačná analýza podmienok problému je pracovnou etapou, kde medzi vstupmi má dôležitú úlohu hierarchicky členená sústava cieľov a

prehľad o ich konfliktnosti. Výsledkom práce má byť opis situácie a stavu analyzovaného systému, jeho prvkov, štruktúry ich vzájomných väzieb a ďalších podmienok podliehajúcich zmenám v čase na základe vplyvov z okolia. Má podať aj obraz o ďalšom vývoji analyzovaného systému na základe predpokladaných trendov. Pracovná činnosť sa preto orientuje na konštruovanie obrazu o situácii a na rozpoznávanie rôznych závislostí. Upresňujú sa hranice skúmaného systému vzhľadom na jeho okolie. Dôležitú stránku predstavuje aj rozhodnutie o tom, aké údaje budú potrebné, resp. mali by sa použiť, a ich skladba.

Skupina použiteľných metód je dosť rozsiahla. Spomenieme trendové postupy, štatistické skúmanie závislostí, regresnú a korelačnú analýzu, štruktúrnú analýzu, simulácie, špeciálne metódy a expertízy, metódu morfologickej skrinky, metódu analýzy účinnosti nákladov (cost-effectiveness analysis).

5. Problémová analýza je vlastne určitou rekapituláciou prác v predchádzajúcich etapách, výsledky ktorých tu figurujú ako vstupy. Slúžia na rozpoznávanie štruktúry nadväznosti a väzieb čiastkových subproblémov. Možno hovoriť o určitej katalogizácii čiastkových problémov a o ich zoskupovaní podľa koherencie, v akej na seba nadväzujú. Ide o tvorbu hierarchie, ku ktorej sa dochádza iteratívnym spôsobom. Z metód sa žiada spomenúť rozhodovacie tabuľky, metódu diagnostickej analýzy, štruktúrnu analýzu, metódu analýzy koherencie subproblémov (cluster analysis).

6. Rôzne obmedzujúce podmienky problému, predovšetkým vo forme zdrojov, vytvorená sústava cieľov a iné príčiny prekážok, ktoré pochádzajú z okolia problému, predstavujú vstupy etapy, kde dochádza k *vytváraniu* alternatív (variantov) riešenia.

Táto problematika hľadania množiny alternatívnych riešení, použiteľných pri dosahovaní vymedzených cieľov, nadväzuje na výsledky z predchádzajúcich etáp. Vyvodzuje z nich najpodstatnejšie kritériá, podľa ktorých sa treba riadiť. Dajú sa zoskupiť do určitého katalógu kritérií. Prostredníctvom týchto kritérií a rôznych metód sa dá identifikovať istý počet opatrení, ktoré sa zoradia do určitého katalógu, so zreteľom na moment ich významnosti (hierarchia opatrení). Realizovateľnosť týchto opatrení sa overí najprv z hľadiska ich kompatibility, a potom sa navzájom skombinujú v alternatívnych zostavách časovo aj obsahovo zosúladených opatrení.

Pri vyhľadávaní množiny prijateľných alternatív je dôležité využívať tri princípy, podľa ktorých možno pristupovať k posudzovaniu opatrení.

Pri aplikovaní prvého princípu, tzv. „indiferencie“, ide o prípady, keď nezáleží na otázke minimalizácie nákladov.

Ďalší princíp, tzv. „vytváranie rebríčka“, dáva možnosť zohľadniť tie faktory, ktoré sa nedajú kvantitatívne odhadnúť, a preto nie je možné dosť dobre ich premietnuť vo forme nákladov. Dajú sa však kvalitatívne podchytiť.

Tretí princíp, tzv. „maximalizácia efektívnosti“, uplatňuje sa v prípadoch, kde sa treba podriaďiť kritériu optimálnosti (minimalizácia spotreby zdrojov a pod.).

Okrem toho treba ešte spomenúť tzv. „nehmatateľné faktory“, ktoré nielenže sa nedajú kvantifikovať, ale ani kvalitatívne vyjadriť.

Zoznam aplikovateľných metód je rozsiahly. Vzhľadom na možnosť ich vzájomnej kombinácie sa vari žiada upozorniť najmä na metódu brainstorming, na morfológickú analýzu, rôzne substitučné a adaptačné metódy, na metódu sieťovej analýzy.

7. Analýza dopadu vymedzených alternatív riešenia predstavuje etapu, kde vstupom je okrem zostáv opatrení aj vymedzená sústava cieľov.

Ide o analýzu ex ante, kde sa skúma možný dopad realizácie jednotlivých uvažovaných alternatív. Súčasne sa vyčíslujú aj údaje o celkovej spotrebe zdrojov nevyhnutných na ich realizáciu. Treba, aby sa tento rozbor robil v únosnej detailizácii podľa vymedzených subsystémov problému, a súčasne aj so zreteľom na ich možný dopad. Prognózy variantov musia nadväzovať na kritériá zahrnuté do vymedzenej sústavy cieľov.

Z použiteľných metód prichádzajú do úvahy rôzne formy prognóz na základe trendov, simulačné techniky, modely teórie hier. Nebudú chýbať ani také metódy, ako je písanie scenárov a pod.

8. Vyhodnotenie alternatívnych variantov riešenia sa uskutočňuje na základe

- odsúhlasenej sústavy cieľov v členení na subproblémy,
- alternatívnych variantov zostáv opatrení s prognózami o ich dopade,
- údajov o spotrebe zdrojov na jednotlivé alternatívy.

Výstupom je vyhodnocovací rebríček. Výsledky sa priradujú ako údaje o prínosoch a nákladoch k jednotlivým variantom uvažovaných subproblémov.

Zo širokej palety metód, ktoré prichádzajú do úvahy, treba upozorniť na metódu analýzy prínosov a nákladov, na analýzu efektívnosti, modely teórie hier, na analýzu senzitivnosti, metódu vytvárania rebríčka — všetky v určitej kombinácii s expertíznymi metódami.

9. Za touto etapou, kde dochádza k rozhodnutiu, treba vidieť predovšetkým problematiku zohľadňovania rôznych faktorov a veličín, ktoré sa nachádzajú mimo doteraz skúmaného okruhu problémov. Obrazne možno hovoriť aj o určitom prekvalifikovaní cieľov. Pokiaľ sa v priebehu prác rozpoznávajú nové cieľové veličiny, uvažuje sa aj s určitou reiteráciou všetkých predchádzajúcich etáp. Výsledkom je výber niektorej z alternatív.

V dôsledku rôznych externých vplyvov sa pre túto etapu ťažko konkretizujú metódy. Možno však spomenúť modely teórie rozhodovania za rizika a neistoty a simulačné modely.

Posledné tri etapy prác sa týkajú realizačnej a implementačnej fázy. V spojitosti s nimi je využívané inštrumentárium odlišné. Treba však uviesť zapájanie a využívanie výpočtovej techniky a upozorniť na mož-

nosti, ktoré poskytujú metódy štruktúrnej a sieťovej analýzy. Naše úvahy k jednotlivým etapám procesu modelovania chceme uzavrieť iba jedinou poznámkou. Uvedené členenie malo zdôrazniť základnú tendenciu systémovo orientovaného prístupu. Vidíme ju v úsilí brať zreteľ na následné účinky rôznych opatrení prostredníctvom interakcií, a súčasne v úsilí rozčleniť problém na prehľadnejšie čiastkové problémy bez toho, aby dochádzalo k strate systémových súvislostí a väzieb.

- [1] ČERNÁK, J. I.: *Sistemnyj analiz v upravlenii ekonomiki*. Moskva, Ekonomika 1975.
- [2] HABR, J. — VEPŘEK, J.: *Systémová analýza a syntéza*. Praha, SNTL 1972.
- [3] JANTSCH, E.: *Forecasting and Systems Approach*. Management Science, 19, 1973, č. 12.
- [4] Mc. HALE, J.: *The Changing Pattern of Futures*. In: *Futures*, jún 1973.
- [5] MARKUŠ, J.: *Vývin diskusie o optimálnom plánovaní*. [Výskumné štúdie a informácie EÚ SAV.] Bratislava 1976.
- [6] UNČOVSKÝ, L.: *Problémy systémového prístupu v ekonómii*. Ekon. Čas., 18, 1969, č. 9.
- [7] ALLESCH, J. — BAZ, P.: *Die Anwendung systemtechnischer Methoden beim Planungsprozess*. In: *Interdisciplinary Systems Research ISR 21*. Basel, Birkhäuser Verlag 1976.

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА В ЭКОНОМИИ

ШИМКОВИЦ, Ян

Относительно часто показывается недостаточная координация между теоретическими суждениями об системно ориентированных моделях и между требованиями практической деятельности. Статья является попыткой внести вклад в устранение этого недостатка посредством основной характеристики процесса моделирования при применении системного подхода. Одновременно дает определенный обзор об этапах работ в рамках этого процесса и о доступных системно-технических методах. Статья обращает внимание на возможность их использования по определенным этапам и внедрения в рамках решения проблем.

APPLICATION OF SYSTEMS APPROACH METHODS IN ECONOMICS

ŠIMKOVIC, Ján

Relatively frequently is an insufficient coordination between theoretical considerations about systems oriented models and requirements in a practical activity. This article attempts to contribute to the removal of this shortage by means of a basic characteristic of the modelling process in applications of a systems approach. At the same time the article presents a certain survey about stages of works in the frame of this process and about applicable systems techniques. The author also indicates on a possibility of their utilization according to the determined stages and connections in the frame of solving the problems.

Prehľady a glosy

Krizový vývoj EHS a neúspešné úsilie buržoázie o jeho prekonanie

ŠIBL, Drahoš

Pred dvadsiatimi rokmi — v januári 1958 — začalo svoju činnosť hlavné integračné zoskupenie imperialistických štátov Západnej Európy a celého kapitalistického sveta vôbec — Európske hospodárske spoločenstvo (EHS). Zakladajúci dokument obsahoval početné formulácie, ktoré vzbudili veľké nádeje pre budúci vývoj západoeurópskeho imperializmu: hovorilo sa v ňom o „zabezpečení ekonomického a sociálneho pokroku“, o „neustálom zlepšovaní životných a pracovných podmienok“, o „harmonickom ekonomickom rozvoji“, o „prekonaní regionálnych disproporcií“ v rodiačom sa integračnom celku, o „plnej zamestnanosti“ atď.¹ Zárukou splnenia optimistických cieľov, ktoré sa v relatívne krátkom historickom období mali premeniť na skutočnosť, mali byť najvýznamnejší politickí predstavitelia vtedajšej Západnej Európy, ktorí sa pod Rímske zmluvy², formálne podpísané 25. marca 1957, podpísali. Nachádzame medzi nimi Paula-Henriho Spaaka, Konrada Adenauera, Antonia Segniho, Josepha Becha, Josepha Lunsu a ďalších.

1. Plány a skutočnosť

Ako sa splnili nádeje, ktoré v Rímskych zmluvách vyjadrili ich signatári? Dnešná realita Európskeho hospodárskeho spoločenstva len ťažko umožňuje odpovedať na túto otázku kladne, a to napriek tomu, že integračný proces v EHS v posledných dvoch desaťročiach významne ovplyvnil ekonomiku i politiku členských krajín, pomery vo svetovom kapitalistickom hospodárstve, že na pôde tejto integračnej organizácie i mimo nej sa v najrôznejších podobách presadzovalo úsilie konsolidovať sily

¹ Bližšie pozri Treaty establishing the European Economic Community and connected documents. Brusel 1962, s. 13 n.

² Na ich základe, súčasne s Európskym hospodárskym spoločenstvom — EHS, vzniklo aj Európske združenie pre jadrovú energiu — EURATOM.

západoeurópskeho imperializmu vo vzťahu k domácej robotníckej triede, k socialistickému svetu, k rozvojovým krajinám i k hlavným imperialistickým konkurentom na svetovom trhu. (Súčasnú pozíciu EHS na svetovom kapitalistickom trhu ilustrujú tabuľky 1 a 2). Viac ako šesť miliónov nezamestnaných v členských krajinách, vysoké tempá rastu inflácie, neutešené postavenie miliónov migrujúcich robotníkov, stagnácia v oblasti rozvoja priemyselnej výroby, zahraničného obchodu, kritické postavenie niektorých mien členských krajín, prehlbovanie regionálnych disproporcíí, opätovné zavádzanie niektorých ochranných opatrení atď. — to sú skutočnosti, ktoré sú s očakávanou stabilitou v úplnom rozpore. Dokumentujú, že všestranná kríza prebiehajúca v dnešnom kapitalistickom svete, nevyhla sa ani EHS, kde mechanizmus nadštátneho intervencionizmu spolu so štátnymi zásahmi uplatňovanými v jednotlivých členských krajinách mal podobné javy navždy vylúčiť. Kríza má komplexný charakter, zasahuje prakticky všetky sféry, všetky oblasti činnosti EHS. Ako konštatoval dnešný prezident Komisie Európskych spoločenstiev Roy Jenkins, „najväčšia slabosť dnešného Spoločenstva spočíva v jeho centrálnom ekonomickom mechanizme“,³ teda v mechanizme budovanom s veľkými ťažkosťami a problémami, v podmienkach ostrých vzájomných záujmových stretnutí členských krajín počas celého uplynulého dvadsaťročia.

Komplexnosť krízových javov v EHS však neznamená, že ich dopad by sa pociťoval na všetkých stranách rovnako. Zisky obrovských nadnárodných monopolov multinacionálneho typu, ktoré sa (spolu s transnacionálnymi monopolmi, v ktorých má vedúcu úlohu americký kapitál) v ostatných rokoch stali veľmi významnými subjektmi západoeurópskej integrácie, naďalej ostávajú vysoké. Napríklad britsko-holandský koncern Royal Dutch-Shell vykázal roku 1976 — podľa údajov amerického listu Fortune — 2,3 mld dolárov čistého zisku, British Petroleum 324 mil. dolárov, britsko-holandský Unilever 517 mil. dolárov atď. Súčasná kríza dopadá predovšetkým na pracujúcich; práve ona ukazuje na rozpor medzi skutočnosťou a demagogickými sociálnymi sľubmi zakladateľov EHS. Dokazuje, že imperialistický integračný proces plne slúži záujmom monopolistickej buržoázie, predovšetkým jej najmocnejším zložkám. Kľúčové protirečenia, ktorými je doterajší vývoj EHS poznačený, vyplývajú predovšetkým z tejto skutočnosti.

V uplynulých dvadsiatich rokoch sa v EHS realizovali najmä také opatrenia, ktoré vytvárali nový priestor pre expanziu monopolistického kapitálu. Zaviedol sa voľný pohyb tovaru a služieb i voľný pohyb kapitálu a pracovných síl (aj keď v neúplnej forme) medzi členskými štátmi. EHS uplatnilo spoločnú colnú tarifu na tovary dovážané z nečlenských štátov; systém národných protekcionárskych opatrení v oblasti tovarovej výmeny nahradil sa systémom kolektívneho protekcionizmu. Presadila

³ European Community. Londýn, 1977, č. 9, s. 16.

Tabuľka 1

Podiel jednotlivých krajín a skupín krajín na priemyselnej výrobe kapitalistického sveta [v %]

	1950	1960	1965	1970	1973	1974	1975	1976 (predb.)
Celý kapitalistický svet	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— VKŠ	89,9	88,9	88,5	87,35	86,6	85,9	84,3	84,5
— RK	10,1	11,1	11,5	12,65	13,4	14,1	15,7	15,5
Západná Európa	33,3	35,9	34,1	34,25	33,1	33,3	33,1	32,0
EHS	26,2	30,9	28,9	28,64	27,4	27,2	27,0	26,4
— Belgicko	1,4	1,2	1,2	1,12	1,1	1,1	1,1	1,0
— NSR	6,3	10,6	10,0	10,09	9,5	9,3	9,3	9,1
— Veľká Británia	8,6	7,4	6,4	5,39	4,9	4,7	4,8	4,5
— Dánsko*	0,5	0,5	0,5	0,46	0,5	0,4	0,4	0,4
— Írsko	0,1	0,1	0,1	0,13	0,1	0,1	0,1	0,1
— Taliansko	2,3	3,2	3,3	3,58	3,4	3,6	3,4	3,5
— Luxembursko	0,1	0,1	0,1	0,07	0,1	0,1	0,1	0,1
— Holandsko	1,0	1,2	1,2	1,34	1,3	1,3	1,4	1,3
— Francúzsko	5,9	6,6	6,1	6,46	6,5	6,6	6,4	6,4
USA	48,7	41,9	41,8	37,84	37,8	37,5	36,2	36,6
Japonsko	1,6	4,8	5,9	9,51	10,1	9,7	9,2	9,6

* Spracovateľský priemysel.

Prameň: Zostavené podľa Príloha MEiMO, 1977, č. 8, s. 13.

Tabuľka 2

Podiel jednotlivých krajín a skupín krajín na exporte kapitalistického sveta [v %]

	1970	1973	1974	1975	1976
Celý kapitalistický svet	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— VKŠ	80,6	78,8	71,2	73,4	72,9
— RK	19,4	21,2	28,8	26,6	27,1
Západná Európa	56,1	49,7	44,1	45,9	45,4
EHS	40,6	41,0	36,4	37,8	37,1
— Belgicko-Luxembursko	4,2	4,4	3,7	3,7	3,8
— NSR	12,6	13,3	12,0	11,7	11,7
— Veľká Británia	7,0	5,9	5,1	5,6	5,3
— Dánsko	1,2	1,2	1,0	1,1	1,0
— Írsko	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
— Taliansko	4,8	4,3	4,0	4,4	4,2
— Holandsko	4,2	4,7	4,3	4,5	4,8
— Francúzsko	6,5	7,0	6,1	6,7	6,4
USA	15,4	13,6	12,8	13,6	13,2
Japonsko	7,0	7,2	7,3	7,1	7,7

Prameň: Monthly Bulletin of Statistics, máj 1977; zostavené podľa Príloha MEiMO, 1977, č. 8, s. 57.

sa spoločná poľnohospodárska politika, pristúpilo sa k pokusom o koordináciu ekonomickej politiky na ďalších úsekoch. Priaznivá ekonomická konjunktúra v prvej polovici 60. rokov pomohla urýchliť integračný proces. Predpokladalo sa, že priaznivá ekonomická situácia bude ďalej pokračovať, a preto začiatkom 70. rokov sa v EHS prijal komplexný plán prechodu k hospodárskej a menovej únii členských krajín.

Avšak tento plán počas súčasnej krízy stroskotal ešte skôr, ako sa pristúpilo k jeho vážnej realizácii. Opäť sa dokázala opodstatnenosť marxistických záverov o tom, že imperialistická integrácia síce pomáha riešiť niektoré čiastkové protirečenia kapitalistického reprodukčného procesu, že však toto riešenie má len čiastočný, nie definitívny charakter, že k nemu často dochádza len za cenu vzniku iných protirečení. Veľmi výrazne sa teda prejavila skutočnosť, že imperialistická integrácia je proces uskutočňujúci sa v podmienkach antagonistických kapitalistických výrobných vzťahov a že tieto vzťahy trvale poznačujú jej priebeh. Záujmové protirečenia medzi jednotlivými národnými monopolistickými kapitálmi sa počas súčasnej krízy natoľko vyhrotili, že nielen brzdia ďalší rozvoj integrácie, ale v niektorých smeroch dochádza k odbúraniu tých spoločných integračných opatrení, ktoré sa v minulosti medzi členskými krajinami EHS prijali. Znovu sa začali zavádzať niektoré reštrikčné opatrenia v oblasti tovarových, kapitálových, migračných, menových a iných vzťahov medzi členskými krajinami EHS. Kríza v oblasti medzinárodných menových vzťahov kapitalistických krajín viedla prakticky k pádu spoločnej poľnohospodárskej politiky EHS, vychádzajúcej z predpokladu pevných menových väzieb medzi jednotlivými národnými menami. Medzi členskými krajinami EHS sa neobyčajne vyostřil vzájomný konkurenčný boj, nacionalizmus vo vzájomných vzťahoch začal prevládať nad spoločnými postupmi, nad hľadaním spoločného východiska z krízy.

Pre súčasnú situáciu v EHS je charakteristické, že spoločné postupy sa darí relatívne ľahšie presadzovať vo vzťahu EHS k vonkajšiemu svetu ako pri riešení interných otázok vývoja tohto integračného zoskupenia. Väčšia jednotnosť je neraz motivovaná úsilím riešiť vlastné problémy na úkor iných (tento prístup sa uplatňuje aj vo vzťahoch medzi jednotlivými členskými štátmi a, prirodzene, neposilňuje stabilitu EHS ako celku). Pomerom vo svetovom kapitalistickom hospodárstve to, pochopiteľne, príliš neprospieva. Obchodné vojny medzi EHS na jednej strane a USA a Japonskom na druhej strane (prenášajúce sa aj do oblasti politických vzťahov) to potvrdzujú veľmi výrazne. Rokovania medzi týmito hlavnými centrami imperialistického súperenia, pripravované na nadchádzajúce obdobie, iste budú patriť k najzložitejším úlohám, ktorých riešenie na EHS čaká.

S veľkými problémami sa v daných súvislostiach stretávajú vzťahy EHS s rozvojovými krajinami. EHS sa síce usiluje vystupovať navonok ako celok, ktorý má v porovnaní s inými imperialistickými štátmi väčšie pochopenie pre potreby rozvojových krajín v súvislosti s ich bojom za

T a b u l k a 3

Závislosť imperialistických centier súperenia od vonkajších zdrojov hlavných druhov surovín a energie roku 1976 (v % k celkovej spotrebe)

Surovina	USA	Krajiny EHS	Japonsko
Železo (ruda i kov)	21	75	100
alumínium (bauxity i kov)	91	75	100
chróm	89	98	98
kobalt	98	98	98
meď	15	76	90
olovo	15	85	73
horčík	98	99	88
nikel	71	100	100
čín	85	93	97
wolfram	59	100	100
zinok	59	70	74
ortuť	94	100	100
platina	99	100	100
titan	53	100	100
surová ropa	42	71	100
prírodný kaučuk	100	100	100

Prameň: International Report of the President. USA, March 1977; *Ekonomičeskoje položeniye kapitalističeskich i razvivajuščichsja stran.* Príloha MEIMO, 1977, č. 8, s. 11.

presadenie „nového medzinárodného ekonomického poriadku“. Táto skutočnosť sa premietla napr. do loméskej konvencie z roku 1975, ktorú EHS uzatvorilo so 46 krajinami Afriky, Karibskej oblasti a Tichého oceánu (roku 1977 k loméskej konvencii pristúpilo ďalších šesť rozvojových krajín), do tzv. euroarabského dialógu a pod. Komplexne však vzťahy EHS k rozvojovým krajinám zatiaľ nie sú vyriešené. Navyše je príliš zrejmé, kde sú hlavné príčiny toho, že EHS pristupuje k niektorým „ústupkom“ vo vzťahu k rozvojovým krajinám, neposkytovaným ostatne automaticky, ale pod tlakom rozvojových krajín a len v najnevyhnutnejšej miere. Predovšetkým väčšia závislosť EHS od vonkajších zdrojov (pozri tabuľku 3) núti toto integračné zoskupenie v podmienkach súčasnej surovínovej a energetickej krízy postupovať vo vzťahu k rozvojovým krajinám operatívnejšie a taktickejšie, ako to robia napr. Spojené štáty.

Ku komplexu problémov, pred ktorými EHS stojí, patrí aj usporiadanie vzťahov k socialistickým krajinám, ktoré diskriminačná politika EHS k vonkajšiemu svetu postihuje spomedzi nečlenských krajín v najväčšej miere. RVHP, integračná organizácia socialistických štátov a najdynamickejšia ekonomická sila dnešného sveta, a EHS popri sebe existujú už viac ako dvadsať rokov, a napriek tomu medzi nimi nejestvujú nijaké stále oficiálne kontakty, nijaké zásadné úpravy vzájomných vzťahov. Za takéto úpravy ťažko považovať napr. technické dohody, ktoré v 60. rokoch uzatvorilo s Poľskom, Bulharskom, Rumunskom a Maďarskom o pod-

mienkach predaja ich poľnohospodárskych výrobkov na trhoch EHS, poskytnutie tzv. všeobecných (generálnych) preferencií Kube a Rumunsku, resp. niektoré ďalšie čiastkové riešenia. Iniciatíva RVHP normalizovať vzájomné vzťahy na základe princípov rovnosti, vzájomnej výhodnosti a nezasahovania do vnútorných záležitostí zatiaľ nenašla u EHS konkrétnu pozitívnu odozvu, skôr sa z jeho strany neustále presadzujú tendencie získať v tejto súvislosti jednostranné výhody.

Bolo by však chybou nevidieť, že k hľadaniu východísk z krízovej situácie dochádza aj v súvislosti s vnútorným rozvojom EHS. Úsilie prekonať odstredivé tendencie, obnoviť narušený mechanizmus fungovania EHS, vyvolali niektoré opatrenia zamerané na posilnenie „politckej jednoty“ členských krajín; v jej nedostatočnosti buržoázia totiž neraz vidí hlavné príčiny súčasných negatívnych, dezintegrujúcich javov. Skutočné príčiny súčasných krízových javov v EHS, pravda, spočívajú v samej podstate kapitalistických výrobných vzťahov. Ich odstránenie predpokladá zmenu v samotných týchto vzťahoch. Hľadanie východísk z krízy buržoázia, prirodzene, neorientuje takto; odtiaľ vyplýva aj jeho bezperspektívnosť.

2. Hľadanie východísk v politickej integrácii

Obsah zmluvy, na základe ktorej EHS roku 1957 vzniklo, bol kompromisom medzi silami, ktoré presadzovali ekonomickú a politickú integráciu v rozsiahlom meradle, a silami, ktoré zastávali výrazné nacionalistické prístupy a stavali sa proti obmedzovaniu suverenity členských krajín⁴. V krízových 70. rokoch je pôsobenie týchto dvojakých síl veľmi zreteľné. Ako sme už konštatovali, v EHS sa výrazne začali presadzovať odstredivé tendencie. V mnohých smeroch vlády členských krajín uprednostnili samostatnú, vlastnú reakciu na krízové javy pred spoločným postupom. Za tejto situácie sa aktivizujú aj sily, ktoré sa usilujú usporiadať narušený mechanizmus fungovania EHS, vplývať na posilnenie „politckej jednoty“ členských krajín, a tak utvoriť lepšie predpoklady pre spoločné riešenie akútnych hospodárskych problémov.

Orientácia na riešenie politických problémov, problémov budúceho politického usporiadania EHS, nie je celkom nová. Už v minulosti sa mnohé z týchto problémov stali aktuálne vzhľadom na to, že rôzne ekonomické riešenia, ktoré sa počas existencie EHS prijali, nevyhnutne prinášali so sebou aj politické dôsledky, potrebu riešiť rôzne politické problémy. Toto riešenie sa však pod zámienkou, že k nemu ešte nedozreli podmienky

⁴ Tento kompromisný prístup sa prejavil v tom, že v EHS sa síce utvorili nadštátne orgány a inštitúcie, ich právomoc však bola — najmä v prvých rokoch existencie EHS — veľmi obmedzená. Za týchto podmienok, prirodzene, nemohlo dôjsť ani k formulácii perspektív politického vývoja EHS, aj keď myšlienky na utvorenie akýchsi „Spojených štátov európskych“ sa objavovali.

{v skutočnosti pre odlišné postoje jednotlivých členských krajín, ktoré sa nepodarilo ujednotiť), odsúvalo do budúcnosti. Krízové javy v ostatných rokoch a s nimi spojené dôsledky však potrebu prijať konkrétne opatrenia v tejto oblasti urýchlili.

Úsilie o politické riešenie sa prejavilo predovšetkým v troch smeroch.

Po prvé, keď sa ukázalo, že v podmienkach rozsiahlych a hlbokých krízových javov sa prakticky úplne ochromila činnosť vedúcich orgánov Európskych spoločenstiev (Rady ministrov, Komisie, Európskeho parlamentu, Súdneho dvora), že tieto orgány nie sú schopné účinne reagovať na prehlbujúce sa hospodárske otrasy, vytvoril sa (1974) *nový orgán* — *Európska rada*, zložený z predsedov vlád členských krajín EHS, ktorý mal pomôcť toto ochromenie prekonať a prispieť k opätovnému rozvinutiu obmedzujúcej sa medzivládnej spolupráce medzi členskými krajinami. Európska rada sa schádza trikrát do roka (jej vytvorenie nahradilo predošlé nepravidelne uskutočňované „summity“) a má za úlohu riešiť najdôležitejšie politické otázky, o ktorých nebolo možné dosiahnuť nijaké rozhodnutia na pôde existujúcich orgánov. Okrem vytvorenia Európskej rady, významnejším zásahom do inštitucionálneho mechanizmu EHS bolo aj *opustenie princípu jednomyselnosti* pri rozhodovaní o mnohých otázkach v Rade ministrov. Uvedené opatrenia zatiaľ nemali širší dosah a účinok; niektoré prijaté opatrenia, ako napr. zavedenie „európskeho pasu“, od roku 1978 majú len čiastkový charakter.

Po druhé, Rada ministrov rozhodla (1976) o *zavedení všeobecných priamych volieb do Európskeho parlamentu*. Ich termín sa určil na rok 1978.⁵ Pristúpilo sa teda k riešeniu otázky, o ktorej sa hovorilo už v Rímskych zmluvách,⁶ avšak jej realizácia sa neustále odsúvala. Oficiálne

⁵ Parlament sa volí na obdobie piatich rokov. (Pripustilo sa, aby členská krajina, ktorá by priame voľby nemohla zabezpečiť v určenom termíne, mohla určiť svojich zástupcov spomedzi poslancov národných parlamentov.) Zo 410 poslancekých miest Belgicko obsadzuje 24, Dánsko 16, NSR, Francúzsko, Veľká Británia a Taliansko po 81, Írsko 15, Luxembursko 6 a Holandsko 25. „Vláda NSR vyhlásila, že dohoda o priamych voľbách sa vzťahuje aj na územie Berlína (rozumie Západného Berlína — D. Š.); jeho poslanceká snemovňa zvolí poslancov na tie poslanceké kreslá v nemeckej (rozumie západonemeckej — D. Š.) delegácii, ktoré sa vyčlenili pre Berlín.“ (European Community, Londýn, 1976, č. 8, s. 4.) Ako vidieť, vláda NSR — v rozpore s platnými medzinárodnými dohodami — opäť pristupuje ku kroku, ktorý v duchu studenej vojny pozerá na Západný Berlín ako na súčasť NSR. Pokračuje tak v politike, ktorú uplatnila už pri uzatváraní Rímskych zmlúv. Ich súčasťou je aj *Deklarácia vlády NSR týkajúca sa uplatnenia zmlúv voči Berlínu*, v ktorej „vláda NSR si vyhradzuje právo vyhlásiť... že zmluvy zakladajúce EHS... budú sa vzťahovať aj na územie Berlína“ (Citované podľa Treaty establishing..., s. 353). Navyše, citácia hovorí dokonca o celom Berlíne. V daných súvislostiach treba upozorniť aj na inú súčasť Rímskych zmlúv, na *Protokol týkajúci sa nemeckého vnútorného obchodu a s tým spätých problémov*, v ktorom sa hovorí, že „obchodná výmena medzi nemeckými územiai podliehajúcimi Ústave NSR a nemeckými územiai, ktoré jej nepodliehajú, je súčasťou nemeckého vnútorného (podčiarkol D. Š.) obchodu“ (citované podľa Treaty establishing..., s. 243). Neuznáva sa teda existencia dvoch suverénnych nemeckých štátov, presadzuje sa koncepcia jednotného Nemecka reprezentovaného, ako z podtextu citácie vyplýva, Nemeckou spolkovou republikou.

⁶ Pozri Treaty establishing..., s. 125–126.

zdôvodňovanie priamych volieb do Európskeho parlamentu, ktoré majú nahradiť doterajší systém nepriamych volieb (pri ňom sa poslanci do Európskeho parlamentu volili z poslancov národných parlamentov) zdôrazňuje potrebu „demokratizovať“ vedúce orgány Európskych spoločenstiev. Takéto vysvetlenie je pochopiteľne veľmi zjednodušené. Svedčí o tom doterajšia prax fungovania Európskeho parlamentu, ktorá plne odzrkadľovala vyhranený sociálno-politický a ekonomický profil Európskych spoločenstiev. Aj keď Európsky parlament bol doteraz v prevažnej miere diskusnou tribúnou bez závažnejších právomocí, na jeho pôde zástupcovia buržoáznych politických strán plne podporovali protidemokratickú, protisociálnu, neokolonialistickú a protikomunistickú politiku Európskych spoločenstiev. Viac ako desať rokov od založenia EHS sa zabráňovalo tomu, aby komunistické strany členských krajín mohli aj Európsky parlament využiť ako tribúnu vo svojom boji za záujmy a práva pracujúcich (zástupcovia Talianskej komunistickej strany sa do Európskeho parlamentu dostali až roku 1969, zástupcovia Francúzskej Komunistickej strany až roku 1973), a aj potom, keď sa tak stalo, ich diskriminácia na pôde Európskeho parlamentu pokračovala (napr. komunistickí poslanci nesmú byť na čele jednotlivých komisií Európskeho parlamentu).

Skutočnosť, že práve v súčasnosti došlo k presadeniu systému priamych volieb do Európskeho parlamentu, spolu so spôsobom, akým sa to stalo, a ako sa má tento krok realizovať, nenasvedčuje úsiliu vedúcich síl Európskych spoločenstiev po demokratizácii tohto orgánu. Ide skôr o to, že monopolistická buržoázia členských krajín hľadá nové cesty, ako upevniť svoje otrásené triedne postavenie, ako kompenzovať rastúcu silu komunistických strán a ostatných ľavicových síl vo svojich štátoch. Ide teda o úsilie urýchliť politickú integráciu, preniesť rozhodovanie o závažných otázkach, o ktorých zatiaľ rozhodovali národné parlamenty, na nadnárodný orgán, ktorý by spôsobom svojho konštituovania (nedemokratický spôsob vytvárania volebných obvodov, povolenie výnimky z priameho charakteru volieb a pod.) a rozhodovania umožnil buržoázii lepšie čeliť tlaku pracujúcich, presadzujúcemu sa na pôde národných parlamentov. Buržoázia siaha k tomuto kroku aj za cenu obmedzovania národnej zvrchovanosti členských krajín, za cenu vytvorenia nového priestoru pre zástancov buržoáznej koncepcie „europanstva“; za ňou sa často skrývajú ciele najreakčnejších, najagresívnejších kruhov finančného kapitálu, ktoré takto dostávajú nové možnosti pre presadzovanie svojich zámerov za rámcom vlastných štátov. Pravda, boj o charakter budúceho Európskeho parlamentu sa ešte neskončil. Treba počítať s úsilím protimonopolistických síl presadiť skutočnú demokratizáciu tohto orgánu s tým, že aj v tábore samotnej buržoázie sa tendencie k nadštátnosti stretávajú so silnými protitendenciami smerujúcimi k posilňovaniu národnej identity, že mnohé konkrétne záujmy národných skupín monopolistickej buržoázie sa neustále stretávajú s nadštátnymi, nadnárod-

nými konštrukciami atď. [aj keď tieto konštrukcie majú často len umelý, formálny charakter].

Po tretie, na základe iniciatívy parížskeho summitu predsedov vlád členských krajín Európskych spoločenstiev (1972) sa rozhodlo o *prechode členských krajín k tzv. Európskej únii*. Podľa súčasných predstáv by Európska únia mala obsiahnuť a upevniť všetky vzťahy medzi členskými krajinami, teda nielen vzťahy ekonomické, ako ich zahŕňal projekt ekonomickej a menovej únie, ale aj vzťahy politické a vojenské. Termín realizácie tohto cieľa (teda zavŕšenie ekonomickej integrácie politickou integráciou) bol pôvodne daný rokom 1980. Tento nereálne krátky termín (triezvejšie názory považovali tento cieľ za uskutočniteľný v priebehu 2—3 generácií) sa určil predovšetkým pod dojemom úspešného zavŕšenia rokovaní o vstupe Veľkej Británie do Európskych spoločenstiev. Vypracovaním konkrétneho návrhu na podobu Európskej únie bol poverený belgický ministerský predseda *Leo Tindemans* (1974), ktorý tento návrh predložil v podobe komplexnej správy roku 1975.

Prvá kapitola Tindemansovej správy sa nazýva *Európa vo svete*. Autor sa v nej zaoberá otázkami vzťahu Európskych spoločenstiev k iným krajinám. Potrebu spoločnej zahraničnej politiky voči nim zdôvodňuje takto: „Všetci sme si vedomí straty vplyvu našich krajín na svetovej udalosti a rastúcej zraniteľnosti nášho spôsobu života. Predkladám návrhy, ktoré by Európe (t. j. Západnej Európe — D. Š.) umožnili vypracovať politiku založenú na väčšej solidarite v rôznych oblastiach vonkajších vzťahov, vrátane bezpečnosti, s tým cieľom, aby Európa (t. j. Západná Európa — D. Š.) nadobudla v medzinárodných vzťahoch lepšie pozície.“⁷

Vychádza z nedostatočnosti existujúceho systému zahranično-politických konzultácií a navrhuje posilňovať prvky politickej a vojenskopolitickej integrácie v Európskych spoločenstvách, prechod k spoločnej zahraničnej politike. Autor týchto návrhov si je vedomý, že úsilia podobného druhu majú v samotnom EHS silných odporcov (najmä vo Veľkej Británii a Francúzsku), a preto počíta s prechodom k väčšinovému spôsobu rozhodovania. Tento predpoklad je však nielen málo reálny, ale vo svojich dôsledkoch aj nebezpečný. Premena EHS na vojenskopolitický blok by za daných podmienok mohla vytvoriť možnosť, aby sa na jeho čelo dostali agresívne imperialistické sily, ktoré by pod heslom spoločnej obrannej politiky mohli do vojnových dobrodružstiev dostať všetky členské krajiny. Vývoj v tomto smere by bol prirodzene v rozpore s pozitívnymi vývojovými tendenciami na európskom kontinente, zvýraznenými Konferenciou o bezpečnosti a spolupráci v Európe. Európska únia by sa stala akýmsi západoeurópskym doplnkom Severoatlantického paktu.

⁷ Community Report, Dublin, 1976, č. 2, s. 3.

Druhá kapitola Tindemansovej správy, nazvaná *Ekonomická a sociálna politika*, zaoberá sa otázkami vnútorného vývoja a zdôrazňuje potrebu vybudovať ekonomickú a menovú úniu ako súčasť Európskej únie. „Európska únia nebude úplná, ak neponúkne v ekonomickej a sociálnej oblasti koncepciu postindustriálnej spoločnosti rešpektujúcej základné hodnoty našej spoločnosti a uvádzajúcej do súladu práva jednotlivcov s právami rôznych sociálnych skupín“,⁸ hovorí autor. Toto konštatovanie v podstate sleduje cieľ spoločným úsilím v oblasti priemyslu, poľnohospodárstva, energetiky, výskumu, sociálnej a regionálnej udržať spoločensko-ekonomický status quo v členských krajinách. Prakticky len opakuje neúspešné návrhy na vybudovanie ekonomickej a menovej únie v EHS, schválené v predchádzajúcom období. Novým prvkom je „koncepcia dvoch rýchlostí“, ktorými sa tento cieľ má dosiahnuť. Ekonomicky silnejšie krajiny majú podľa nej urýchliť rozvoj integrácie, nečakať na ekonomicky slabšie krajiny. Tento návrh teda fakticky chce uzákoniť využitie ekonomickej prevahy niektorých členských krajín, povýšiť ich na vodcov integračného procesu, zaviesť medzi nimi hierarchiu, ktorá by v konečných dôsledkoch musela znamenať rozštiepenie EHS na dva celky. Nie div, že tieto návrhy sa už krátko po ich zverejnení stretli s negatívnou odozvou.

Tretia kapitola Tindemansovej správy nesie názov *Európa pre občanov*. Jej zaradenie nepochybne odzrkadľuje skutočnosť, že opatrenia navrhované v prvých dvoch kapitolách prinášajú úžitok predovšetkým monopolistickej buržoázii (najmä v najmocnejších členských krajinách) a neobsahujú pozitívne momenty, pokiaľ ide o ich vplyv na prostých obyvateľov členských krajín. Preto sa tu v úsilí získať pre Európsku úniu podporu širokých vrstiev obyvateľstva vyslovujú sociálne demagogické myšlienky o „ľudských dimenziách“ Európskej únie, o jej zodpovednosti za ochranu práv, ktoré nemožno zabezpečiť v rámci jednotlivých štátov, o ochrane spotrebiteľa, ochrane prírodného prostredia a pod. Nič sa nehovorí o tom, ako tieto práva zabezpečiť, aby aj naďalej nezostali iluzórne ako počas doterajšej existencie EHS.

Napokon štvrtá časť Tindemansovej správy, nazvaná *Posilnenie inštitúcií*, hovorí o niektorých návrhoch na úpravu existujúceho inštitucionálneho mechanizmu, ktorý považuje za príliš slabý na to, aby zabezpečil potrebnú dynamiku integračného procesu; zásadné zmeny však nenavr-

⁸ Community Report, Dublin, 1976, č. 2, s. 3.

⁹ Reakcie na jej obsah odzrkadľujú aj protikladný charakter síl pôsobiacich v Európskych spoločnostiach. Jej hodnotenie je nanajvýš pestré: jedni ju hodnotia ako „vynikajúce dielo“, iní ako „bezcný dokument“. Jej autor sa v niektorých hodnoteniach oceňuje pre „svoj pragmatický a realistický prístup k problémom Európy“, kým v iných sa charakterizuje ako človek s „nedostatkom prezieravosti“ (bližšie pozri Community Report, Dublin, 1976, č. 2, s. 6).

huje. Je to odzrkadlením silnej opozície proti úsiliu podstatne zmeniť inštitucionálnu štruktúru EHS, premeniť existujúce orgány na orgány federálneho typu, ktoré by sa stali základom „Spojených štátov (západo) európskych“.

Tindemansova správa,⁹ ktorú neskoršie rozpracovala Komisia Európskych spoločenstiev, svojím obsahom odráža súčasné vyostrenie vnútorných protirečení v Európskych spoločenstvách i protirečení medzi Európskymi spoločenstvami a vonkajším svetom. Tieto protirečenia objektívne formujú vzťah jednotlivých subjektov imperialistickej integrácie k integračnému procesu. Protirečenia trvajú, krízové javy sa ďalej rozvíjajú. Preto v najbližšej budúcnosti ťažko možno predpokladať, že sa podarí realizovať úsilie o prekonanie súčasnej stagnácie integračného procesu v Európskych spoločenstvách, a to napriek existencii spomínaných a vypracovaniu ďalších dokumentov orientovaných v podobnom smere. Do popredia sa skôr dostávajú otázky, ktoré bezprostredne ohrozujú pozície západoeurópskeho imperialismu (nezamestnanosť, inflácia, prehľbovanie regionálnych rozdielov a pod.), problémy uchovania toho, čo sa zatiaľ pri integračnom prepojení členských krajín dosiahlo. „V niekoľkých posledných rokoch“, hovorí napr. francúzsky prezident Valéry Giscard d'Estaing, „postihli náš kontinent (rozumej Západnú Európu — D. Š.) dôsledky najdlhšej a najhlbšej svetovej hospodárskej krízy (rozumej krízy, ktorá postihla *kapitalistický* svet — D. Š.) za posledné polstoročie. Každá z našich krajín pocítila v rôznej miere jej vplyv — pravdepodobne pre svoju novosť a zraniteľnosť — kríza najskôr podlomila mašinériu solidarity Spoločenstva. Nezostáva nič iné, ako si to priznať so zreteľom na čiastočnú dezintegráciu menovej refazy, eróziu poľnohospodárskej politiky a obnovu protekcionárskych tendencií... Našou povinnosťou je udržať výdobytky Spoločenstva. Vzťahuje sa to na obchodnú oblasť: všetci sa musíme zdržať prijímania akýchkoľvek protekcionárskych opatrení, ktoré by bránili voľnému pohybu tovaru. Vzťahuje sa to na spoločnú poľnohospodársku politiku: musíme hľadať cesty, ako obnoviť jednotu, pokiaľ ide o európsky poľnohospodársky trh, a to napriek rozdielnostiam v našich menách. V krátkosti, nemôžeme dúfať, že uskutočníme svoje veľké ambície, ak sa ukáže, že nie sme schopní udržať to, čo sme už dosiahli... Druhou prioritou v našej činnosti je dostať sa dopredu prijatím spoločnej politiky v rôznych špecifických oblastiach, ktoré vystupujú pre život našich krajín ako základné. Ide o také oblasti, ako je energetika, rybárstvo, doprava, technologicky vysoko progresívne odvetvia, ochrana životného prostredia, harmonizácia dane z pridanej hodnoty... Napokon, v centre našej pozornosti musí stáť uskutočnenie hospodárskej a menovej únie. Bezprostredné ťažkosti a problémy vyvolané rozšírením Spoločenstva spôsobili, že došlo k prerušeniu pokroku v tomto smere. Neviedlo nás to však k tomu, aby sme sa tohto projektu

vzdali. Hospodárska a menová únia je nevyhnutným štádiom na ceste k Európskej únii.¹⁰

V podobnom duchu hovoril v súvislosti s 20. výročím založenia EHS bývalý západonemecký kancelár Willy Brandt, reprezentujúci tie sily, ktoré majú záujem o čo najvšestrannejšiu integráciu krajín Európskych spoločenstiev: „Dokázali sme vybudovať colnú úniu, formulovať niektoré oblasti spoločnej politiky — najmä v poľnohospodárstve — a rozvinúť koordinujúce procedúry pre hlavné ekonomické sektory. To je povzbudzujúci začiatok zahraničnej politiky. Súčasne by som chcel zdôrazniť, že napriek všetkým nedostatkom, ktoré sa prejavili, Spoločenstvo pomohlo členským štátom prežiť svetovú hospodársku krízu bez katastrofy. Navyše sa ukázalo, ako je dôležité, že Deviatka venovala osobitnú pozornosť vytváraniu plodných vzťahov medzi Európou a jej partnermi vo svete, nevynímajúc tretí svet... Dnes, v období, ktoré priam nepriaspieva k rýchlejšiemu pokroku v európskej unifikácii, mali by sme sa sústrediť predovšetkým na zachovanie toho, čo sme už dosiahli, a na to, aby sme maximálne využili osvedčené spôsoby kooperácie. To pomôže prekonať v našich členských krajinách sociálne a politické ťažosti vyplývajúce zo zmenených vonkajších podmienok... Pravda, úsilie rozvíjať Spoločenstvo musí pokračovať; nám na myslí Európsku úniu... Konečným cieľom sú stále «Spojené štáty európske», aj keď tento cieľ sa dá dosiahnuť len na konci nezávislého a paradoxného procesu, ktorý zohľadňuje národné a regionálne reality vytvorené v priebehu histórie v našej časti sveta... Som si vedomý, že to sa dá dosiahnuť len trpezlivým, postupným úsilím, vychádzajúc z tlakov reality. Zbožné želania a teatrálné lamentácie nás neprivedú nikam.“¹¹

Ako vidieť, tlak súčasných nepriaznivých realít je natoľko silný, že aj sily, ktoré majú osobitný záujem na prehlbovaní imperialistického integračného procesu, zdôrazňujú problémy prítomnosti pred ilúziami budúcnosti. Z hľadiska týchto skutočností projekt Európskej únie vystupuje ako projekt sledujúci predovšetkým cieľ povzbudiť krízou otrásené sebedôverie síl, ktoré stoja za západoeurópskym integračným procesom, načrtnúť nové perspektívy, aj keď — ako skutočnosť ukazuje — ide o perspektívy viac ako vzdialené.¹² Za sériou deklarácií všeobecného charakteru (prijatých v ostatných rokoch) o užitočnosti rozvoja ďalšej spolupráce medzi členmi Európskych spoločenstiev nenasledovali nijaké konkrétnejšie praktické kroky a hmatateľnejšie výsledky. To potvrdzuje aj

¹⁰ European Community, Washington, 1977, č. 200, s. 31.

¹¹ European Community, Washington, 1977, č. 200, s. 30.

¹² „Európska únia je niečo ako raj. Všetci z nás sa tam chcú dostať. Nikto z nás nevie, ako vyzerá. A nikto z nás nevie, ako sa tam dostať. Vieme len, že je to mimoriadne ťažké“. [Citované podľa European Community, Londýn, 1976, č. 8, s. 5 — Sir Oliver Wright, veľvyslanec Veľkej Británie v NSR.]

prakticky nulový efekt početných rokování o Európskej únii, ktoré nasledovali po uverejnení Tindemansovho dokumentu. Dosiiahnuté výsledky nijako nemožno hodnotiť ako východisko zo súčasných problémov, protirečení a krízových otrasov hlavného západoeurópskeho integračného zoskupenia. „Európska únia do roku 1980 — tento cieľ, vytýčený roku 1972 parížskym summitom, sa nikdy nestal ničím viac než prázdny heslom.“¹³

Napriek pokusom buržoázie členských krajín EHS obnoviť dynamiku integračného procesu, toto integračné zoskupenie pretrváva v stave hlbokej stagnácie. Čím viac sa tento stav predlžuje, tým viac hrozí nebezpečenstvo, že po mnohých existujúcich kolektívnych štátnomonopolistických regulačných opatreniach dôjde k návratu k národnému intervencionizmu a protekcionizmu. Teoretické koncepcie, na základe ktorých EHS vzniklo, dostávajú sa do konfliktu s praxou integračného procesu, ukazuje sa malá efektívnosť spôsobu, akým sa regionálny hospodársky komplex v EHS utvára. Aj keď integračný proces — vzhľadom na objektívne ekonomické a politické faktory, ktoré stoja v jeho pozadí — i v budúcnosti sa nepochybne bude ďalej rozvíjať, tento rozvoj bude nevyhnutne poznačený tými črtami, ktoré sa v takej zreteľnej podobe prejavili v súčasných krízových podmienkach.

КРИЗИСНАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ЭЭС И НЕУСПЕШНЫЕ ПОПЫТКИ ЕЕ ПЕРЕОДОЛЕНИЯ СО СТОРОНЫ БУРЖУАЗИИ

ШИБЛ, Драгош

Автор в своей статье конфронтирует цели Европейского экономического сообщества намеченные при его основании двадцать лет тому назад с кризисной реальностью этой интеграционной группировки в первой половине 70-тых годов. Интеграционные мероприятия в ЭЭС в прошлом периоде создали новое пространство для экспансии монопольного капитала стран-членов ЭЭС, но уже вследствие своего классового характера не смогли превратить в действительность формуляции основополагающих документов об «экономическом и социальном прогрессе», «постоянном улучшении условий жизни и труда» и «полной занятости» и т. д. Напрасными оказались и сегодняшние усилия буржуазии переодолеть кризисные явления в экономической области с помощью некоторых политических мероприятий: в этой связи автор более обширно занимается проектом перехода стран-членов ЭЭС к так наз. Европейской унии и подвергает его критическому анализу.

¹³ Community Report, Dublin, 1977, č. 4, s. 1.

CRISIS DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN ECONOMIC COMMUNITY AND
UNSUCCESSFUL EFFORTS OF BOURGEOISIE FOR ITS OVERCOMING

ŠÍBL, Drahoš

The author of this article confronts goals set before the European Economic Community, when it was established twenty years ago, with a crisis reality of this integrational arrangement in the first half of the seventies. Integrational measures in the European Economic Community in the past period have created a space for an expansion of monopoly capital in member countries, however, already in regard to their class character, they could not fill up with the reality formulations of founding documents concerning the „economic and social progress“, „continuous improvement of life and labour conditions“, „full employment“, etc. Current efforts of bourgeoisie for overcoming the crisis phenomena in the economic area by certain political measures also fall flat. In this connection the author in details considers the project of member countries of the European Economic Community to so called European Union and he presents its critical analysis.

Na okraj prvej ekonomickej správy prezidenta Jamesa Cartera

BACHÁR, Vladislav

Zákon o zamestnanosti z roku 1946 vyžaduje, aby prezident Spojených štátov začiatkom každého roku informoval Kongres o stave národného hospodárstva a o opatreniach hospodárskej politiky, ktoré vláda bude presadzovať. Zákon zároveň zaväzuje prezidenta, aby sledoval politiku ekonomického rastu a tzv. plnej zamestnanosti.¹ Teda ciele, ktoré v období zostrujúceho sa triedneho a ideologického boja sú primárne z hľadiska existencie kapitalizmu.

Odstupujúci prezident G. Ford v správe, ktorú predniesol 18. januára 1977, okrem iného povedal: „V uplynulom roku sme zaznamenali obrat vo vývoji národného hospodárstva. Napriek tomu, že sa musí ešte veľa urobiť, podarilo sa nám vybudovať solídne základy, ktoré zabezpečia rast národného hospodárstva v roku 1977 a v ďalších rokoch.“² Pri tej istej príležitosti zdôraznil, že sa podarilo zvýšiť tempo rastu národného hospodárstva, výrobu, zamestnanosť, dôchodky a spotrebu obyvateľstva. Za najvýraznejší úspech považoval spomalenie tempa inflačného rastu cien.

Aká je ale skutočnosť? Prezidentov optimizmus sa stratil v realite krízovej situácie. G. Ford priznal, že krízové procesy v 70. rokoch sa svojím rozsahom a dopadom dajú porovnať len s krízou tridsiatych rokov. V pozadí tohto konštatovania sa prejavuje úsilie zvýrazniť zásluhu odstupujúcej vlády na „ozdravení“ americkej ekonomiky. Naznačuje sa, že nová vláda bude žať úspechy z opatrení Fordovej vlády. Preto Ford novonastupujúcej vláde odporúčal, aby uskutočňovala umiernenú fiškálnu a peňažnú politiku, stimulovala obnovu a rozvoj súkromného sektora.

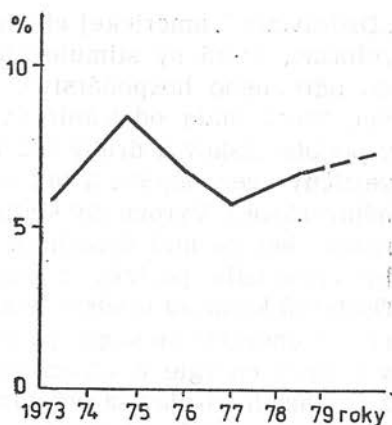
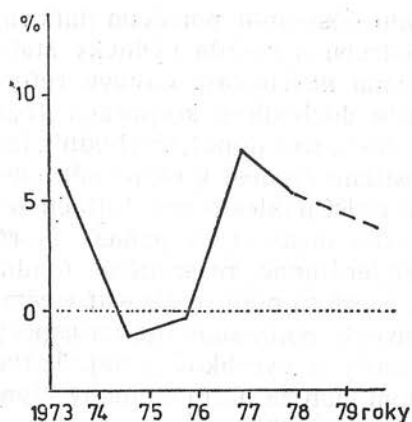
¹ V bezprostrednom povojnovom období sa plná zamestnanosť stotožňovala s trojpercentnou nezamestnanosťou. Dlhotrvajúce krízové procesy, inflácia a prudko rastúca nezamestnanosť spôsobili, že dnes sa plná zamestnanosť spája s päť až šesť percentnou nezamestnanosťou. Vysoké populačné prírastky a vedecko-technická revolúcia zvýšili vraj prirodzenú mieru nezamestnanosti.

² Economic Report of the President. Transmitted to the Congress. January 1977, s. 3.

„Ozdravenie“ americkej ekonomiky sa malo dosiahnuť pomocou daňovej reformy, ktorá by stimulovala osobnú spotrebu a znížila výdavky štátu do národného hospodárstva. Carterova vláda navrhovala daňovú reformu, ktorá mala odstrániť dvojité zdanenie dôchodkov korporácií (raz v podobe ziskov a druhý raz vo forme dôchodkovej dane), zvýhodniť investičný úver, odpisy, a tak podporiť investičnú činnosť v rámci súkromného sektora. Vyrovnaný štátny rozpočet a ďalší pokles tempa inflačného rastu cien sa mal dosiahnuť politikou ťažko dostupných peňazí, ktorá by obmedzila pôžičky z prostriedkov Federálneho rezervného fondu. Osobitnú kapitolu predstavovali opatrenia, ktoré sa mali realizovať v rámci tzv. energetického programu. Tieto opatrenia boli zamerané na úspory v oblasti energie a ohraničenie dovozu nafty a výrobkov z nej. Ťažba z domácich zdrojov sa má garantovať rastom cien za naftu a zemný plyn.

Program v oblasti sociálnej politiky bol v roku 1977 určený základnými cieľmi hospodárskej politiky. Vláda sa zamerala na boj s infláciou a nezamestnanosťou a zníženie štátneho dlhu. Zdôraznila, že je potrebné obnoviť disciplínu rozpočtovej politiky a nerealizovať programy, ktoré by narušili rovnováhu štátneho rozpočtu a stimulovali inflačný rast cien. Zníženie daní malo kompenzovať prípadný pokles efektívneho dopytu spôsobený znížením štátnych výdavkov. Ide o ucelený komplex hospodársko-politických opatrení, pomocou ktorých Carterova vláda chce dosiahnuť vyrovnaný štátny rozpočet v roku 1981. Avšak doterajšia prax v oblasti rozpočtovej politiky sponchyňuje reálnosť takto určeného cieľa. Návrh rozpočtu na fiškálny rok 1978/1979 počíta s druhým najväčším deficitom štátneho rozpočtu v povojnovom období. Tento deficit nie je vyvolaný sociálnou politikou vlády, ako sa to niektorí americkí ekonómi usilujú dokázať, ale prudko rastúcimi vojnovými výdavkami, ktoré majú dosiahnuť výšku 128,4 mld dolárov. Inými slovami, do rozpočtovej politiky neboli zahrnuté dodatočné výdavky v oblasti sociálnej starostlivosti, školstva a zdravotníctva, ktoré mali zabezpečiť rast životnej úrovne širokých vrstiev obyvateľstva. Táto skutočnosť zvýraznila deklaratívny charakter ekonomickej správy a programu v oblasti hospodárskej politiky na roky 1978 a 1979. Súčasne sa ukázalo, že program sleduje vzájomne sa vylučujúce ciele hospodárskej politiky. Podrobná analýza vývoja vyspelých kapitalistických krajín v povojnovom období dokazuje, že politika plnej zamestnanosti a ekonomického rastu nie je mysliteľná bez rastúceho deficitu štátneho rozpočtu a inflačného rastu cien.

Stály ekonomický rast, tzv. plná zamestnanosť, politika vyrovnaného štátneho rozpočtu a platobnej bilancie, ako aj stabilita cenovej hladiny predstavovali primárne ciele hospodárskej politiky, ktorú vyspelé kapitalistické krajiny deklarovali v povojnovom období. V skutočnosti sa ukázalo, že deficitné financovanie je základnou podmienkou nielen ekonomického rastu, ale aj inflačného vývoja v kapitalistických krajinách. Dnes musia vlády vo vyspelých kapitalistických krajinách riešiť neriešiteľnú situáciu. Rozhodnúť sa, či budú bojovať s infláciou, alebo s rastúcou ne-

Graf 1. Úhrnný spoločenský produkt za rok 1973/1978

Prameň: Statistical Abstract of the United States 1976, Newsweek, 1977, November 28, s. 26.

Graf 2. Tempo inflačného rastu cien v %

Prameň: Statistical Abstract of the United States 1976, Newsweek, 1977, November 28, s. 26.

zamestnanosťou. Ukazuje sa, že vyspelé kapitalistické krajiny zvolili politiku kompromisov — vyčkávaciu taktiku. Málo úspešné a proti pracujúcim zamerané deflačné opatrenia majú znížiť tempo inflačného rastu cien a zabezpečiť umiernený (4—5

Graf 3. Vývoj nezamestnanosti v %

States 1976, Newsweek, 1977, November 28, Prameň: Statistical Abstract of the United States 1976, Newsweek, 1977, November 28, s. 26.

percent) rast kapitalistickej ekonomiky. Takto určené ciele sa Carterovej vláde, ale ani vládám v ďalších kapitalistických krajinách nepodarilo dosiahnuť. Naopak, Spojené štáty, západoeurópske krajiny a Japonsko stoja na začiatku novej hospodárskej krízy. Túto skutočnosť priznávajú aj poprední americkí národohospodári. Sedemdesiat percent amerických ekonómov očakáva ďalší pokles tempa rastu americkej, západo-nemeckej a japonskej ekonomiky.³

³ Newsweek, November 28, 1977, s. 26 a 27.

Dokonca aj nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu P. Samuelson tvrdí, že vláda Spojených štátov nie je pripravená čeliť novej situácii. Svedčia o tom údaje o vývoji úhrnného spoločenského produktu, tempo inflačného rastu cien a nezamestnanosti v 70. rokoch.

Dnes je už zrejmé, že tempo rastu úhrnného spoločenského produktu nedosiahne v roku 1978 prezidentom sľúbených 5,5 percent. Vláda Spojených štátov bude mať čo robiť, aby tempo rastu nekleslo pod predpokladané 4 percentá a v roku 1979 nezaznamenal sa ešte výraznejší pokles. Cenová hladina sa bude vyvíjať podstatne iným spôsobom. Krízové procesy stavajú do popredia politiku ľahko dostupných peňazí, povedú k inflačnému rastu veľkoobchodných a maloobchodných cien. Svedčí o tom okrem iného skutočnosť, že prezident Carter neponechal vo funkcii A. Burnsa, predsedu Federálneho rezervného systému, ktorý presadzoval reštriktívnu peňažnú politiku. Odvolanie Burnsa sa hodnotí ako priznanie krachu doteraz uskutočňovanej protiinflačnej politiky a má osobné pozadie. Opatrenia, ktoré A. Burns presadzoval v oblasti peňažnej politiky, nezodpovedali predstavám novej vlády. Burnsom presadzovaná emisná politika sledovala tempo rastu úhrnného spoločenského produktu. Okrem toho, Burns staval do popredia protiinflačné opatrenia. Prezident Carter kladie zase dôraz na tvorbu nových pracovných príležitostí a pokles nezamestnanosti. J. Carter, na rozdiel od Burnsa, nepovažuje za prvoradý problém infláciu, ale nezamestnanosť. Výpočty amerických ekonómov ukazujú, že jedno percentná nezamestnanosť predstavuje ročnú stratu na hodnote vo výške 60 mld dolárov. Odvolanie A. Burnsa a menovanie doteraz neznámeho W. B. Millera znamená, že prezident bude využívať vo zvýšenej miere Federálny rezervný systém na realizáciu vládou navrhovaných opatrení v oblasti hospodárskej politiky. Tieto sa majú zamerať na opakované zníženie daní. Prostriedky získané znížením daní zvyšujú kúpyschopnosť obyvateľstva a pôsobia okamžite na rast spotreby a druhotne na rast investícií. Vyhovujú preto zámerom Carterovej vlády v rámci fiškálnej politiky. Zvýhodňujú zároveň majetné vrstvy obyvateľstva. Dane z investičnej činnosti klesajú, zatiaľ čo životné náklady rastú v dôsledku opatrení na úsporu v oblasti energetiky a palív a v systéme sociálneho zabezpečenia. V tejto súvislosti aj niektorí buržoázi ekonomí konštatujú, že k tomu, aby sa pomohlo chudobným, treba zvýhodniť bohatých.⁴ Nedávajú však odpoveď na otázku, prečo je potrebné stimulovať investičnú činnosť, keď 17 percent novovybudovaných výrobných kapacít je v priemysle nevyužitých? Sú to práve ladom ležiace kapacity, ktoré narušujú priamočiarosť vzťahu vo vývoji cien, miezd a zamestnanosti.

Politika ľahko dostupných peňazí povedie k všeobecnému rastu cien v roku 1978. Nereálny je aj predpoklad, že presuny vo výdavkovej časti

⁴ The Economists, December 24, 1977, s. 34.

štátneho rozpočtu udržia nezamestnanosť v rozpätí 6—7 percent. Dôslednejšie sa má postupovať aj v oblasti mzdovej politiky. Prezident ubezpečuje, že netreba kontrolovať vývoj miezd, avšak skutočnosť, že zdôraznil úlohu a význam fiškálnej politiky, spochybňuje jeho tvrdenia.

Mzdová politika odborových organizácií prekáža vládnúcim kruhom. Poprední národohospodári a politici sa usilujú preniesť zodpovednosť za inflačný rast cien a krízovú situáciu na činnosť odborových organizácií. Tvrdia, že nominálne mzdy rastú rýchlejším tempom, ako je tempo rastu produktivity práce a životných nákladov. Štatistické údaje vyvracajú tieto a im podobné tvrdenia. Napríklad údaje o kolektívnych zmluvách, ktoré sa uzavreli v minulom roku, ukazujú, že priemerný ročný rast nominálnych miezd nepresahuje 5 percent. Tento rast nekompenzuje pokles reálnych miezd, ktorý bol spôsobený inflačným rastom cien a životných nákladov (6—7 percent). Zároveň ukazuje, komu slúžia hospodársko-politické opatrenia federálnej vlády, ako aj vládnúca ideológia. Činnosť odborových organizácií sa zásluhou tejto ideológie stala v myslení priemerného Američana prvotným zdrojom inflačného vývoja americkej ekonomiky. Skutočným zdrojom inflačného rastu cien sú základné protirečenia kapitalistického systému, cenová politika monopolistických kooperácií a rastúce zásahy štátu do národného hospodárstva. Tieto protirečenia spôsobujú, že hospodárska politika má protirečivý a pragmatický charakter, že opatrenia, ktoré sa uskutočňovali v povojnovom období, pohybovali sa v úzko ohraničených hraniciach fiškálnej a peňažnej politiky. Týmto smerom je zameraný aj hospodársko-politický program Carterovej vlády na roky 1978 a 1979. Jednoznačná podpora súkromného sektora ide na úkor širokých vrstiev obyvateľstva, avšak nezaručuje, že vláde sa podarí zmierniť krízové procesy a dosiahnuť sľubovaný obrat vo vývoji americkej ekonomiky.

V oblasti zahraničnoobchodnej politiky sa dá očakávať, že vláda bude aj naďalej preferovať ochranárske opatrenia a orientovať sa na získanie nových trhov. Posilní sa zároveň vplyv vojnovopriemyselného komplexu na orientáciu vnútornej a zahraničnej politiky. Opatrenia, ktoré vláda prijala, naznačujú, že nepriaznivú hospodársku situáciu chce riešiť na úkor ostatných kapitalistických krajín a svojich partnerov, že tieto opatrenia povedú k zostreniu konkurenčného boja a protirečení, ktoré existujú medzi kapitalistickými krajinami.

Recenzie

ABALKIN, L. I.: **Hospodársky mechanizmus rozvinutej socialistickej spoločnosti**. Bratislava, Pravda 1976. 273 s.

Vedeckosť sa správne považuje za základný atribút riadenia socialistickej ekonomiky. Tento atribút nie je, prirodzene, spoločenským vlastníctvom výrobných prostriedkov, daný a priori. Vyplýva z hlbokého poznania podstaty sústavy socialistických výrobných vzťahov i podstatných, nevyhnutne reproduktívnych sa súvislostí medzi jej štrukturálnymi prvkami — teda z poznania sústavy objektívnych ekonomických zákonov a kategórií.

Pre skutočne vedecké riadenie ekonomiky, zabezpečujúce jej efektívny rozvoj, pre plné využitie všetkých tých potenciálnych možností rastu efektívnosti hospodárenia, ktoré objektívne poskytuje spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov, nemenej nevyhnutné je i hlboké poznanie a zvládnutie mechanizmu pôsobenia a využívania ekonomických zákonov socializmu.

Práve od hĺbky poznania rôznych foriem mechanizmu využívania ekonomických zákonov závisí výber a rozpracovanie najefektívnejších foriem a metód plánovitého riadenia a ekonomického stimulovania, ktoré vo vzájomnej jednote tvoria systém riadenia a fungovania socialistickej ekonomiky

— systém, ktorý sa v ostatnom období nazýva hospodárskym mechanizmom.

V súčasných podmienkach, keď sa vyčerpali extenzívne zdroje rozvoja, zdokonaľovanie hospodárskeho mechanizmu je jedným z rozhodujúcich predpokladov a nástrojov zvyšovania efektívnosti hospodárenia. Táto skutočnosť nepochybne zvýrazňuje aktuálnosť a nesmierny význam štúdia hospodárskeho mechanizmu socialistickej spoločnosti a možnosti jeho vedomého zdokonaľovania tak, aby zodpovedal stupňu rozvoja výrobných síl a výrobných vzťahov i cieľom vytýčeným socialistickou spoločnosťou.

Hoci nemožno povedať, že by sa ekonomická teória správala v ostatných 10–15 rokoch k problémom zdokonaľovania sústavy riadenia a fungovania socialistického národného hospodárstva — či hospodárskeho mechanizmu — macošsky, predsa len práca sovietskeho ekonóma L. I. Abalkina¹ je v mnohých smeroch priekopnícka. Predovšetkým v tom, že je vskutku prvým pokusom analyzovať hospodársky mechanizmus rozvinutej socialistickej spoločnosti *komplexne*.

L. I. Abalkin v úvode práce kladie si, ako píše, skromný cieľ: „... načrt-

¹ ABALKIN, L. I.: *Choziajstvennyj mehanizm razvitogo socialističeskogo obščestva*. Moskva, Mysl 1973. 263 s. Kniha vyšla v roku 1976 v slovenskom preklade.

nút okruh otázok, ktoré vchádzajú do problému hospodárskeho mechanizmu, a pokúsiť sa riešiť alebo vymedziť niektoré z nich“ (s. 8).

Kladom práce nie je iba to, že autorovi sa podarilo vytýčený cieľ splniť, ale i teoreticko-metodologický prístup a spôsob riešenia nastoleného problému. Abalkinova analýza hospodárskeho mechanizmu nie je analýzou spočívajúcou na nejakých abstraktných predpokladoch odtrhnutých (ako to niekedy býva) od reálnej ekonomickej skutočnosti, dôsledne ju rozvíja na podklade štúdiá a zovšeobecnenia e-álnych problémov vznikajúcich v procese formovania sa hospodárskeho mechanizmu v jednotlivých etapách historického vývoja socializmu. Takýto prístup umožňuje autorovi nielen charakterizovať podstatu hospodárskeho mechanizmu a jeho jednotlivých prvkov, ale aj (čo je nesmierne cenné) spojiť výsledky teoretickej analýzy a zovšeobecnení s návrhmi na zdokonalenie hospodárskeho mechanizmu.

Práca pozostáva z dvoch častí, ktoré sú rozvrhnuté do ôsmich kapitol. Prvá časť práce je venovaná objasňovaniu teoretických základov hospodárskeho mechanizmu, druhá štruktúre a zásadám fungovania hospodárskeho mechanizmu.

Osobitný význam v celej štruktúre práce má prvá kapitola *Hospodársky mechanizmus ako problém politickej ekonómie*. Autor v nej robí expozíciu problému, objasňuje miesto hospodárskeho mechanizmu v spoločenskom živote, skúma vzájomný vzťah medzi hospodárskym mechanizmom, vlastníkymi vzťahmi a výrobnými silami, ekonomickou základňou, nadstavbou a hospodárskou politikou. Je to rozsahom malá, ale šírkou záberu základných metodologických problémov politickej ekonómie nesmierne bohatá kapitola.

Hospodársky mechanizmus v najvše-

obecnejšej forme L. I. Abalkin charakterizuje ako „spôsob organizácie spoločenskej výroby s jemu vlastnými formami a metódami, ekonomickými stimulmi a právnymi normami“ (s. 13).

Podstatu, sociálno-ekonomický obsah hospodárskeho mechanizmu vyvodzuje z vlastníctva výrobných prostriedkov. To však neznamená, že hospodársky mechanizmus sa v rámci danej spoločnosti nemôže zdokonaľovať. Naopak, z predpokladu, že „zdokonaľovanie hospodárskeho mechanizmu spoločnosti vystupuje ako špecifická forma prispôsobovania sa výrobných vzťahov rastúcemu stupňu rozvoja výrobných síl“ (s. 16), nevyhnutne vyplýva záver, že i v rámci daného výrobného spôsobu sa hospodársky mechanizmus môže a musí pod vplyvom rozvoja výrobných síl a zospoločensťovania výroby zdokonaľovať bez toho, aby menil svoju podstatu.

Z takto chápanej podstaty hospodárskeho mechanizmu autor vyvodzuje i jeho funkciu. Vidí ju v tom, že „sprostredkúva nielen vzájomný vzťah medzi výrobnými silami a vlastníkymi vzťahmi, ale aj ich vzájomný vzťah s komplexom sociálno-politických faktorov (hospodárska politika a sociálno-psychológia)“ (s. 38).

Kľúčovým problémom bolo riešenie otázky, ako konkrétne funguje dialektika výrobných síl a výrobných vzťahov, teda ako a prostredníctvom ktorých elementov hospodársky mechanizmus toto fungovanie sprostredkúva.

L. I. Abalkin odmieta automatizmus fungovania tejto dialektickej väzby. Rozhodujúci článok, pomocou ktorého sa zmeny v úrovni rozvoja výrobných síl bezprostredne premietajú do pohybu výrobných vzťahov a naopak, pomocou ktorého jadro výrobných vzťahov — vlastníctvo — pôsobí v rozhodujúcej miere na rozvoj výrobných síl, nachádza v organizačno-ekonomických vzťahoch, t. j. vzťahoch obsluhujúcich

spoločenský pracovný proces, výmenu činnosti a riadenie výroby. Medzi kategórie odzrkadľujúce tieto vzťahy nachádzajúce sa na rozhraní medzi formami vlastníctva a výrobnými silami patria napr. organizácia práce, koncentrácia výroby, kooperácia a špecializácia, produktivita a efektívnosť, riadenie a regulovanie a pod.

Abalkinovo riešenie problému, spočívajúce vo vyčlenení dvoch osobitných článkov v sústave výrobných vzťahov (sociálno-ekonomických, t. j. vlastníctva a organizačno-ekonomických), narazilo na nesúhlas niektorých autorov. Tento nesúhlas sa opiera predovšetkým o argument, že organizačná forma výrobných vzťahov nemôže byť ich atribútom napríklad už aj preto, lebo každá organizácia v spoločnosti je produktom vedomej činnosti ľudí, a preto nemôže byť elementom výrobných vzťahov.²

Organizačno-ekonomické vzťahy, prirodzene, nemožno stotožňovať (a L. I. Abalkin to ani nerobí) s podstatou výrobných vzťahov. Ale neuznať, že spoločenský subjekt za socializmu môže pomocou zdokonaľovania takých javových foriem výrobných vzťahov, akými sú organizačno-ekonomické vzťahy, pôsobiť na „čisto“ objektívne výrobné vzťahy, znamená popierať aktívnu úlohu tohto subjektu pri revolučnej premene spoločnosti.

Práve L. I. Abalkinovo riešenie umožňuje pochopiť miesto a význam tvorivej aktivity spoločenských subjektov v rámci objektívnych spoločenských podmienok, osobitne dialektickú väzbu medzi objektívnymi ekonomickými zákonmi a cieľavedomou aktivitou ekonomických subjektov.

L. I. Abalkin neuznáva iba významnú úlohu subjektívneho faktora, ale všíma si aj celý rad momentov, ktoré síce nemajú bezprostredne economic-

ký charakter, ale zato vplývajú na jeho ekonomickú aktivitu. Majú preto aj „ekonomické parametre“ a nimi vplývajú na formovanie hospodárskeho mechanizmu, resp. týmito „ekonomickými parametrami“ vchádzajú bezprostredne do hospodárskeho mechanizmu.

Suma sumárum: hospodársky mechanizmus je zložitým, mnohvrstevným systémom pozostávajúcím z rôznych, organicky navzájom spätých prvkov. Medzi tieto prvky L. I. Abalkin zaraďuje:

1. formy organizácie spoločenskej výroby,
2. štruktúru a metódy riadenia hospodárstva,
3. formy ekonomických spojení v národnom hospodárstve,
4. ekonomické stimuly a nástroje pôsobenia na výrobu,
5. právne formy a metódy regulovania výroby,
6. sociálno-psychologické faktory pôsobenia na výrobu.

Centrom pozornosti ďalších kapitol prvej časti práce je analýza miesta hospodárskeho mechanizmu v sociálno-ekonomickej štruktúre spoločnosti i analýza jeho špecifických črt za socializmu.

Rozbor konkrétnych problémov hospodárskeho mechanizmu socialistickej spoločnosti sa opiera o analýzu ekonomického zriadenia socialistickej spoločnosti. Táto analýza, ktorá je zameraná na vystihnutie najvšeobecnejších črt socialistickej ekonomiky, spôsobu jej fungovania a foriem ekonomických vzťahov, je obsahom druhej kapitoly. Východiskovým bodom je analýza spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov.

Obsahom tretej kapitoly je skúmanie historického procesu formovania

² Porovnaj Voprosy ekonomiki 1975, č. 4, s. 139.

hospodárskeho mechanizmu socialistickej spoločnosti.

Autor v nej sleduje na jednej strane črty a znaky hospodárskeho mechanizmu, ktoré sú spoločné pre všetky doterajšie etapy rozvoja socializmu, a na druhej strane tie špecifické črty či zmeny jeho jednotlivých prvkov, ktoré sú v týchto etapách vyvolávané „neobyčajným dynamizmom výrobných síl, ako aj foriem ich spoločenskej organizácie“ (s. 77). Osobitnú pozornosť venuje analýze hospodárskej reformy, ktorú správne chápe ako proces utvárania hospodárskeho mechanizmu adekvátneho špecifickým črtám rozvinutého socializmu. V zdokonaľovaní foriem a metód hospodárenia vidí predpoklad plnšieho využitia predností socializmu.

Záverečná časť kapitoly je venovaná otázke o všeobecnom a osobitnom v hospodárskom mechanizme v rozličných socialistických krajinách

Touto treťou kapitolou L. I. Albakin završuje skúmanie podstaty hospodárskeho mechanizmu a procesu jeho utvárania v socialistickej spoločnosti.

V druhej časti práce skúma, ako funguje a zdokonaľuje sa tento už sformovaný hospodársky mechanizmus; aká je jeho štruktúra a zásady jeho fungovania v podmienkach rozvinutej socialistickej spoločnosti.

V rámci socialistickej ekonomiky vyčleňuje dve navzájom spojené, jednotné, ale relatívne samostatné úrovne — národné hospodárstvo a výrobný podnik ako jeho základný článok — ktorým zodpovedajú špecifické formy a metódy hospodárenia. Nepopiera síce aj iné úrovne socialistickej ekonomiky, ale práve vo vyčlenení národného hospodárstva ako celku a výrobného podniku ako relatívne samostatného článku oprávnené vidí „hlavnú a rozhodujúcu charakteristiku osobitostí socialistickej ekonomiky a historicky dosiahnutého stupňa zospo-

ločenšenia výroby. Zahrnutie iných úrovní ako rovnocenných, stiera túto rozhodujúcu osobitosť“ (s. 116).

V súlade s týmto členením v ďalších kapitolách analyzuje fungovanie a zdokonaľovanie globálneho mechanizmu celého národného hospodárstva a lokálneho mechanizmu zahrňujúceho relatívne samostatný základný článok socialistickej ekonomiky.

Analýzu foriem a metód riadenia zodpovedajúcu týmto dvom úrovniám národného hospodárstva (plánovania národného hospodárstva a hospodárskeho riadenia) spája s konkrétnymi návrhmi na zdokonaľovanie fungovania hospodárskeho mechanizmu.

V šiestej kapitole objasňuje osobitosti mechanizmu medzinárodnej ekonomickej spolupráce a jeho súvislosť s vnútorným hospodárskym mechanizmom.

Posledným v rámci rôznych aspektov skúmania hospodárskeho mechanizmu je analýza jeho právnych a sociálno-psychologických aspektov.

V záverečnej kapitole formuluje zásady fungovania a zdokonaľovania hospodárskeho mechanizmu. (Zásada adekvátnosti, komplexnosti, adaptácie a kompetentnosti.) L. I. Albakin taktom nielen naplňa požiadavku komplexného skúmania hospodárskeho mechanizmu, ale vo všeobecnosti formuluje i vzájomný vzťah jeho jednotlivých prvkov. Vyjadruje to v „zásade komplexnosti“: „Efektívnosť každého prvku hospodárskeho mechanizmu vzrastá, keď je zahrnutý do sústavy opatrení, a naopak, prudko sa znižuje, keď sa uplatňuje nekomplexne“ (s. 258—259).

Záverom iba toľko: bolo by možné namietat, či autor postihol všetky prvky hospodárskeho mechanizmu, či dostatočne charakterizoval vzájomné pôsobenie jednotlivých elementov hospodárskeho mechanizmu v procese jeho fungovania, problémy späté s kon-

krátnym využívaním takých konkrétnych hospodárskych foriem, akými sú cena, ekonomické stimuly, normatívy, finančné nástroje ap.

Napriek tomu hodnota práce L. I. Abalkina je nepochybne veľká. Podarilo sa mu určiť podstatné, všeobecné stránky a špecifiku hospodárskeho mechanizmu rozvinutej socialistickej

spoločnosti, t. j. vysvetliť jeho cieľovú a ontologickú charakteristiku.

Originálny prístup autora k riešeniu nastoleného problému i nové teoretické závery a zovšeobecnenia si určite zaslúžia veľkú pozornosť aj širokého československého teoretického ekonomického frontu.

Jozef Sokira

BAVLNKA, Josef: **Úloha a postavení výrobních hospodářských jednotek.** Praha, Academia 1977. 141 s.

Jedným z najzávažnejších problémov našej ekonomickej teórie, ale v plnej miere aj praxe, je otázka úloh a postavenia VHJ. Hoci ho nemožno považovať za nový problém vzhľadom na takmer dvadsaťročnú existenciu výrobo-hospodárskych jednotiek, predsa v súčasnom období vystupujú nové aspekty v jeho teoretickom posudzovaní a v praktickej interpretácii. Z tohto hľadiska nemožno pochybovať o účelnosti vydania recenzovanej knihy J. Bavlňku.

I keď je evidentné, že na jednej strane je problematika VHJ veľmi frekvencovaná v ekonomickej literatúre každého druhu, možno povedať, na druhej strane, že monografické štúdie tohto zamerania prakticky chýbajú. Pravda, to je podmienené aj zložitou problematikou a neustálymi konfrontáciami tak v teórii, ako aj v praxi. Uvedené skutočnosti stavajú autora do veľmi ťažkej situácie. To vyžaduje nie zhovievavosť pri posudzovaní práce, ale skôr uvedenie si už naznačených okolností.

Celkový zámer práce — formulovaný autorom — je čiastočne neujasnený. V úvode sa konštatuje, že zmyslom práce je „...podrobnejšie rozviesť vývoj základnej problematiky až k formovaniu príslušných záverov XV.

zjazdu KSČ a podmienky ich realizácie v smere posilnenia VHJ a ich riadiacich orgánov“ (s. 10). V závere však autor konštatuje: „K tejto štúdií som pristupoval s úmyslom vypracovať úvod, určitý odrazový mostík k hlbšiemu skúmaniu úlohy a postavenia nadpodnikových organizmov v sústave plánovitého riadenia socialistickej ekonomiky“ (s. 127). Je zrejmé, že obidve charakteristiky zámeru štúdie sú značne odlišné. Charakteru práce zodpovedá skôr prístup uvedený v závere.

Štruktúra knihy spočíva v rozčlenení na tri časti, okrem úvodu a záveru (na škodu veľmi krátkeho).

V prvej časti autor analyzuje organizačné formy a postavenie nadpodnikových organizmov v priemysle socialistických krajín. Na základe rozboru skúseností socialistických krajín formuluje základné vývojové trendy, ktoré sa v nich presadzovali. Zdôrazňuje, že v oblasti integračných procesov a foriem sa pozornosť vo všetkých socialistických krajinách — v súvislosti s hľadaním efektívnejších metód riadenia — sústredila hlavne na objektívne podmienené inštitucionálne formy nadpodnikových organizmov, t. j. na zdokonalenie organizačnej štruktúry výrobo-technickej základne.

Zmyslom týchto snáh bolo (a dodajme, že aj je) konštituovať také integračné formy, ktoré by predstavovali predpoklady pre účinné opatrenia v rámci ekonomických reforiem, smerujúcich k posilneniu centrálneho plánovitého riadenia a k zvýšeniu efektívnosti priemyselnej výroby. Tento prístup v zásade vyžadoval vytvárať pomerne veľké, technicky a ekonomicky dostatočne vybavené výrobnohospodárske celky s plnou zodpovednosťou za činnosť a rozvoj celej integrácie, ktoré by mali súčasne relatívne veľkú právomoc v rozhodovaní o dôležitých výrobných a hospodárskych otázkach. Z viacerých dôvodov však bolo potrebné uplatňovať diferencovaný prístup.

Rozsahom najväčšia je druhá časť práce, ktorá sa zaoberá postavením VHJ v ekonomike československého priemyslu. V troch kapitolách tejto časti autor rozoberá základné črty organizácie plánovitého riadenia československej priemyselnej výroby, problémy organizácie výrobnotechnickej základne a postavenia VHJ v priemysle a vyjadruje sa k základným problémom organizácie výrobnotechnickej základne a postavenia VHJ v priemyselnej výrobe.

Za základnú črtu vývoja od konca päťdesiatych rokov u nás i v ostatných socialistických krajinách považuje plánovité vytváranie veľkých výrobnohospodárskych celkov — nadpodnikových organizmov (s. 45). Tento záver — posudzujúc časové hľadiská — treba upresniť v tom zmysle, že jednotlivé socialistické krajiny pristupovali k uvedeným problémom v relatívne odlišných časových obdobiach (autor ich napokon v prvej časti uvádza). Ako nevyjasnený pôsobí pojem „nadpodnikový organizmus“. Čo ním treba rozumieť? Je nadpodnikovým organizmom generálne riaditeľstvo v rámci odborového podniku, resp. kon-

cernu, alebo ako nadpodnikový organizmus sa chápe celá integrácia v rámci VHJ? Je vôbec zdôvodnené hovoriť o integračnom procese v tom zmysle, že sa vytvárajú nadpodnikové organizmy? Myslíme si, že nie. Integračný proces nie je spätý len s podnikovou sférou, ale s výrobnou základňou ako takou, bez ohľadu na to, či doň vchádzajú podnikové celky (ktoré však svoj štatút podniku môžu v odôvodnených prípadoch stratiť) alebo iné organizačne jednotky. Napríklad naše VHJ vo forme odborových podnikov určite nemožno vynechať pri posudzovaní integračných procesov, hoci je zrejmé, že tu nejde o nadpodnikový organizmus.

V práci sa ďalej uvádza analýza vzniku, vývoja a postavenie VHJ od roku 1958 až do súčasnosti. Autor pričádza k viacerým zaujímavým záverom. Napríklad považuje za nesprávne, keď v niektorých prípadoch chýbajú federálne orgány pri riadení výrobnej základne, koncentráciu sídiel generálnych riaditeľstiev v Prahe posudzuje ako nezdôvodnenú, zdôrazňuje nízku kvantitatívnu váhu účelových organizácií v rámci VHJ atď. Správne uvádza, že prijaté opatrenia v postavení VHJ smerovali k tomu, aby sa z generálnych riaditeľstiev vytvoril orgán skutočného komplexného a efektívneho riadenia celej VHJ ako jeden z nevyhnutných predpokladov efektívneho posilnenia celkovej osi priameho riadenia (s. 56).

Základný problém organizácie výrobnej základne a postavenia VHJ autor považuje najmä negatívne vplyvy odborového, resp. odvetvového princípu organizácie výroby. Hoci sa správne uvádzajú mnohé negatívne vplyvy tohto princípu, predsa spomínaný záver možno prijímať — za súčasného stavu nášho poznania — len podmienene. Autor napokon sám konštatuje, že „táto otázka by sama

vyžadovala dôkladnejší rozbor pozitívnych a negatívnych dôsledkov vyvolaných odvetvovým a odborovým princípom“ (s. 87). Z tohto hľadiska treba posudzovať aj niektoré dôležité závery, že „...bude bezpochyby dochádzať k prevedeniu mnohých terajších trustov, ktorých je rozhodujúca väčšina, na koncernovú formu“ (s. 87).

Rozsahom síce nie veľká, ale teoretickými problémami nahustená je tretia časť práce, ktorá rozoberá teoretické základy organizačných foriem a postavenie nadpodnikových organizmov vo sfére priemyselnej výroby. Mnohé tu postavené otázky úzko súvisia s problémami riešenými už v druhej časti práce. Spomeňme najmä záver, že „jedným z hlavných motívov a súčasne úloh pri plánovitom funkčnom zdokonaľovaní organizačných foriem VHJ je dôraznejšie účelné uplatňovanie kombinátneho princípu organizácie výroby pri každej forme...“ (s.105). Kombinátny princíp a jeho usilovné presadzovanie je vôbec jednou zo základných nití celej práce. Ďalšou z nich je chápanie nadpodnikových integrácií, ktoré sú konštituované tak, aby celá integrácia vystupovala ako skutočný ekonomický celok. S tým súvisí zložitý problém chozrasčotu, ako aj ďalšie problémy, ku ktorým autor zaujíma stanovisko. Z týchto aspektov sa oprávnené „preferuje“ organizačná forma VHJ buď ako odborového podniku, alebo koncernu. Pri trustoch — najmä pokiaľ ide o rovnorodosť technológie výroby v jednotlivých podnikoch — zdôvodnene sa konštatuje, že „vo svojej podstate táto integrácia nie je úplnou integráciou“ (s. 118). Tu len treba dodať, že vo všeobecnosti sama trustová forma, z hľadiska právnej povahy, nevytvára dostatočné predpoklady pre integračné procesy, ako ich chápe autor. V tomto zmysle potom ťažko možno súhlasiť s tvrdením, že „v súvislosti s charakterom relatívnej

samostatnosti integrácie ... sa tu abstrahuje od otázky právnej subjektivity, ktorá je z hľadiska merita problému veďajšia“ (s. 107). Veď práve právne predpoklady [a v rámci nich najmä problém právnej subjektivity] umožňujú formulovať všeobecné tvrdenie, že v jednotlivých formách VHJ sú najväčšie predpoklady k integrácii v odborovom podniku, potom v koncerne a najmenšie sú pri trustovej forme.

Hoci autor vehementne smeruje k tomu, že základným článkom riadenia v podnikovo-hospodárskej sfére sa majú stať VHJ, predsa táto myšlienka — uvedená už v úvode — akoby sa v celej práci strácala. Zvyšovanie riadiacej úlohy VHJ je v podstate vyústením celého objektívneho procesu, ktorý sa v rámci integrácie presadzuje.

Pravda, bolo by možné zaujať stanovisko k viacerým diskutabilným problémom, ktorých v práci nie je málo. Ide o problémy, ktoré sa nespomínajú, ale s integračnými procesmi úzko súvisia. Napríklad vzťah VHJ ako monopolného výrobcu voči spotrebiteľovi, resp. odberateľovi, podrobnejšie objasnenie tzv. „dvojjediného“ postavenia generálnych riaditeľstiev, alebo otázka, prečo možno pozorovať určitý nezaujem o integračné procesy tak na úrovni generálnych riaditeľstiev, ako aj v podnikovej sfére, hoci existujúce predpisy a ekonomické podmienky to umožňujú atď.

Pri hodnotení práce ako celku možno bez rozpakov konštatovať, že ide o podnetnú a pôvodnú monografiu, ktorá nielenže nastoľuje živé problémy našej súčasnosti, ale prináša na základe serióznej analýzy rad záverov, s ktorými treba počítať pri praktickom posilňovaní postavenia VHJ ako základných článkov nášho národného hospodárstva.

MARTINES SOLER, F. — ČERNÁK, V. I.: *Modelirovanije planovych rasčetov*. Moskva, Ekonomika 1974. 175 s.

Zdokonaľovanie sústavy riadenia, metód a prostriedkov plánovania a riadenia národného hospodárstva, ako najdôležitejšia podmienka zvýšenia efektívnosti spoločenskej výroby, vyžaduje komplexný prístup k riešeniu. V podmienkach vedecko-technickej revolúcie sa vzťahy v národnom hospodárstve a jeho častiach stali zložitejšími, a tým aj výber najlepších variantov a spôsobov rozvoja národného hospodárstva, v ktorom potenciálne veľkú úlohu majú ekonomicko-matematické modely.

Z tohto dôvodu by sme chceli upozorniť, i keď trochu oneskorene, na publikáciu, ktorá sa zaoberá matematickými metódami optimalizácie vo veľkých ekonomických systémoch. Jej aktuálnosť spočíva v tom, že by mohla stimulovať uplatňovanie matematických algoritmov optimalizácie v plánovacej praxi, ktorých využívanie nie je na uspokojivej úrovni.

Posudzovaná kniha skúma základné procesy a algoritmy výpočtu ukazovateľov plánu, ktoré sa orientujú na využitie vo veľkých komplexoch ekonomicko-matematických modelov. Analyzuje procesy dekompozície a aproximácie v schémach zosúladovania a vzájomného pôsobenia úrovní v rámci komplexu ekonomicko-matematických modelov. Osobitná pozornosť sa venuje procesom agregácie, ktoré sú doteraz málo preskúmané. Problémy syntézy týchto procesov sa skúmajú v systave modelov, ktoré sa, podľa autorov, približujú reálnej štruktúre úlohy zostavovania bežného národohospodárskeho plánu. V knihe sú obsiahnuté aj základné poznatky o vzájomnej väzbe hlavných parametrov v modeloch optimálneho plánovania.

Čítanie publikácie predpokladá

predbežnú znalosť základných pojmov lineárnej algebry a matematickej analýzy. V prílohe sa uvádzajú matematické pojmy z konvexného programovania, s ktorými sa v práci operuje, ako aj matematické dôkazy základných tvrdení a záverov knihy.

Prvá kapitola má charakter úvodu, všima si *systémový prístup k analýze procesov plánovania*. Ústrednou úlohou pri modelovaní a analýze procesov plánovania je vyjadrenie spôsobu, akým podsystemy na seba vzájomne pôsobia pri rozpracovaní národohospodárskeho plánu. Jeden z možných prístupov k tejto úlohe, na ktorý sa zameriava aj recenzovaná práca, spočíva v tom, že sa zvolí teoretický globálny model národného hospodárstva a sústava lokálnych modelov podsystemov, v ktorých sú vyjadrené všetky najdôležitejšie väzby a súvislosti medzi premennými. Na ich riešenie sa aplikujú algoritmy matematického programovania a teórie hier.

Pri dvojstupňovej schéme plánovania možno podľa obsahu informácií priamej a spätnej väzby hovoriť o dvoch typoch vzťahov medzi úrovňami riadenia v procese zostavovania plánu:

1. *Direktívny* typ spočíva v tom, že centrálny plánovací orgán určí plán celého systému, podsystemy preveria jeho prípustnosť z hľadiska ich výrobných možností a podľa toho obmedzia plánované úlohy.

2. Centrum ovplyvňuje podsystemy pri výbere plánov zadaním ocenení (*stimulujúci* typ) alebo rozdelením limitov (zdrojov), t. j. zmenou výrobných možností podsystemov (*limitujúci* typ).

V modeli optimálneho plánovania sa za ocenenie považuje nepriamy, rela-

tívny a zovšeobecnený opis skúmaného objektu; v tomto prípade opis podmienok modelu a porovnanie jednotlivých prvkov podmienok. Tým sa vysvetľuje dôležitosť ocenení pri tvorbe prvkov modelu optimálneho plánovania a procesov jeho riešenia a zosúladovania. Bližšie sa týmito problémami zaoberá druhá kapitola pod názvom *Vzájomné väzby medzi parametrami optimálneho plánovania*, v ktorej autori definujú a určujú vlastnosti troch skupín ocenení (výrobné, ekonomické a ocenenia limitov) zodpovedajúcich spomínaným typom vzájomných vzťahov úrovni riadenia a plánovania. Poukazujú na ich spätosť s plánmi (t. j. prvkami množiny výrobných možností) a rozdelení limitov v modeloch optimálneho plánovania a dochádzajú k určeniu optimálneho plánu. To predstavuje taký prípustný plán, medzi ktorého globálnymi ekonomickými oceneniami je aspoň jedno také, ktoré je zároveň aj lokálnym výrobným ocenením. Ocenenie, ktoré syntetizuje globálny a lokálny aspekt, je optimálnym ocenením.

Zaujímavá je schéma *duálneho riadenia*, ktorá zjednocuje stimulujúci a limitujúci typ. Centrálny riadiaci orgán vyberá parametre duálneho riadenia — ocenenia a plán rozdelenia limitov, podsystemy určujú v závislosti od nich svoje varianty výrobných plánov. Dvojica parametrov je optimálna vtedy, keď sa medzi optimálnymi plánmi podsystemov nachádzajú optimálne plány celého systému.

V závere kapitoly autori skúmajú vzťah plánov a ocenení pri agregovaní a dezagregovaní premenných a ohraničení modelu. Matematicky dokazujú, že v prípade správneho agregovania musí byť agregovaný model riešiteľný a jeho parametre po dezagregovaní sa zhodujú s riešením pôvodného modelu.

Pre tvorbu mnohostupňovej štruktúry modelu národohospodárskeho plánovania možno použiť postupnú dekompozíciu pomocou *aproximačných schém plánovania*, ktoré skúma tretia kapitola. Uvádzajú sa algoritmy, ktoré realizujú schému direktívneho typu (lokálne kritérium je vyjadrené v naturálnych ukazovateľoch) a limitujúceho typu s (lokálnym kritériom v oceňovacích ukazovateľoch), kde podsystemy vypracúvajú stále nové varianty výrobných plánov a centrum ich využíva na zlepšenie jeho predstáv o výrobných možnostiach podsystemov a na vypracovanie efektívnejších projektov plánov.

Po zavedení procesov agregovania vzniká model so štruktúrou blízkou úlohe rozdelenia výrobného programu v odvetví vtedy, keď sú ohraničenia a cieľová funkcia vyjadrené v termínoch hrubej produkcie odvetví, ktorá sa skladá z hrubej produkcie podnikov.

Algoritmus iteratívneho aproximovania zase možno interpretovať ako proces iteratívnej korekcie cien na základe ponuky a dopytu a regulovania výroby a spotreby za pomoci cien.

V štvrtej kapitole autori pokračujú v skúmaní problému tvorby mnohostupňovej štruktúry procesov plánovania. Uvádzajú *všeobecné schémy dekompozičných algoritmov plánovania*, ktoré poskytujú predstavu o najvšeobecnejších charakteristikách dekompozičných procesov ako foriem realizácie vzájomných vzťahov úrovni riadenia hospodárstva. Vysvetľujú abstraktné algoritmické schémy odrážajúce určité črty reálnych procesov výmeny a transformácie informácií v ekonomike, ktoré môžu byť základom algoritmickej schémy vzájomných vzťahov úrovni v systémoch modelov národohospodárskeho plánovania.

V piatej kapitole sa od skúmania *algoritmov iteratívneho agregovania*

premenných prechádza k načrtnutiu niektorých schém využitia agregovaných informácií pri riešení úloh plánovania. Takými úlohami sú: úloha optimálneho rozdelenia zdrojov v lineárnych modeloch plánovania a úloha plánovania s kritériom maximalizácie výroby v zadaných proporciách. Algoritmus iteratívneho agregovania využíva ukazovatele každej iterácie pre korekciu váh agregácie a tie sa využívajú pre tvorbu agregovaného modelu nasledujúcej iterácie. Kapitulu uzatvára všeobecný proces simultánneho iteratívneho agregovania premenných i ohraničení modelu, ktorý umožňuje zaručiť a urýchliť konvergenciu iteratívneho agregovania v lineárnych modeloch.

Princíp systémového modelovania optimálneho národohospodárskeho plánovania spočíva v tom, že v mnohoúrovňovom systéme modelov a výpočtov optimálneho plánovania sa musia odrážať tak problémy zosúlaďovania rôznych aspektov optimalizácie plánu, ako aj problémy zosúlaďovania riešení rôznych úrovní riadenia výrobného procesu. Týmito problémami sa zaoberajú posledné dve kapitoly recenzovanej práce.

Šiesta kapitola pod názvom *Vzájomné väzby základných aspektov optimalizácie plánovania výroby* sa venuje zosúlaďovaniu bežných a perspektívnych plánov, čo predpokladá zostrojiť dynamické modely celého systému. Dynamické parametre (investície a disponibilné zdroje) úloh, pre každé časové obdobie zodpovedajúce príslušnému bežnému plánu, musia prepojiť všetky úlohy do jedného cel-

ku. Tieto parametre sú pre bežný plán exogénnymi parametrami a sú vo funkčnej závislosti od optimálnych riešení týchto úloh.

V závere tejto kapitoly sa uvádzajú schémy zosúlaďovania teritoriálnych, technologických a štruktúrnych aspektov optimalizácie národohospodárskeho plánovania.

V poslednej, siedmej kapitole autori upriamujú pozornosť na *mnohostupňové systémy modelov plánovania výroby*, zosúlaďovania národohospodárskych a odvetvových modelov, ako aj zosúlaďovania úrovni riadenia odvetvia a podniku. Opísané mnohostupňové schémy nevyčerpávajú možné formy organizácie procesov bežného plánovania. Analýza navrhnutých schém umožňuje vypracovať návrhy na vytvorenie experimentálnych systémov optimálneho plánovania.

Práca, síce nevelká rozsahom, rozpracúva a formalizuje mnohé teoretické a vecné prístupy k národohospodárskemu plánovaniu. K problémom, uvedeným v stručnom prehľade, nepristupuje izolovane a snaží sa ukázať možnosť prakticky skvalitniť bežné plánovanie využitím matematického programovania.

Hoci nemožno upustiť zo zreteľa, že skutočná prax výpočtu cenových ekonomických ukazovateľov sa líši od teoretických schém tvorby ocenení použitých v práci, a napriek istým výhradám voči sústave modelov a typom vzájomných vzťahov medzi úrovňami riadenia, recenzovaná publikácia si zasluhuje pozornosť zainteresovaného okruhu čitateľov.

Zenobia Jurzová

Správy

Medzinárodná konferencia o efektívnosti a intenzifikácii rozšírenej reprodukcie

15.—16. novembra 1977 usporiadal v Berlíne Centrálny ústav ekonomických vied Akadémie vied NDR medzinárodnú vedeckú konferenciu na tému *Základné otázky teórie efektívnosti a intenzifikačných faktorov rozšírenej reprodukcie, ako aj možnosti jej využitia v hospodárskej praxi*. Je známe, že ekonómi NDR už dlhší čas venujú sústavnú a sústredenú pozornosť ekonomickým otázkam reprodukčného procesu, problémom jeho efektívnosti a intenzifikácie. Na berlínskej konferencii sa okrem produkcie domáceho výskumu prezentovali príspevkami aj ekonómi 6 ďalších socialistických krajín: Bulharska, Československa, Maďarska, Rumunska, Sovietskeho zväzu a Vietnamu. Konferencia sa zaoberala tromi okruhmi otázok, ktoré bližšie rozvedieme.

Konferenciu otvoril riaditeľ usporiadajúceho ústavu W. Heinrichs. Jej účastníci si minútu ticha uctili pamiatku zosnulého F. Ölsnera, bývalého riaditeľa ústavu. Otváracie referáty predniesli H. Maier (NDR) a A. I. Notkin (ZSSR). H. Maier venoval svoj príspevok cieľovosti a racionálnosti ekonomického rastu za socializmu. Vyslovil názor, že na základe odhalenia podmienok optimálneho rastu treba určiť cieľové funkcie ekonomických

podsystemov tak, aby ekonomické konanie odvetví a oblastí zodpovedalo požiadavkám optima. Kritizoval aj platnú sústavu ukazovateľov hodnotenia podnikov a navrhol vypracovať opatrenia na zjednotenie výpočtov efektívnosti so stimulovaním. A. I. Notkin predniesol zhrňujúci referát o základných otázkach teórie ekonomickej efektívnosti socialistickej výroby. Podal aj zaujímavý výklad o *vývine* teórie efektívnosti, o vplyve socialistických výrobných vzťahov na ekonomickú efektívnosť reprodukčného procesu, o jednote kvalitatívnych zmien a kvantitatívneho vyjadrovania efektívnosti a o dôležitosti zväzovania problematiky efektívnosti s potrebami národohospodárskeho plánovania.

Úvodný referát k prvému problémovému okruhu konferencie *Základné otázky teórie efektívnosti v rozvinutej socialistickej spoločnosti* mala A. Braunová (NDR). Popri rozbere daktorých pojmových otázok zaoberala sa skúmaním rezerv intenzifikácie, pokúsila sa objasniť otázku „čo stojí intenzívny rast“?, a analyzovala väzbu medzi úsporou živej a spredmetnenej práce.

D. Kinov (BLR) predniesol zaujímavý príspevok o systéme sociálno-eko-

nomickej efektívnosti, v ktorom sa zastavil najmä pri probléme väzieb a vzájomnej podmienenosti materiálnej a nemateriálnej výroby. T. Erdős (MLR) uviedol pozoruhodnú teoretickú analýzu zovšeobecňujúcu maďarské skúsenosti o väzbách medzi rastom produktivity práce a podielom hrubých a čistých investícií na národnom dôchodku v podmienkach vyčerpania zdrojov voľných pracovných síl. Le-Vinh (VSR) podal výklad o problémoch vietnamskej ekonomiky v období po skončení vojny a o rezervách efektívnosti spočívajúcich v oblasti zlepšovania plánovitého riadenia. Hlavnú cestu rozvoja vidia vietnamskí súdruhovia v súčasnom posilňovaní centrálneho riadenia aj iniciatívy zdola. M. Horovitz (RSR) hovoril o postavení, chápaní a vyjadrovaní národohospodárskej efektívnosti v procese industrializácie rumunskej ekonomiky. J. Markuš (ČSSR) obrátil pozornosť účastníkov konferencie na niektoré hľadiská komplexnosti spoločensko-ekonomickkej efektívnosti, najmä na vzájomnú podmienenosť plánovania a fungovania ekonomiky; tendencia k intenzívnemu, efektívnemu narábaniu so zdrojmi musí preniknúť do celého ekonomického mechanizmu socializmu, do každého jeho článku.

Ďalej vystúpili G. Kohlmeier a G. Fröhlich (NDR). Zaoberali sa spojitostou medzi efektívnosťou a internacionalizáciou hospodárskeho života. Medziiným sa dotkli problému internacionalizácie investícií v RVHP, relevantných otázok hospodárskej politiky v súvislosti s vonkajšími ekonomickými vzťahmi a ťažkosťami NDR vo sfére exportu.

Obsažný referát predniesla T. V. Čečeliová (ZSSR). Zaoberala sa zložitými otázkami ekonomického rastu v súčasnej etape rozvoja, spôsobmi riešenia problému efektívnosti (zhora a

zvnútra), rozdeľovacími vzťahmi a pod.

Úvodný referát k druhému problémovému okruhu *Hlavné faktory zvyšovania efektívnosti v podmienkach prevažne intenzívnej socialistickej rozšírenej reprodukcie* predniesla S. Meierová (NDR). Nadväzujúc na referát T. V. Čečeliovovej vyslovila sa za zvyšovanie efektívnosti aj zvnútra — cez socialistický vzťah k práci. Podľa referentky prináša plánovanie faktorov zvyšovania produktivity práce síce malé, ale preda zaznamenateľné výsledky — vyjasňuje sa, ako sa produktivita práce zvyšuje. Vidieť veľký vplyv kooperácie a štruktúry výroby, kým skutočne intenzívne faktory majú iba 3—4 % podiel. V. Krasovskij (ZSSR) sa zaoberal efektívnosťou veľkých cieľových investičných programov. Prihováral sa za riadenie programu na spôsob výrobných združení, t. j. na chozrasčotnom princípe. Dotkol sa aj niektorých všeobecných problémov investičného procesu. N. Dimitrov (BLR) analyzoval úlohu sféry služieb pri zvyšovaní efektívnosti, pričom sa usiloval rozlišovať ekonomické a sociálne efekty. R. Espenhayn (NDR) kriticky rozobral chápanie kategórie efektívnosti v buržoáznej ekonomii. M. Degtiarová (ZSSR) sa zaoberala sociálnymi hľadiskami a dôsledkami zvyšovania efektívnosti. Zdôraznila, že vo vzťahu k ľudskému činiteľovi nemožno problém efektívnosti redukovat' na materiálne stimulovanie.

W. Marshall (NDR) sa vo svojom diskusnom vystúpení zaoberal problémami realizácie vedecko-technického pokroku. V spojitosti s mikroelektronikou postavil otázku, či sa nám podarilo nájsť účinný mechanizmus „veľkých“ národohospodárskych rozhodnutí, ktorý by zabraňoval „zabudnutiu“ na dôležité smery vedecko-technického pokroku. Žiadal aj zdoko-

nalenie systémovej väzby medzi výskumom a národohospodárskym rozhodovacím procesom. Výklad Wagenführera (NDR) o premietaní komplexnej kvality výrobkov do ich ceny vyvolal živú a podnetnú diskusiu, objasňujúcu viaceré stránky ekonomického mechanizmu, na ktorej sa zúčastnili W. Heinrichs, H. Maier, T. Nagy (MER) a M. Mehnertová (NDR). Nasledoval referát D. Bradistilova (BLR) o rozmiestňovaní výrobných síl ako o rezerve zvyšovania efektívnosti; autor v ňom naznačil daktoré priestorové hľadiská efektívnosti.

Úvodný referát k tretiemu problémovému okruhu *Meranie, plánovanie a stimulovanie socialistickej efektívnosti* mal G. Ritzschke (NDR). Zaoberal sa hlavne praxou plánovania efektívnosti v NDR, ktorá chce postupovať od minimálneho programu k náročnejším úlohám. Pokúšal sa načrtnúť možnosti komplexného hodnotenia výkonov lokálnych jednotiek. Zdôraznil nevyhnutnosť agregácie a tým aj zúženia sústavy ukazovateľov efektívnosti v národohospodárskom kontexte. T. Nagy (MER) fundovane rozobral niektoré otázky ekonomického mechanizmu, lokálneho kritéria efektívnosti, ekonomického tlaku na reálne rozhodovanie lokálnych jednotiek a i. Podľa jeho názoru možno cez podrobné plánovanie zhora dosiahnuť v lokálnych jednotkách všeličo, nie však ťah na efektívnosť. R. Kynčev (BLR) sa zaoberal otázkami zvyšovania efektívnosti rekonštrukcie, modernizácie i novej výstavby. U. Ludwig (NDR) vyzdvihol dôležitosť adekvátnych predstáv o národohospodárskom efekte jednotlivých variantov a opatrení. M. Kodaj (ČSSR) načrtnol problematiku pracovných síl, pracovných miest, spájania pracovných síl a vecných elementov výroby (o. i. problém vzájom-

ného vzťahu kvality, úrovne týchto dvoch činiteľov) vo zvyšovaní efektívnosti socialistickej reprodukcie z aspektov investičnej politiky, politiky zamestnanosti a demografického vývinu pracovných zdrojov.

Vo výstižnom — zhrňujúcom i objavnom — záverečnom slove W. Heinrichs vyzdvihol vážnosť a „tvrdosť“ problematiky efektívnosti. Problematika efektívnosti sa vyvíja smerom ku komplexnosti, tento pojem však neslobodno prefažovať, okrem iného preto, aby sa naň dali „zavesiť“ záujmy ekonomických subjektov. W. Heinrichs osobitne vyzdvihol aj problematiku spoločenskej užitočnosti vo vzťahu k efektívnosti.

Hoci konferencia bola dobre zorganizovaná, vcelku hodnotné písomné konferenčné materiály vopred rozposlané a technické vybavenie konferenčnej miestnosti priam vyzývalo k bezprostrednej výmene náhľadov, živej diskusie o otvorených teoretických otázkach a o názorových rozdieloch bolo, na škodu vecí, pomerne málo. Nedá sa povedať ani to, že by konferencia priniesla veľa zásadne nových poznatkov; to ostatné od nej organizátori ani neočakávali. Predsa však berlínska konferencia vyznačila súčasný stav teórie efektívnosti a intenzifikácie a naznačila cesty a smery ďalšieho výskumného hľadania. Zdá sa, že dôležitou oblasťou intenzifikácie ekonomiky, zvyšovania jej efektívnosti bude komplexné zdokonaľovanie plánovitého riadenia, vrátane zásadnejších zmien v národohospodárskom riadení, zdokonaľovania prípravy a prijímania strategických rozhodnutí. Táto súvislosť nepochybne ovplyvní aj obsah a ďalší rozvoj teórie ekonomickej efektívnosti a intenzifikácie.

Otázky kvantifikácie prínosu vedecko-technického pokroku k efektívnosti spoločenskej výroby

Ekonomický ústav AV ZSSR zorganizoval v dňoch 13.—16. decembra 1977 poradu odborníkov z inštitúcií krajín RVHP, ktoré spoločne riešia úlohu *Základy a metodologické princípy prínosu vedecko-technického pokroku k efektívnosti spoločenskej výroby*. Na porade sa zúčastnilo 26 pracovníkov z 5 krajín RVHP (BER, NDR, PER, ZSSR a ČSSR), zaoberajúcich sa uvedenou problematikou na akademických, výskumných a vysokoškolských pracoviskách.

Hneď v úvode porady sa konštatovalo, že riešenie uvedenej úlohy je teoreticky mimoriadne komplikované a náročné a že vypracovanie tejto témy sa zatiaľ nachádza len v počiatočnej etape. O hĺbke a závažnosti teoretickej stránky tejto problematiky svedčí napr. skutočnosť, že v sovietskej literatúre škála uvádzaného podielu vedecko-technického pokroku (VTP) na prírastku národného dôchodku sa pohybuje v rozpätí 22 % — 80 %.

Aj v prístupoch k riešeniu spomenutej problematiky je značná pestrosť, najmä v dimenzii ekonomická — sociálno-ekonomická efektívnosť, vo vylíčení, grupovaní, kvalifikácii a väzbách faktorov rastu a v uplatňovaní makroekonomického či mikroekonomického východiska, ako aj v uplatňovaní analytických nástrojov a metód.

Napriek spomínanej pestrosti sa vykrýštalizovali aj na porade v podstate 2 základné prístupy k riešeniu určovania prínosu VTP k efektívnosti spoločenskej výroby, prístupy, ktoré sú schopné vzájomne sa dopĺňať a eliminovať im vlastné nedostatky.

Prvý prístup sa usiluje vyjadriť prínos VTP k efektívnosti na makroúrov-

ni pomocou prírastku národného dôchodku a pomocou faktorov ovplyvňujúcich tento prírastok.

Charakteristickou črtou druhého prístupu je vyjadrovanie prínosu VTP na mikroúrovni a zhŕňanie výsledkov od podnikov cez odvetvia až po národohospodársku úroveň.

V rámci uvedených dvoch prístupov osobitné miesto zaujíma koncepcia, ktorá problematiku ekonomickej efektívnosti rozširuje o dimenziu sociálno-ekonomickú (delegácie PER a NDR).

Aj keď o nevyhnutnosti výpočtov prínosu VTP k efektívnosti spoločenskej výroby, najmä z plánovacích hľadísk a z hľadiska voľby hospodárskej stratégie i taktiky niet pochýb, predsa len značnou slabinou doterajších prístupov je ich odtrhnutie od reálneho fungovania ekonomického mechanizmu, a osobitne od záujmovej stránky hospodárskej činnosti chozrasčotnej sféry. Na túto slabinu poukázal v úvodnom vystúpení L. M. Gatovskij i niektoré iné prednesené referáty. Svojím spôsobom na tento problém narázil aj referát Ju. A. Zykova a S. G. Lazurenka, ktorý sa vo výpočte prínosu VTP na makroúrovni usiluje vylúčiť skresľujúce vplyvy hospodárskeho mechanizmu (najmä cenového) a záujmovej stránky chozrasčotnej sféry.

Hlavné myšlienky prednesených referátov

Wolfgang Marschall (Centrálny inštitút ekonomických vied AV NDR, Berlín) predniesol referát na tému *Kritériá a metódy určovania ekonomickej a sociálnej efektívnosti vedecko-technického pokroku*. Ako kľúčový

problém efektívnosti VTP formuloval rast efektívnosti výroby, t. j. uspokojovanie hmotných a duchovných potrieb. Uviedol 3 skupiny príčin nedostatku vplyvu parciálnych akcií VTP na efektívnosť výroby.

V súvislosti s ekonomickou efektívnosťou VTP hovoril aj o sociálno-ekonomickú funkciu VTP v rozvinutej socialistickej spoločnosti (pôsobenie VTP v nevýrobnej sfére, vo vzťahu k voľnému času a k pracovným a životným podmienkam). Formuloval nevyhnutnosť komplexného zohľadňovania vplyvu VTP na spoločenskú reprodukciu a reprodukciu pracovných a životných podmienok.

Referát W. Marschalla sa dotýkal hodnotenia jednotlivých akcií a opatrení VTP. Preto v závere poukázal na to, že VTP je spoločenský komplex, ktorý je organickou súčasťou intenzívnej rozšírenej reprodukcie. Otázka komplexného hodnotenia VTP v celej jeho mnohotvárnosti nebola predmetom uvedeného referátu.

S. J. Golosovskij predniesol referát autorskej dvojice S. J. Golosovskij, B. M. Grinčev [Inštitút ekonomiky AV ZSSR] na tému *Vplyv vedecko-technického pokroku na efektívnosť spoločenskej výroby*. V jednotlivých častiach, nazvaných Význam merania prínosu VTP k zvyšovaniu efektívnosti spoločenskej výroby; Podstata komplexno-funkcionálnej metódy merania tohto vplyvu; Určenie vplyvu extenzívnych a náhodných faktorov na rast národného dôchodku a Určenie vplyvu VTP na prírastok národného dôchodku, autori predložili komplexno-funkcionálnu metódu určenia vplyvu VTP a iných faktorov na národný dôchodok a uviedli aj výsledky experimentálnych prepočtov, ktoré sa uskutočnili na základe tejto metódy.

Ich komplexno-funkcionálna metóda je založená na vyčlenení a grupovaní základných faktorov, ktoré ovplyvňu-

jú národný dôchodok, a na meraní ich vplyvov na národný dôchodok. Pomocou určitých kritérií (integrálnosť, postupnosť vplyvu, merateľnosť a porovnateľnosť) robí sa výber a grupovanie faktorov produktivity spoločenskej práce a národného dôchodku. Samotné zohľadnené elementy VTP sú vybrané na základe obsahu tohto procesu. Každý faktor rastu sa hodnotí jednak sám osebe, jednak v kontexte celku faktorov, ako aj na základe ich funkčného významu a ekonomickú podstatu. Preto autori nazvali svoju metódu komplexno-funkcionálnou. V referáte ju podrobne vyložili, matematicky formulovali a uviedli aj výsledky experimentálnych prepočtov, ktoré potvrdzujú vysokú váhu VTP v prírastku produktivity spoločenskej práce a národného dôchodku.

L. Bialoňowa [Ekonomicko-spooločenský inštitút Varšavskej polytechniky] vo svojom referáte *Vedecko-technický pokrok a efektívnosť spoločenskej výroby* hovorila o ekonomických a sociálnych cieľoch rozvoja priemyselnej výroby (zdôraznila najmä otázku zamestnanosti), o efektívnosti výroby v širšom sociálnom (i nekvantifikovateľnom) zmysle a užšom ekonomickom zmysle a o VTP ako faktore zvyšovania efektívnosti výroby. Referát mal opisný charakter.

Ju. A. Zykov predniesol referát na tému *Meranie vplyvu vedecko-technického pokroku na rast národného dôchodku*, ktorý vypracovala autorská dvojica Ju. A. Zykov a S. G. Lazurenko [Inštitút ekonomiky AV ZSSR].

Referát je teoreticko-metodologickým príspevkom k otázke kvantifikácie efektívnosti VTP na makroúrovni. Používa pritom ekonomicko-matematický aparát, ktorý umožňuje na základe existujúcej makroekonomickej informácie získať ocenenie prínosu VTP k prírastku národného dôchodku. Autori pritom vychádzajú z predpo-

kladu, že vplyv VTP možno charakterizovať vplyvom intenzívnych faktorov rastu, ktoré vedú k ekonomii spoločenskej práce nevyhnutnej na výrobu národného dôchodku. Ich pozornosť sa sústredila na výpočet veličiny tejto ekonomie, predstavujúcej prínos VTP.

U. Ludwigh (Centrálny inštitút ekonomických vied AV NDR, Berlín) predniesol referát na tému *K otázke komplexného ocenenia nákladov a výsledkov vedecko-technického pokroku*. Uviedol problémy oceňovania nákladov a výsledkov VTP v cykle veda — technika — výroba — využívanie a základnú potrebu oceňovania nákladov a výsledkov VTP, ktorá sa koncentruje do problematiky konečných národohospodárskych výsledkov. Zaoberal sa metodológiu analýzy efektívnosti VTP podľa kritéria „náklady — konečný výsledok“ [analýzu podľa tohto kritéria považuje za metódu komplexného oceňovania efektívnosti VTP]. V podstate si všimol retrospektívnu analýzu efektívnosti VTP. O programovo-cieľovom prístupe sa zmienil len krátko v závere.

Referát autorov L. M. Gatovskij, M. A. Vilenskij, V. G. Feizenbaum (Inštitút ekonomiky AV ZSSR) na tému *Meranie príspevku vedecko-technického pokroku k prírastku národného dôchodku pomocou regulačnej plánovo-ekonomickej informácie* predniesol G. Feizenbaum.

Referát predstavuje vyhranenú koncepciu výpočtu národohospodárskeho efektu novej techniky sčítaním chozrasčotných efektov u výrobcov novej techniky a u používateľov novej techniky, a to v plánovacom štádiu a v štádiu hodnotenia skutočného efektu novej techniky. Problém sa preto koncentruje do výpočtu prírastku zisku z dôvodu výroby novej techniky a používania novej techniky.

Prednosťou tejto koncepcie je jej spojenie s reálnym fungovaním ekono-

miky a schopnosť nastoľovať úlohy v oblasti VTP pre riadenie národného hospodárstva. Problémom tejto koncepcie je prepojenie chozrasčotných efektov novej techniky s prírastkom národného dôchodku.

V. Ružička (Ústav ekonomiky a riadenia VTP pri FMTIR, ČSSR) predniesol referát na tému *Metodológia formovania a hodnotenia ekonomickej efektívnosti vedecko-výskumného potenciálu ako zdroja dynamiky a efektívnosti národného hospodárstva*. Predmetom referátu bola tvorba predpokladov VTP v oblasti vedy a výskumu.

A. Bernwaldt (Výskumný ústav pri Ministerstve pre vedu a techniku NDR) predniesol referát na tému *K niektorým problémom prínosu vedecko-technického pokroku k rastu efektívnosti spoločenskej výroby v meradle národného hospodárstva*. Základné zlepšenie prístupu k otázke podielu VTP na raste efektívnosti spoločenskej výroby vyžaduje zvýšenie obsahových znalostí a poznatkov o mechanizme pôsobenia VTP v reprodukcii a o jednotivite VTP so všetkými faktormi produktivity spoločenskej práce. Základným zámerom referátu bolo prispieť k riešeniu uvedených otázok.

Referát E. Ju. Fajermana a T. E. Ognevovej (CEMI AV ZSSR) na tému *O hodnotení efektívnosti základných smerov vedecko-technického pokroku pomocou produkčných funkcií* predniesla T. E. Ognevova.

Referát na základe členenia produkčných funkcií podľa stupňa zohľadnenia VTP vo vzťahu k ekonomickému rastu a na základe produkčnej funkcie, formulovanej S. M. Višnevym, dochádza k formulácii takej produkčnej funkcie, ktorá za predpokladu jej uplatnenia v dynamickom modeli národného hospodárstva je schopná poskytnúť nádejné ocenenia efektívnosti smerov VTP.

V diskusií (okrem dopytov k refe-

rátom) vystúpili R. Krč (ČSSR), W. Marschall (NDR), S. Šefler (PER), E. Ilijev (BER), A. Bernwald (NDR), B. M. Grinčeľ (ZSSR), G. J. Šikirein (ZSSR) a L. M. Gatovskij (ZSSR).

Pracovná porada vypočula a posúdila výsledky prác spoluriešiteľov úvázanej úlohy. Ocenila, že v spoluriešiteľských krajinách sa rozvíjajú práce na úlohe, rozpracúvajú sa prístupy k riešeniu úlohy, princípy a kritériá hodnotenia prínosu VTP k efek-

tívnosti spoločenskej výroby, ako aj metódy merania tohto prínosu na makroúrovni i prostredníctvom sčítania výsledkov VTP na mikroúrovni, a že sa uskutočňujú experimentálne prepočty faktického materiálu podľa niektorých metód. Prijala aj odporúčania dotýkajúce sa ďalšieho zamerania a postupu prác pri riešení problematiky vplyvu VTP na efektívnosť spoločenskej výroby.

Libor Zátapek

Prémie Slovenského literárneho fondu

Výbor Sekcie pre vedeckú a odbornú literatúru Slovenského literárneho fondu udelil prémiu za II. polrok 1976 autorovi M. Kodajovi za článok *XV. zjazd KSČ a produktivita práce*, uverejnený v čísle 10/24/1976 Ekonomického časopisu. Prémia bola udelená za odborné a angažované spracovanie vysoko aktuálnej problematiky z pohľadu výskumného pracovníka.

Prémia za I. polrok 1977 udelil výbor Sekcie za článok *Kríza buržoázných názorov na vzťah medzi internacionálnymi a nacionálnymi záujmami krajín RVHP*, publikovaný v č. 4/25/1977 nášho časopisu, spoluautorom M. Jirgesovi a B. G. Đakinovi. V článku sa teoreticky vyvracajú tézy buržoázných ideologických odporcov a dokumentujú sa prejavy životnosti a účinnosti socialistického internacionalizmu.

Za II. polrok 1977 sa udelila prémia autorovi V. Cirbesovi za stať *Osobitosti ideologického boja v súčasnej etape a úlohy našich spoločenských vied*, ktorý bol uverejnený v čísle 10/25/1977 Ekonomického časopisu. Prémia je vyjadrením ocenenia prínosu state ku koncepčným otázkam rozvíjania ideologického boja v rámci marxistických spoločenských vied.

Za Liborom Zátopkom

Odišiel od nás náhle, ťarcha jeho odchodu nás zasiahla odrazu a naplno. Jeho nedožitých 43 rokov (24. 5. 1935 Ostrava — 19. 3. 1978 Bratislava) nanačujeme, že všeličo muselo zostať nedopovedané. Je to pravda, no napriek tomu zanechal tu veľa, omnoho viac, ako je tento stručný medailón — nekrológ schopný zachytiť.

Životopis Ing. Libora Zátopka, CSC., je navonok prostý. Vyrastal v komunistickej učiteľskej rodine. Po štúdiách na gymnáziu v Místku (1950—1953) a na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave (1953—1958) nastúpil na krátky čas na Slovenský štatistický úrad a po jeho zrušení na Ekonomický ústav SAV. Odtiaľto však čoskoro (1961) odchádza z rodinných dôvodov do Žiliny, aby tu, na Vysokej škole dopravnej, strávil 10 rokov intenzívnej práce vysokoškolského učiteľa politickej ekonómie. Súčasne externe študuje na Ekonomickom ústave SAV vedeckú aspirantúru, ktorú roku 1967 zavŕšil obhajobou dizertačnej práce. Roku 1971 prichádza znova do Bratislavy a venuje sa profesionálnej vedeckovýskumnej práci na Výskumnom ústave oblastného plánovania. Od februára 1976 sa vracia na pracovisko, s ktorým nikdy celkom neprerušil styky — na EÚ SAV, kde pracuje ako samostatný vedecký pracovník v oddelení pre systém fungovania socialistickej ekonomiky.

Libor Zátopek už od svojich študentských rokov obetavo, nešetiac svoje sily, pracoval v mnohých mládežníckych, straníckych (od roku 1956 bol členom KSČ), odborárskych, štátnych a spoločenských funkciách. Od roku 1960 až do svojej smrti bol vynikajúcim vysokoškolským pedagógom. S nekaždodennou svedomitou sa dlhé roky venoval výuke na VUML, naposledy ako lektor MV KSS v Bratislave. Nezanedbateľná je aj jeho angažovaná politická a odborná publicistika. Príkladná bola jeho práca v redakčnej rade tohto časopisu (od roku 1970): tichá, no bolo cítiť jej plody.

Vedecké dielo L. Zátopka možno rozdeliť do troch okruhov. Do čias jeho žilinského pôsobenia patria vedeckopedagogické práce z politickej ekonómie kapitalizmu. Osobitnou kapitolou v jeho diele je dizertácia *Vplyv územnej delby práce na dopravné náklady spoločenskej výroby v ČSSR*, výrazne presahujúca bežný priemer prácnosťou a precíznosťou vykonanej analýzy, ako aj trpezivosťou, no dôslednosťou vo formulovaní záverov. Najobsiahlejšou aj najcennejšou časťou jeho vedeckého diela sú práce venované rôznym otázkam a oblastiam riadenia socialistickeho národného hospodárstva. Spolu s L. Valentom napísal prehľadovú stať *Riadenie socialistickej ekonomiky očami nemarxistických ekonómov* (Ekonomický časopis č. 3/1968), vyznačujúcu sa na tie časy neobvyklou objektivnosťou. Na VÚOP vypracoval L. Zátopek tri samostatné výskumné práce o riadení oblastného rozvoja, obsahovo bohaté, systémovo poňaté a vysoko ocenené tak teoretikmi, ako aj praktikmi. Viaceré z jeho vtedajších návrhov a myšlienok sa dočkali realizácie, iné majú čo povedať aj v dlhšej perspektíve. Na EÚ SAV s vynaložením veľkého úsilia rýchlo zvládol novú zložitú problematiku — plánovité riadenie investičných procesov — a napísal z nej pozoruhodnú, dosiaľ nepublikovanú štúdiu, ktorá bude bezpochyby hodnotným prínosom k rozpracovaniu teoretických problémov riadenia socialistickej ekonomiky. Čitatelia Ekonomického časopisu sa zakrátko budú mať

možnosť oboznámiť s jeho stafou o tendenciách riadenia investičného procesu v socialistických krajinách, ktorú pripravil na publikovanie tesne pred smrťou. Veľa energie odovzdal L. Zátopenek aj v autorskej a redaktorskej práci na nedávno vyššej kolektívnej monografii *Socialistické Slovensko*, prispel tiež do Encyklopédie Slovenska. A nakoniec treba spomenúť, ako sa Libor Zátopenek práve v poslednom roku „rozpísal“ vo viacerých recenziách, ktoré pochopením zmyslu hodnotených prác, citlivým triedením hodnôt i publicistickými kvalitami sú ozajstným vzorom.

Z hľadiska československej ekonomickej teórie je strata L. Zátopenka o to väčšia, že odišiel vedec, čo sa dostal na vysoký stupeň profesionálneho majstrovstva, ktorého vedecký rukopis charakterizovala vysoká kultúra, rozhrad i ponor, vedomie súvislostí i schopnosť zaostriť pohľad, syntéza empirického a teoretického prístupu, úsilie o nájdenie najvhodnejšej formy pre vyjadrovaný obsah a predovšetkým nekompromisná vedecká poctivosť.

Uvedené fakty a hodnotiace slová nie sú celkom vonkajškové, presvitá cez ne aj jeho vnútro. U L. Zátopenka — ako u každej opravdivej osobnosti — je nemožné oddeliť vedca, odborníka od človeka. U Libora Zátopenka nebolo podstatné len čo robil, ale aj ako to robil, uňho osobitne platí, že tu nezanechal iba riadky svojich prác, ale aj, a najmä dačo medzi a nad riadkami, dačo, čo nekonečne presahuje literu a dáva plnší zmysel aj tomu, čo zanechal na papieri.

Nemal to v živote ľahké a hladké. U málokoho sa tak tesne stretli extrémna citlivosť, plachosť, nesmelosť, priam mučivé pochybnosti o vlastných silách s pevným odhodlaním byť iný a svojský, neísť s prúdom priemernosti, držať sa ideálov navzdory všetkému, náročných ideálov čistého komunistu (nie náhodou mu bol vzorom Laco Novomeský) a vložiť ich do každej úlohy, každej práce, aj do tých, ktoré sme si navykli odbaviť povrchno a rýchlo. Zrno v ňom dozrievalo ťažko a dlho, vychádzalo však prežuté a preosiata a malo váhu. Svoje duchovné deti plodil v statočnom zápase, platil za všetko drahšie ako iní. Nie pre nedostatok intelektu, vôbec nie: iba pre vnútorné ustrojenie, pre prehnatú skromnosť a kritickosť k samému sebe, čo mu aj zabránilo širšie a viac publikovať.

Neoslňoval na prvý pohľad a nepchal sa na výsledie. Veľa mlčal a uľahoval sa, a preto asi v očiach povrchnejších alebo náhodných pozorovateľov ostal všedný, bezvýznamný. No v tých, ktorí sa prizreli lepšie, zanechal stopy svojej nevšednej osobnosti, svojho intelektu a čistého charakteru.

Libor Zátopenek bol človek vzácnej jednoty i veľkých paradoxov. Málokto tak verne slúžil nadosobným cieľom v objektívne neodôvodnených, no subjektívne prežívaných neistotách o sebe samom. On, povahovo dosť extrémny typ, hŕúco túžil po mätach harmonického života a aj vo svojej vedeckej tvorbe hľadal, formuloval spoločenské podmienky preň. Bolestnejšie ako iní znášal vlastné krivdy, neúspechy a konflikty — aj keď to navonok málokomu prejavil — a rovnako ťažko znášal skrivodlivosť voči iným. Nikdy sa nemohol zmieriť s prejavmi malomeštiactva, hrabivosti, karierizmu, ľahostajnosti k veciam spoločným a vyšším.

Spájala sa v ňom až pedantnosť v maličkostiach s túžbou poznať najvšeobecnejšie a najzákladnejšie problémy ľudskej spoločnosti, národa, človeka, vývinu. Nerečnil, nerozprával o jednote národného a internacionálneho, ale ju praktizoval: ako povedomý Čech, a predsa aj Slovák, dôverne poznajúci naše

prednosti aj slabiny a slúžiaci nám. Zosobňoval vo vrchovatej miere aj také zriedkavé vlastnosti ako ohľaduplnosť a vďačnosť za každú drobnosť. Málokto má tak vyvinuté vedomie zodpovednosti a povinnosti ako ho mal on, no zároveň mal zmysel pre humor i hru, poznal cenu voľnosti i sna.

Bol to samotár, a predsa priateľ, akých v živote stretávame málo: človek krehký a chorľavý, a predsa sa naňho dalo spoľahnúť ako na málokoho. Nie je to hra so slovami, keď povieme, že málo hovoril, no pre toho, kto mal oči a uši, veľa povedal.

Človek zomrel — dielo žije, hovorí sa. Libor Zátapek vo svojej vedeckej práci nevidel zdroj obživy, ani zábavnú hru ducha, ale povinnosť odovzdať svoj skromný príspevok k riešeniu spoločenských problémov, k formovaniu predpokladov pre lepší život všetkých ľudí našej krajiny. A tak po ňom ostáva okrem tvorby aj zmysel celej jeho aktivity. Celý jeho život bol dôkazom toho, že napriek zdanlivej kalkulačnej výhodnosti vecí, postavenia, skutočné hodnoty, ktoré napokon vždy vyjavia svoju váhu, sú kdesi inde: nie v tom, čo berieme, lež v tom, čo dávame, v službe ľuďom, spoločnosti. Aj toto, a najmä toto nám odkázal Libor Zátapek, človek, vedec, komunista.

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, ul. Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 50 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je najviac 20–25 strojom písaných strán, recenzií (podľa rozsahu knihy) 6–10 strán, správ 4–10 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, čísloujú sa poradovým číslom v texte a príkladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citácie. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane príslušné číslo časopisu a niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Autori článkov: Ing. SLÁVIKOVÁ, Zdenka, CSc. – Ing. ŠVAJDLEROVÁ, Frída, Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava – Ing. JUDr. KUBÁČKA, Jozef, Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava – Ing. KRČ, Rudolf, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava – doc. Ing. ŠIMKOVIC, Ján, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava – doc. Ing. ŠÍBL, Drahoš, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava – Ing. BACHÁR, Vladislav, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava.

Z OBSAHU čísla 7/26/1978

- VOJTKO, Jozef: Spoločenské potreby a ich odraz v cenách za socializmu
 ŠVANTNEROVÁ, Jiřina: Vývoj štruktúry hodnoty spoločenského produktu v
 ČSSR a SSR v rokoch 1966—1975
 VLACHYNSKÝ, Karol: Postavenie ukazovateľa zisku v podnikovej sfére
 KOMÍNKOVÁ, Zora: Súmrak buržoázneho sociologicko-ekonomického smeru vo
 Francúzsku
 FRONKOVÁ, Viola: Marxistická analýza a kritika buržoázných teórií ekonómie
 blahobytu

Z OBSAHU časopisu Ekonomického ústavu ČSAV**POLITICKÁ EKONOMIE číslo 5/26/1978**

- RUMLER, Miroslav: Krátké zastavení nad Marxovým odkazem
 BÁRTA, Vladimír — JANÁČEK, Kamil: Sociální aspekty spotřeby v kontextu
 rozvoje socialistického způsobu života
 IZÁK, Vratislav: Bilanční problém — bilanční přístup
 KLACEK, Jan — KLACKOVÁ, Jana: Úloha produktivity práce v urbanizačním
 procesu
 HOLUB, Alois: Adekvátní typ a transfer techniky do rozvojových zemí
 TAUCHMAN, Josef: K určení kategorie mezinárodní plánovitost
 JEVSTIGNEJEV, R. N.: Komplexní programy v ekonomice evropských zemí
 RVHP
 NACHTIGAL, Vladimír: Systémy ekonomicko-matematických modelů pro plá-
 nování III.

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 26, 1978, č. 6. — Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Výkonná redaktorka Frída Švajdlerová, poverená dočasným zastupovaním hlavného redaktora, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. — Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. — Výmer SÚTJ 2/1. — Rozširuje PNS. — Objednávky vrátane zo zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19 Bratislava. — Časopis možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. — Celoročné predplatné Kčs 80,—, jednotlivé čísla Kčs 8,—.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 805 32 Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON and SAGNER, D-8000, München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1978